

ÇOCUK VE MÜZE

“Kültürel
Değerlerimizi
Tanımak İçin
Müzeleri
Gezelim”

Yard. Doç. Dr. Oya ABACI

*Beni küçük yaşıta kültürel
varlıklarımızla tanıştıran
anne ve babama...*

*Benimle birlikte
bıkmadan müzeleri gezen
oğluma...*

ÖN SÖZ	9
I. BÖLÜM / MÜZE	11
1. Türkiye’de Müzecilik	14
2. Türkiye’de Müze Türleri	17
a) Arkeoloji Müzeleri	17
b) Etnografya Müzeleri	21
c) Arkeoloji ve Etnografya Müzeleri	22
d) Anıt Müzeler	23
e) Güzel Sanatlar Müzeleri	24
f) Uzmanlık Müzeleri	25
g) Açık Hava Müzeleri	25
h) Çocuk ve Çocukluk Müzeleri	26
II. BÖLÜM / ÇOCUK VE MÜZE	27
1. Çocuklar için Müzelerin Önemi	29
2. Müze Gezilerinin Diğer Gezilerden Farkı	32
III. BÖLÜM / MÜZELERİ GEZELİM	35
1. Arkeoloji Müzelerini ve Antik Kentleri Gezerken	40
2. Güzel Sanatlar Müzelerini Gezerken	48
3. Tarih Müzelerini Gezerken	64

IV. BÖLÜM / ANADOLU UYGARLIKLARI	81
1.Hatti Uygarlığı	85
2.Hitit Uygarlığı	87
3.Truva Uygarlığı	93
4.Urartu Uygarlığı	96
5.Frigya Uygarlığı	99
6.Lidya Uygarlığı	103
7.Karya Uygarlığı	105
8.Likya Uygarlığı	107
9.lon Uygarlığı (Batı Anadolu)	111
10.Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans)	116
11.Anadolu Selçuklu Devleti	119
12.Beylikler Dönemi	123
13.Osmanlı Dönemi	125
KAYNAKLAR	145
YAZAR HAKKINDA	149

Müzeler geçmişimiz, çocuklar ise geleceğimizdir. Biz yetişkinlerin bu ilişkideki rolü de, geride bıraktığımız, yaşadığımız kültürel değerleri, geleceğimizi biçimlendirecek çocuklarımıza aktarmak için köprü olmaktır. Geleceğimizi geçmişimizle buluşturmak, geçmişimizin değerlerini süzgeçten geçirerek geleceğe taşımak için çocuklarımızın düşüncelerinde kıvılcımlar çaktırmaktır. Gerisini zaten onlar getireceklerdir.

Kitap dört bölüm olarak hazırlanmıştır. İlk bölümde “müze”nin anlamı ve Türkiye’de müzeciliğin kısa tarihinden sonra Türkiye’deki müze türleri ve bunlardan bazı örnekler verilmiştir. İkinci bölümde ise çocuklarımızın müzelerle tanışmasının önemi vurgulanmıştır. Üçüncü bölümde bir yetişkinin çocuğuyla birlikte bir müzeyi nasıl gezebileceği hakkında -Türkiye’deki müzelere bağlı kalmaksızın- uygulamalara değinilmiştir.

Üzerinde yaşadığımız Anadolu toprakları bir çok uygarlığa beşiklik etmiş, pek çok uygarlığın da uğrak yeri olmuştur. Bizleri BİZ yapan, diğer kültürlerden ayıran özelliklerimiz, yani içinde yaşadığımız toplumun gelenek ve görenekleri, bizim kültürel kimliğimizdir. Bu kimliğin şekillenmesi kuşkusuz ki yeni değildir. İçinde bulunduğumuz durum, Anadolu’daki, geçmişten bugüne eklene eklene gelen zengin ve köklü uygarlıklar zincirinin sonucudur. Peki bu uygarlıkları ne kadar tanıyoruz? Bu nedenle son bölümde değerli

I. BÖLÜM

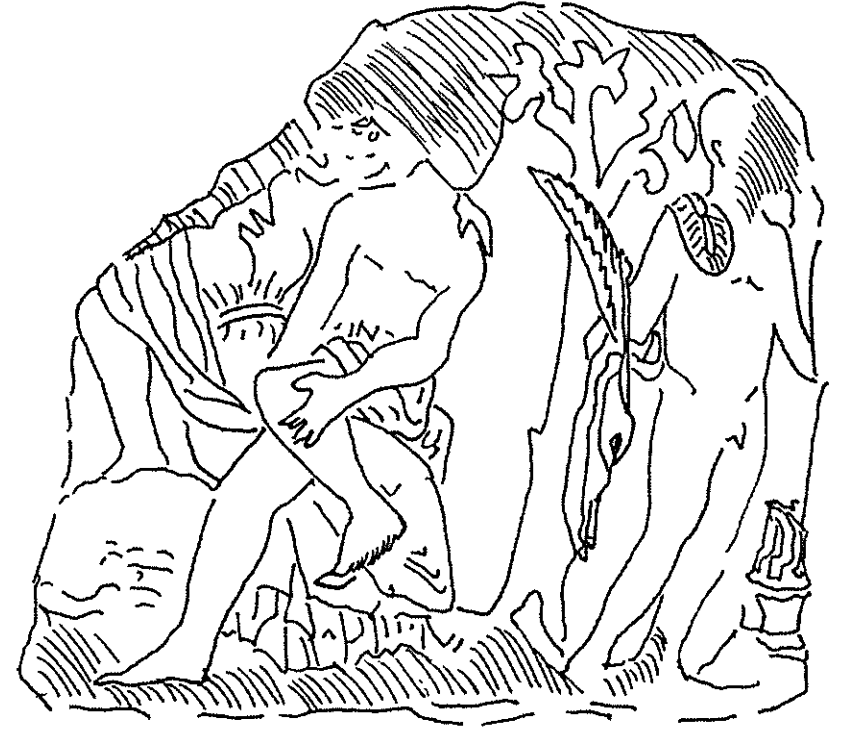
MÜZE

sanat tarihçilerimizin ve arkeologlarımızın hoşgörülerine sığınarak Anadolu uygarlıklarını kısaca tanıtmaya gereği duydum.

Çocuklarınızla birlikte kaliteli zaman geçirmek, hem eğlenip hem de birlikte keşfetmek için müze gezileri bulunmaz fırsatlardır. Bütün yetişkinlerin bu fırsatları iyi değerlendireceği kanısındayım. Çocuklarımızın da bizden aldıkları bu geleneği, kendilerinden sonraki kuşaklara taşıyacaklarından eminim.

Beni müze ve çocuklarla bir araya getiren, Resim ve Heykel Müzeleri Derneği başkanı sayın Leyla Belli'ye, eğitimde müze olgusunun farkına varmamı sağlayan sevgili Prof. Tomur Atagök'e, kitabın yazımı sırasında beni sabırla destekleyen eşim Sahir Abacı'ya, ön düzeltmeleri özveri ve titizlikle yapan, moral desteklerini esirgemeyen dostlarım Ümit Gürçekiç ve Asuman Çataltepe'ye teşekkür ederim.

Yard. Doç. Oya ABACI

Müze denilince birçoğumuzun aklına içinde tarihi nesnelerin ve sanat eserlerinin korunduğu ve sergilendiği, halkın ziyaretine açık, görkemli bir bina gelir. Aslında müzeler insanlık tarihinin, özel olarak ait oldukları toplumun belleği misyonunu üstlenmiş tarih öğreticisi konumundadırlar. Bir anlamda eğitim kurumu olarak topluma hizmet ederler.

ICOM'un 1995 yılında Norveç'te toplanan 18. Genel Kurulu'nda düzenlenerek kabul edilen müze tanımı şöyledir: Toplumun ve onun gelişiminin hizmetinde olan, halka açık, insana ve yaşadığı çevreye dair tanıklık eden malzemelerin üzerinde araştırma yapan, toplayan, bilgiyi paylaşan ve sonunda inceleme, eğitim ve zevk alma doğrultusunda sergileyen, kâr düşüncesinden bağımsız, sürekliliği olan bir kurumdur (Madran, 1999).

Müze, insanlık tarihinin, bir ülkenin, belli yörelerdeki insan topluluklarının ya da bir kurumun gelişimini yazılı ve görsel belgelerle, kronolojik sıralamayla ya da tematik düzenlemelerle, sistemli bir incelemenin ürünü olarak bizlere sunar. Geçirmiş olduğumuz zamanın akışını, somut nesnelerle gözler önüne serer (Atagök, 1985).

Günümüzde müze denilince artık yalnızca tarihte önemli kararlar almış, insanlık yaşamının akış yönünü değiştirmiş, tarihe adını yazdırmış devlet adamlarına ait nesnelerin sergilendiği mekânlar akla gelmemektedir. Geçmiş yaşantılar hakkında bizleri bilgilendirecek, içinde her türlü basit günlük yaşam nes-

“Müzeler
insanlık
tarihinin, özel
olarak ait
oldukları
toplumun
belleği
misyonunu
üstlenmiş tarih
öğreticisi
konumundadırlar.”

nelerinin de bulunduğu, siyasi ve sosyal tarihin, bilimin ve sanatın günümüze ulaşana dek hangi aşamalardan geçtiğinin kanıtlarının sunulduğu bir müzecilik anlayışı hakimdir. Bu nedenle imparatorların, padişahların yaşadığı görkemli sarayların yanı sıra, belli zaman dilimlerini tanıtan, içinde o zamana ait eşyanın ve yaşamın izlerinin bulunduğu küçük bir ev bile müze olabilir (Abacı, 1998).

Müze, ait olduğu toplum için çok önemlidir. Topladığı nesneler ya da sanat yapıtları o toplumun sanatsal ve kültürel geçmişini, bir anlamda o toplumun kimliğini gösterir. Toplumun geçmişini unutmamasını sağlar. Müze, topladığı geçmişe ait nesne ve yapıtları yalnızca korumakla kalmaz, sergileyerek topluma yeniden sunar. O toplumun sunulan nesneler aracılığıyla geçmiş kültürünü algılaması, değerlendirmesi ve gelecek için yeniden yapılandırmasını sağlayarak topluma karşı eğitim kurumu görevini de yapar (Atagök, 1985).

1. TÜRKİYE'DE MÜZECİLİK

Değerli nesne ve sanat ürünlerinin saray ve tekke-lerde toplanmış olması Türkiye'de müzeciliğin başlatılmasına kolaylık getirmiştir.

Sultan Abdülmecit'in 1845 yılında Yalova civarında yaptığı bir gezide gördüğü, üzerinde İmparator Konstantin yazılı taşları İstanbul'a göndermesi Top-hane-i Amire Müşiri olan Fethi Ahmet Paşa'nın da taşları Aya İrini Kilisesi'nde toplamasıyla Mecmua-i

Esliha-i Atika (eski eserler) ve Mecmua-i Asar-ı Eslika (eski Silahlar) adıyla ilk müze kurulmuştur. Bu ilk müze ziyaretçilere kapalı olup buraya yalnız özel izinle girilebiliyordu.

Daha sonraları Ali Paşa'nın sadrazamlığı sırasında Osmanlı sınırları içindeki tüm arkeolojik eserlerin İstanbul'da toplanmasına karar verildi. Bir çok tarihi eser Osmanlı Devleti'ne ait topraklardan getirilerek İstanbul'da toplandı ve 1869 yılında Aya İrini Kilisesi müze olarak düzenlendi. Müze-i Hümayun (İmparatorluk Müzesi) adıyla kurulan müze müdürlüğüne önce Galatasaray Lisesi öğretmenlerinden Mr. Goold, sonra 1876'da, Dr. Anton Dethier getirildi. 1874 yılında müzenin Çinili Köşk'e taşınmasına karar verildi. Taşınma 1880 yılına kadar sürmüştür (Önder, 1992).

Türk Müzeciliğinde ilk Asar-ı Atika Nizamnamesi (Eski Eserler Tüzüğü) 1874 yılında son yabancı müdür olan Dr. Anton Dieter zamanında yürürlüğe girdiği halde Osmanlı topraklarından kaçırılan eski eserlere tam bir koruma getirilememiştir. Tüzüğe göre kazılarda çıkan eserlerin üçte biri devlete, üçte biri kazı yapana, üçte biri de arazi sahibine kalıyordu. Yani kazı yapanlar paylarına düşeni yurt dışına çıkarma hakkına sahiptiler.

1878 yılında 'Müze Komisyonu' kurulur ve başına da Ressam Osman Hamdi Bey geçer. Osman Hamdi Bey, 1881 yılında Dr. Anton Dieter'in ölümünden sonra müze müdürlüğüne atanmıştır.

Osman Hamdi Bey zamanında müzecilik alanındaki çalışmalar hız kazanmış ve birçok bölgede arkeolojik çalışmalara başlanmıştır. Günümüzde İstanbul'da bulunan, Mimar Vallaury'nin planlarını çizdiği, o zamanki adı Asar-ı Atika Müzesi (Eski Eserler Müzesi) olan Arkeoloji Müzesi, Osman Hamdi Bey zamanında açılmıştır. Osman Hamdi Bey İkinci Eski Eserler Tüzüğü'nü hazırlamış ve Anadolu'daki arkeolojik kazıların Türkler tarafından yapılması sağlanmıştır. Ölümünden sonra yerine geçen kardeşi Halil Ethem zamanındaysa Anadolu'nun büyük şehirlerinde Müze-i Humayun (İmparatorluk Müzesi) şubeleri açılmıştır. (Atagök, 1985).

Cumhuriyet'in ilanından sonra müzecilik çalışmaları daha da önem kazanarak birçok tarihi yapı (Topkapı Sarayı Müzesi, Ayasofya Müzesi, vb.) içindekilerle birlikte korunmaya alınmış ve gelecek kuşaklara aktarılmak üzere müzeye dönüştürülmüştür. Ayrıca özel olarak yaptırılan müze binalarıyla yeni müzeler (Ankara Etnografya Müzesi) kurulmuştur. 1930 yılında Atatürk'ün emriyle kurulan Türk Tarih Kurumu, Türkiye'de tarih, arkeoloji ve müzeciliğin hızla gelişmesini sağlamıştır. Ekonomi, endüstri ve diğer alanların yanı sıra "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kütürdür." sözleri ile Atatürk, kültür ve sanata ne kadar önem verdiğini göstermektedir. (Atagök, 1985)

2. TÜRKİYE'DE MÜZE TÜRLERİ

Anadolu'da ilk çağlardan bu yana birçok uygarlık yaşamıştır. Dördüncü bölümde belirtilen bu uygarlıklara ait zengin kültürel mirası yurdumuzdaki müzelerde, tarihi sit alanlarında ve dönemi simgeleyen mimari yapılarda görebilirsiniz.

a) Arkeoloji Müzeleri

İnsanın geçmişini, bıraktığı maddi kültür belgelerine dayanarak inceleyen bilim dalına arkeoloji denir. Tarih öncesi ve tarihin ilk çağlarına ait insanların, yaptığı ya da doğada bulduğu biçimiyle kendi gereksinimleri için kullandığı nesnelerin tümünün –ilk aletler, en eski evler, tapınaklar, çanak çömlek kalıntıları, taş boncuklar, pişmiş toprak heykelcikler, taş heykeller, ocaklar, ocaklarda bulunan yanmış kömürler, hayvan kemikleri, yazı tabletleri- sergilendiği müzelere de arkeoloji müzeleri denir (Anabritanica, 1986-87). Türkiye'deki Arkeoloji Müzelerinde, Anadolu'nun Prehistorik devirlerinden Bizans'ın sonlarına kadar binlerce yıllık zengin bir tarihin maddî kültür belgeleri sergilenmektedir (Önder, 1992).

Anadolu, ilk insan topluluklarının yerleşim yerleri kurduğu ve birçok uygarlığın yaşandığı bir coğrafyadır. Bu nedenle arkeolojik kalıntılar açısından oldukça zengindir. Hemen hemen her ilimizde bir arkeoloji müzesi bulunmaktadır. Aşağıda bazı arkeoloji müzeleri ve koleksiyonlarından örnekler verilmiştir. Bu

"Anadolu, arkeolojik kalıntılar açısından oldukça zengindir."

örneklerde, Sayın Mehmet Önder'in Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlarından çıkardığı 'Türkiye Müzeleri' adlı kitaptan, ziyaret ettiğim müzelerin broşürlerinden ve kendi tuttuğum gezi notlarından yararlanılmıştır.

➤ *Afyon Arkeoloji Müzesi:* Hitit, Frig, Hellenistik, Roma ve Bizans Devirlerine ait küçük heykeller, tarih öncesi silahlar, heykel ve lâhitler, kabartmalar gibi çeşitli eserler sergilenmektedir.

➤ *Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi:* Hitit uygarlığını tanıtan ve Hititlerin önemli yerleşim merkezlerinden olan Alacahöyük, Aslantepe, Karkamış ve Sakcagözü'nde bulunan eserler; Frig ve Urartu Çağına ait buluntular sergilenmektedir.

➤ *Antalya Bölge Müzesi:* Oldukça geniş koleksiyona sahip müzede Perge kazılarında bulunan mermer tanrı heykelleri, seramik vazolar, bronz Apollon ve Herakles heykelleri, siyah-beyaz mermerden yapılmış dansöz heykeli, lâhitler, filozoflar mozaïği, ikonalar, sikkeler sergilenen eserlerden bazılarıdır.

➤ *Antalya, Side Müzesi:* Side antik şehir kalıntılarından çıkarılan Nike, Asklepios heykelleri, Venüs'ün doğuşunu betimleyen kabartmalar, Eros betimlemeli lâhitler, cam, tunç ve pişmiş topraktan yapılmış kandiller, gözyaşı şişeleri, yüzük taşları müzenin zengin koleksiyonunun bir bölümünü oluşturuyor.

➤ *Çorum-Boğazköy Müzesi:* Hititlerin başkenti Hattuşaş'ta bulunan müzede, Hattuşaş kazı buluntuları sergilenmektedir. Bunlar arasında çivi yazılı tab-

letler, mühürler, seramikler, pişmiş topraktan hayvan figürleri ve Hattuşaş'ın yerleşme planı da bulunmaktadır.

➤ *Hatay Arkeoloji Müzesi:* İlkçağlara ait, oldukça zengin mozaik koleksiyonu ile Hatay Arkeoloji Müzesi, dünya müzeleri içinde önemli bir konumdadır. Koleksiyonda Dionysos, Orpheus, Dansözler, Terkedilmiş Ariadne, Yakto isimli mozaikler bulunmaktadır. Ayrıca Hititlerden Geç Roma Devrine kadar olan uygarlıklara ait buluntular da müze koleksiyonunda yer almaktadır.

➤ *İstanbul Arkeoloji Müzeleri:* Arkeoloji Müzesi, Eski Şark Eserleri Müzesi ve Çinili Köşk Müzesi olarak üç müze ve bir atölyeden oluşmaktadır. Arkeoloji Müzesi yurdumuzda müze olarak inşa edilen ilk müzedir. Ana bina Osman Hamdi Bey tarafından, Mimar Alexandra Vallaury'e yaptırılmıştır. Yunan Roma ve Bizans uygarlıklarına ait bir çok taş eser, mozaikler, pişmiş topraktan küçük heykelcikler, maden ve cam eserler sergilenmektedir. Bunların arasında İskender'e ait olduğu düşünülmüş lâhit, Heykeltıraş Philiskos'un Giyimli Kadın Heykeli, Athena, Zeus, Poseidon tanrı heykelleri bulunmaktadır. Ana binanın güneydoğu bitişiğinde yer alan 'Ek bina'da 'Çağlar Boyu Anadolu ve Troia', 'Çağlar Boyu İstanbul', 'Anadolu Çevre Kültürleri Suriye, Filistin, Kıbrıs', 'İstanbul Çevre Kültürleri Trakya, Bithynia ve Bizans', 'Antik Çağ Anadolu Mimarlığı' sergileri ve 'Çocuk Müzesi' bulunmaktadır.

İstanbul Arkeoloji Müzelerine bağlı olan Eski Şark Eserleri Müzesinde; İslamiyet Öncesi Arap Yarımadası Eserleri, Mezopotamya uygarlıklarından Sümer, Asur ve Babil eserleri, Mısır uygarlığına ait eserler ve Anadolu uygarlıklarına ait Hitit, Geç Hitit ve Urartu buluntuları yer almaktadır. 1472’de Fatih Sultan Mehmet tarafından yazlık saray olarak yaptırılan Çinili Köşk Müzesinde ise, Selçuklu ve Osmanlı çini ve keramikleri sergilenmektedir.

► *İzmir Arkeoloji Müzesi:* Bergama, Sart, Muğla, Efes, Aydın ve Denizli’den çıkarılan tarih öncesi dönemlerden Bizans sonuna kadar olan uygarlıkların kalıntılarının bulunduğu zengin bir koleksiyona sahiptir. Bunların içinde Antik Çağın ilk örneklerinden olan mermer Kore heykeli, Bronz Atlet heykeli, Roma Bronz Devri Demeter heykeli, Poseidon, Demeter ve Artemis’ten oluşan yüksek kabartma mermer heykel grubu da bulunmaktadır.

► *Kayseri Arkeoloji Müzesi:* Kültepe kazısından Hitit uygarlığına ait eserlerin yanı sıra, Frig, Roma ve Bizans Dönemine ait buluntular da sergilenenler arasındadır.

► *Konya Arkeoloji Müzesi:* Konya ve çevresine ait kalıntılardan çıkarılan, Roma Devrine ait mezar stelleri, sunaklar, insan ve arslan heykelleri, Bizans Devrine ait taş eserlerle birlikte, Hitit ve Friglere ait pişmiş topraktan çeşitli eserler, çanak çömlekler, mühürler ve süs eşyası sergilenen buluntulardan bazılarıdır.

► *Malatya Müzesi:* Malatya ve çevresinde özellikle Aslantepe ve Gelinciktepe kazılarında ortaya çıkan ve MÖ.5000 den başlayarak Hitit, Geç Hitit Devri, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Devirleri eserlerini de içine alan zengin bir koleksiyona sahiptir.

► *Muğla Bodrum Müzesi:* Akhalıların kurduğu Miken uygarlığına ait kalıntılar, su altı araştırmalarında ortaya çıkan Hellenistik döneme ait anforalar, paralar, gemi eşyası, bronz çocuk büstü, Tanrıça İsis heykeli, Karya bölgesine ait süs eşyası mühürler, gümüş sikkeler gibi buluntular sergilenmektedir. Ayrıca Karya Kraliçesi Ada’ya ait olduğu tesbit edilen kafatasının balmumu ile şekillendirilmiş büstü ayrı bir bölümde bulunmaktadır.

b) Etnografya Müzeleri

Belli insan topluluklarını, kültürel öğelerinin biçimlendirdiği nesneler aracılığıyla betimlemek, etnografya biliminin kapsamındadır. Koleksiyonlarını bu tür -halı, kilim, halk giyim eşyası, takılar, örtüler, dokumayla ilgili araç gereçler, bakır işçilikler, tepsisi, sini, mangal, güğüm, ibrik gibi- nesnelerin oluşturduğu müzelere etnografya müzeleri denir (Ana-Britanica, 1986-87). Yurdumuzun her yöresinde, o yörenin sosyal yaşantısına ait nesnelerin sergilendiği bir etnografya müzesi bulunmaktadır. Aşağıda üç etnografya müzesi örnek olarak verilmiştir:

► *Ankara Etnografya Müzesi:* Anadolu’nun çeşitli yörelerine ait halk giysileri, takılar, kadın başlıkları,

“Bulunduğu yörenin sosyal yaşantısına ait nesnelerin sergilendiği etnografya müzeleri, yurdumuzun her yöresinde bulunmaktadır.”

berber takımları, nalınlar, Anadolu kilimleri, halılar, işlemeli yatak örtüleri, işlemeli hamam takımları; kazan, tepsi, sahan gibi bakır işçilik örnekleri, yazma eserler, ahşap işçilik örnekleri sergilenerek Anadolu insanının yaşam biçimi ziyaretçilere sunulmaktadır. Ayrıca XVII. yy. Ankara evine ait bir oda da içindeki eşyaya birlikte sunulmaktadır (Önder, 1992).

➤ *Eskişehir Etnografya Müzesi:* 19. ve 20. yy.a ait el sanatları, takılar, giyim eşyası (bindallı, nalınlar), mutfak eşyası, halı ve kilim gibi Eskişehir yöresi insanının yaşam biçimini yansıtan nesneler sergilenmektedir. Ayrıca Yeşil Efendi Konağı adıyla tanınan 19. yy.da yapılmış olan eski ev, restore edilerek, dönemin mimarisinin ve ağaç işçiliğinin güzel bir örneği olarak 'Eskişehir Osmanlı Evi' adında bir müze-ev olarak ziyarete açılmıştır (Önder, 1992).

➤ *İzmir Etnografya Müzesi:* İzmir yöresinin 19. yy. sosyal yaşantısını tanıtan nesnelerin sergilendiği müze binası neoklasik üslûpta inşa edilmiştir. Dokumacılık, çömlekçilik, boncukçuluk, tahta baskıcılık, keçecilik, urgancılık gibi dönemin gözde mesleklerine ait örnekler; gelin, sünnet ve oturma odası gibi mekânlarla gelenek ve görenekler hakkında bilgi sahibi olmamız sağlanmaktadır (Önder, 1992).

c) Arkeoloji ve Etnografya Müzeleri

Arkeolojik ve etnografik nesneleri aynı müze binasında sergileyen müzelerdir. Aşağıda belirtilen üç müze, yurdumuzda bulunan bu tür müzelere örnektir.

➤ *Amasya Arkeoloji ve Etnografya Müzesi:* Eski Tunç, Hitit, Urartu, Frig, Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait arkeolojik buluntular ile Selçuklu-Osmanlı devri kitabe ve mezartaşları; Kafkas, Avanos, Gördes, Van yöresi halı ve kilimleri, kadın giysileri, Selçuklu ve Osmanlı ahşap kapı ve dolap kapakları gibi etnografik örnekler, sergilenen eserler arasındadır.

➤ *Edirne Arkeoloji ve Etnografya Müzesi:* Prehistorik Çağ Anadolu eserleri, Klasik Çağ, Roma, Bizans ve İslamî döneme ait bazı örnekler arkeoloji bölümünde; içlerinde kilimler ve Anadolu halıları da bulunan mahalli ve Türk el sanatlarının belli başlı örnekleri etnografik eserler bölümünde sergilenmektedir.

➤ *Elazığ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi:* Keban Barajı'nın suları altında kalan arkeolojik eserler ile Elazığ yöresine ait etnografik eserler bu müzede sergilenmektedir.

d) Anıt Müzeler

Anıt müzeler belirli bir koleksiyon gerektirmeyip mekânın kendisinin değerlendirilerek sunulmasıdır (Madran, 1999). Örneğin Anıtkabir (Ankara), Çifte Minareli Medrese Müzesi (Erzurum), Akdamar Kilisesi (Van), Kariye Mozaikleri Müzesi (İstanbul), Yerebatan Sarayı (İstanbul), Dolmabahçe Sarayı Müzesi (İstanbul), Yıldız Sarayı (İstanbul), Küçüksu Kasrı (İstanbul) ya da Ayasofya Müzesi (İstanbul) anıt müze kapsamına giren yapılardır.

e) Güzel Sanatlar Müzeleri

Resim, heykel vb. güzel sanat dallarındaki yapıtların ve sanat akımlarına ait eserlerin kronolojik olarak sergilendiği müzelerdir. Türk sanatçıların yapıtlarının toplandığı müzelere; yeni açılan İstanbul Modern, Pera Güzel Sanatlar Müzesi ve aşağıdaki üç müzemi zi örnek olarak verebiliriz.

► *İstanbul Resim ve Heykel Müzesi*: 1937’de Atatürk’ün emriyle Dolmabahçe Sarayı’nın Veliht Dairesi’nde kurulan ve Mimar Sinan Üniversitesine bağlı olan Resim ve Heykel Müzesi’nde Türk resminin başlangıcından bu yana geçirdiği evrelerden örnekler 17 salonda sergilenmektedir. Osman Nuri, Salih Molla Aşki, Ahmed Bedri, Servili Ahmed Emin, Mustafa Fahri Kaptan, Münip Hüseyin Giritli, Şeker Ahmet Paşa, Osman Hamdi Bey, Süleyman Seyit, Zekai Paşa, Ahmed Ziya, İbrahim Çallı, Ruhi Arel, Hikmet Onat, Feyhaman Duran, Namık İsmail, Nazmi Ziya, Ali Rıza, Avni Lifij, Sami Yetik, Şevket Dağ, Vecihi Bereketoğlu, A. Sami Boyar, Ömer Adil müzede eserleri olan sanatçılara örnektir.

► *Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi*: Cumhuriyet dönemi öncesi sanatçılarından Abdülmecid, Zekai Paşa, Halil Paşa, Şeker Ahmed Paşa, Hoca Ali Rıza ve Cumhuriyet dönemi sanatçılarından İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Namık İsmail, Nazmi Ziya, Avni Lifij, Eşref Üren, Cemal Tollu, Ali Avni Çelebi, Nurullah Berk ve günümüz sanatçıların yapıtları sergilenmektedir.

“Türk resminin başlangıcından bu yana geçirdiği evrelerden örnekler, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi’nde sergilenmektedir.”

► *İzmir Resim ve Heykel Müzesi*: Türk sanat tarihinde Primitifler diye adlandırılan sanatçılardan, günümüz sanatçılarına dek zengin bir koleksiyon sergilenmektedir. Bunlar arasında Şeker Ahmet Paşa, Hoca Ali Rıza, Feyhaman Duran, Cevat Dereli, Elif Naci, Ali Avni Çelebi, Halil Dikmen, Turgut Zaim, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Eren Eyüboğlu, Zeki Kocamemi, Nurullah Berk, Zeki Faik İzer, Sabri Berkel, Fahrnisa Zeyt, Adnan Turani, Nuri İyem, Turan Erol gibi sanatçılar bulunmaktadır.

f) Uzmanlık Müzeleri

Koleksiyonlarını belli bir konu etrafında toplamış müzelerdir. İstanbul’da bulunan Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar Müzesi, Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi, Su Ürünleri Müzesi, Türk Sahne Sanatları Müzesi, Basın Müzesi, Eskişehir Lüle Taşı Müzesi ve Şair Sunay Akın’ın kurduğu İstanbul Oyuncak Müzesi uzmanlık müzelerine örnektir.

g) Açık Hava Müzeleri

Açık havada eserlerini sergileyen müzelerdir (Madran, 1999). Arkeolojik sit alanları açık hava müzelerine örnek olarak verilebilir. Ahlat Açık Hava Müzesi, Göreme Açık Hava Müzesi, Pessinus Müzesi ve Yazılıkaya, Aspendos (Belkıs) Antik kentleri ve tiyatrosu, Perge, Temessos, Myra, Xantos, Efes, Bergama Antik kentleri açık hava müzelerine örnek olarak verilebilir.

e) Çocuk ve Çocukluk Müzeleri

Çocuk müzeleri yalnızca çocuklar için tasarlanmış, çocukların eğitimini ve gelişim alanlarını bütünsel olarak desteklemeye özen gösteren, belli bir koleksiyona sahip olmak zorunda olmayan müzelerdir. Çocuk müzelerinin ortak amacı yaratıcı oyun ve dokunarak öğrenme etkinlikleri yoluyla eğitimidir.

Çocukluk müzeleri yalnızca çocuklara yönelik olmayan, yetişkinler ve ilgili araştırmacılara da hitap eden, ancak toplumsal tarihin çeşitli yönlerini çocuklar açısından ele alan müzelerdir. Çocukluk müzelerinin amacı bir yandan çocukluğun tarihini araştırmak ve saptamak, öte yandan çocukların geçmişteki yaşantılarının bütün yönlerini sergilemektir. Çocukluk müzelerinin ana konuları ise çocukluk kültürü ve çocukluk tarihidir. Çocukların kullandıkları birçok eşya, oynadıkları oyunlar, çocuk giysileri, okul araç gereçleri ve oyuncaklar bu müzelerin koleksiyonunu oluşturur (Yenigün, 2002).

Ankara'da Prof. Dr. Bekir Onur'un kurduğu AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Oyuncak Müzesi, İzmir, Bademler köyünde bulunan Arkeolog Musa Baran'ın kurduğu Çocuk Oyunları Müzesi ve uzmanlık müzeleri arasında da andığımız Şair Sunay Akın'ın kurduğu İstanbul Oyuncak Müzesi, Türkiye'deki çocukluk müzelerine örnek verilebilir.

II. BÖLÜM

ÇOCUK VE MÜZE

1. ÇOCUKLAR İÇİN MÜZELERİN ÖNEMİ

Çocuklarımız büyürken bedensel, bilişsel ve duygusal olarak değişik gelişim evrelerinden geçerler. Bunlara bağlı olarak da birtakım davranışlar ile anlama ve değerlendirme yetileri kazanırlar. Zaman kavramını anlamak, zamanın geçmişi, bugünü ve geleceği içeren bir boyut olduğunun farkına varmak, çocuklarımızı giderek tarihi anlamaya vardırır. Tarih, geçmişin algılanmaya başlandığı andan itibaren çocukların gündemine girer. Geçmiş, her çocuk için önceleri kendi doğumlarıyla başlayan bir zaman dilimidir. Sonraları, en yakınlarının (ablalar, ağabeyler, anne-babalar, büyükanneler ve dedeler, vb.) geçmişi kadar geriye gider. Çocuklarımız somut düşünce evresinde olduklarından, eski günlere ait eşya yardımıyla geçmiş kavrarlar. Ne yazık ki

artık birçoğumuz evlerimizde eskiye ait eşya bulunduramıyoruz. Dolayısıyla aile albümleri, daha önceki dönemler hakkında çocuklara rehber görevi üstlenirler. Büyükanne ve dedelerinin yaşadığı evlerin, gezindikleri sokakların nasıl olduğu, evlerinde hangi eşya-

yı kullandıkları, neler giyindikleri hakkında, kendi yaşadığı evi, giyindiği kıyafetleri ve evde kullandıkları ev eşyasıyla karşılaştırmalar yapması, çocukları geçmiş olgusunu kavramaya yöneltir. Ne yazık ki yaşamı yaşayarak kavrayan çocuklarımız için, aile albümlerinde görerek, ya da aile büyüklerinin anlattıklarıyla geçmiş algılamak yeterli olamıyor. İşte müzeler, evlerimizde barındıramadığımız, anlatmakla da kavratamadığımız geçmiş yaşamlara ait görsel, yazınsal ve işitsel her türlü belgeyi bizler için sergiler. Üstelik aile tarihimizden de çok çok geriye giderek, çocuğun tarihi anlama sürecine doğrudan katkıda bulunan kurum olma niteliğiyle toplum yaşantımızda önemli bir yer tutar (Glaser, 1986).

Batı toplumlarında müzeler, topluma karşı sorumluluklarının bilincine varıp sahip oldukları koleksiyonları daha iyi kavratmak için yaygın eğitim kurumu gibi çalışmaya başlamışlardır. Bunun sonucu olarak halk için ve özellikle de çocuklar için eğitim programları oluşturmuşlardır. Müzeler, okullarla işbirliği yaparak, farklı okul çağındaki tüm öğrencileri önceden belirlenmiş tarihlerde, çeşitli oyunlarla süslenen, açıklamalı, tartışmalı rehberli gezi ve atölye çalışmalarının yapıldığı müze günleri düzenleyerek çocukların geçmişle, yani tarihle tanışmalarını sağlamaya başlamışlardır (Abacı, 1997).

Ülkemizde müzelerin, çocukların ve halkın eğitimine katkısı yeni yeni önemsenmeye başlanmış olsa da henüz müze ve okul işbirliği tam olarak gelişme-

miştir. Bu nedenle çocuklarımızın tarihle karşılaştırılmaları görevi büyük ölçüde öğretmenlere ve ailelere düşmektedir.

Somut düşünen çocuğun soyut düşünmeye geçiş sürecinde müzenin böyle bir katkısı, çocukların gelişim sürecinde önemli kilometre taşlarından birini oluşturur.

Çocuklarımız büyüdükçe toplumun bir üyesi olarak yaşamda yerlerini alırlar. Bulundukları yerde, yaşama izleyici olarak katılabilirler ya da kendilerine ve topluma karşı sorumluluğunu bilen, kültürel altyapı olarak donanımlı, düşünen ve sorgulayan, düşünce üreten birer birey olarak yetişebilirler. Aradaki çizginin kalınlığını, çocuklarımızı büyütürken verdiğimiz eğitimin niteliği belirler.

Çocuklarımızla müzelere gitmek, onlarla tarihsel geçmişimizi paylaşmak, uygarlık sürecini sorgulamak, müzelerden yararlanmayı hayatlarının bir parçası olarak kabul ettirmek ve bütün bunları çocukların gelişiminde önemli bir adım olarak değerlendirmek her yetişkinin görevidir.

Çocuklarımızla birlikte keyifli bir hafta sonu geçirmek, onlarla ilgilerini çektikleri bir şeyleri paylaşmak, biz yetişkinleri çocuklarımıza daha da yaklaştırır. Müzeleri ziyaret etmek, aslında tarih içinde bir yolculuğa çıkmaktır. Bir müzenin gücü, tarihi daha dokunabilir ve canlı yapmasıdır (Adıgüzel, 2002). Bu gezilerde hem çocuklarımızla birlikte eğlenceli vakit geçirme şansını yakalarız, hem de çocuklarımızı geçmiş hak-

“Çocuklarımızla müzelere gitmek her yetişkinin görevidir.”

kında düşündürterek onların tarihsel bilinç edinmelerini sağlarız. Bu gezilerde geçmişimizi öğrenme ve sorgulama olanağını yakalarız. Halen içinde yol aldığımız zaman tünelinin neresinde olduğumuzun bilincine varırız. Yolculuğumuzun devam ettiği bilinciyle, müzenin bizlere gösterdiği gelişim sürecine dayanarak, gelecekle ilgili varsayımlar üretebiliriz. Bütün bunları çocuklarımızla birlikte yapabiliriz.

2. MÜZE GEZİLERİNİN DİĞER GEZİLERDEN FARKI

Eğitim-öğretimde esas olan, elden geldiğince fazla duyu organını harekete geçirmek, onları aktif hale getirmektir. Dersler ve konular bir yaşantı haline getirilirse, silinmez bir biçimde algılanıp öğrenilir, iyice özünsenir (Kavcar, 2002). Bu nedenle çocuklarımız okullarıyla ya da siz anne babalarıyla birçok geziye katılır. Bunlar piknik, hayvanat bah-

çesi ya da bir sirk olabilir. Şüphesiz ki her gezi onlar için yeni dünyaların keşfi-

dir. Doğayı, hayvanları gözlemlemek, incelemek çocukların öğrenmelerine

olumlu yansır. Ancak bir müze gezisi, çocuklarımıza diğer gezilerden daha farklı bir dünya sunar. Bu dünya geçmişte yaşanmış, ama

bugün müzelerde sunulan nesnelerden, yapıtlardan izleyebileceğimiz bir dünyadır. Yani tarih diye adlandırığımız dünyadır.

Müze gezileri,

➤ Çocuklarımızın tarih bilinci edinmelerine yardımcı olur.

➤ Çocuklarımıza bilgilerini geliştirme yollarını öğretir. Bu bilgileri kitap bilgileriyle karşılaştırma alışkanlığı kazandırır.

➤ Çocuklara kitaplarda okudukları tarihsel dönemlerde kullanılan yaşam nesnelerinin gerçeklerini görme olanağı verir.

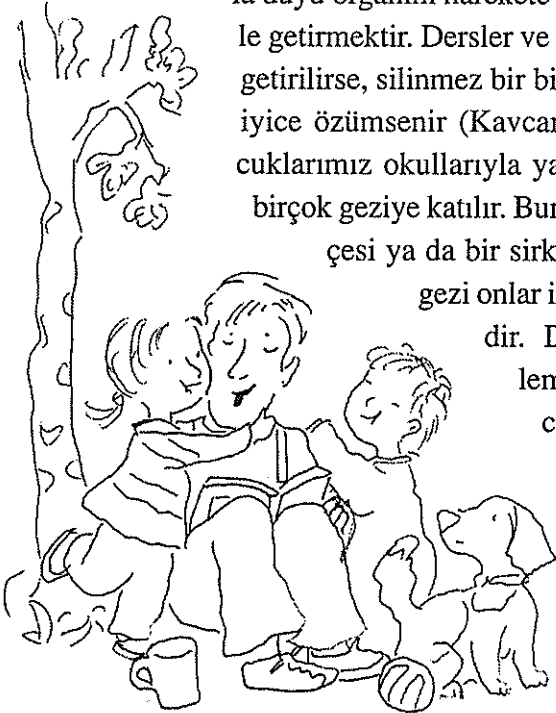
➤ Çocukların tarihsel olaylar ve o dönemin yaşam nesneleri arasında ilişki kurmaya yönlendirir.

➤ Bu nesnelerin günümüzdeki nesnelerden farklılıklarını ve benzerliklerini, düşüncelerinde karşılaştırmalarını sağlar.

➤ Çocuklarımızda gözlem, mantık, yaratıcılık, hayal gücü ve beğeni duygusunun oluşmasına ve gelişmesine katkıda bulunur.

➤ Gelişimin ve değişimin kaçınılmaz olduğunu gösterir.

➤ Olayları bütün boyutlarıyla düşünmeyi, değerlendirmeyi (çok boyutlu düşünmeyi) öğretir. (Abacı, 1996).

“Yaşantımızdaki
değişik
edinimler nasıl
ki bizlerde
değişik yorum
ve ifade
biçimleri
oluşturuyorsa;
kitaplar,
televizyon
programları ve
müze gezileri de
çocuklarımızın
belleklerinde
özel bir
bütünlüğe
ulaşırlar.”

“İlle müzeye gitmek mi gerekir? Okul eğitiminin yanı sıra kitaplardan ve televizyon programlarından öğrenmek, bizi zaman kaybindan ve birçok zahmetten kurtarmaz mı?” diye de düşünebiliriz.

Televizyonda sürekli değişen bir görüntü akışı vardır. Her çocuğun yaşına ve ilgi alanlarına göre, gördüklerini özümseme süresi aynı olamaz. Üstelik televizyon programlarında sınırlı yaş grubuna seslenen bir program hazırlansa bile, o yaştaki bütün çocukların ilgi alanlarının aynı olduğu varsayılır ve programın içeriği bu varsayıma göre yapılır.

Kitaplardan yararlanma, bu bakımdan daha avantajlı gibi görünüyor. Kitaplarda hiç değişmeyen görüntü, çocukların kendilerine uygun sürede algılamalarına yardımcı olabiliyor. İstendiğinde de, tekrar tekrar geri dönülebiliyor (Abacı, 2003). Ancak her ikisinde de, çocuklarımız pasif öğrenme içindedir. Tabi ki bundan “Kitap okumayalım, televizyon izlemeyelim, yalnızca müzeleri gezelim.” gibi bir sonuca varmamalıyız. Yaşantımızdaki değişik edinimler nasıl ki bizlerde değişik yorum ve ifade biçimleri oluşturuyorsa; kitaplar, televizyon programları ve müze gezileri de çocuklarımızın belleklerinde özel bir bütünlüğe ulaşırlar. Burada üzerinde durulması gereken nokta, çocuklara rutin eğitimlerinin dışında farklı bir öğrenme ortamı sunabilmektir. İşte bu nedenle ‘Müzeler bilişsel öğrenmenin yanı sıra duyuşsal ve yaşantısal öğrenmenin de sağlanacağı ortamlardır (Adıgüzel, 2002).

III. BÖLÜM

MÜZELERİ GEZELİM

Çocuklarımızla müze gezerken onların ilgi ve meraklarını dikkate alın. Onlarla gezerken ilgi ve algılarına yönelik farklı yöntemler kullanın.

► Bütün müzeyi gezmek zorunda değilsiniz. Çocuğun dikkatini belli bir konuya verdiği süre sınırlıdır. Bu sınırlı süreyi tüm müzeyi gezerek harcamak yerine, bir galeri ya da bir kaç yapıtta yoğunlaşmak daha yararlı olur. Seçilen nesnelerin dışına çıkmadan, gereksiz bilgilendirmeden kaçınarak, ilgili tarihsel dönem hakkında bilgilenmelerine yardımcı olun. Onları, gördüklerini kendi yaşantıları ile ilişkilendirmeye yönlendirin. Bu durum çocukların daha iyi anlamalarını ve gördüklerini daha iyi akılda tutmalarını sağlayacaktır. Belirli aralıklarla aynı müzeye tekrar tekrar gidilebilir.

► Eğer bulunduğunuz kentin dışında, kısa süre kalabileceğiniz bir yerdeki müzeye gitmişseniz; müzeyi gezdikten sonra mutlaka bir yapıtın önünde daha fazla durun ve çocuğunuza yapıtı anlama sürecinde yardımcı olun.

► Müzeye gitmeden önce çocuğunuza müze hakkında merak uyandıracak küçük bilgiler verin. Onu bu geziye hazırlayın.

“Erken
çocuklukta
oyun ve
dramatizasyonla
canlandırma,
öğrenmeyi hem
zevkli kılar, hem
de akılda kalıcı
hale getirir,”

► Müze gezisinin sonunda, mutlaka neler hissettiğini sorun. Duygularını sizinle paylaşacağı bir ortam yaratın.

► Çocuklarınızın yaşları ve bulundukları yaşların özellikleri çok önemlidir. Çocuğunuzu tanımanız açısından bu özellikleri bilmeniz ve farklılıklarını iyi değerlendirebilmeniz gerekir.

► Eğer çocuğunuz erken çocukluk dönemindeyse, oyunlardan yararlanabilirsiniz. Erken çocuklukta oyun ve dramatizasyonla canlandırma, öğrenmeyi hem zevkli kılar, hem de akılda kalıcı hale getirir.

► Çocuğunuz 8-9 yaşlarındaysa nesneleri renk, çizgi, biçim, boyut gibi, duyularıyla tanıyabilecekleri özellikleriyle tanırlar ve bu durumlarına göre değerlendirirler. Mantıksal düşünme gelişmeye başlamıştır. Çeşitli kavramların kazanılmasını sağlamak için, durumun somut nesnelerle açıklanarak sunulması, bu yaşlarda öğrenmeyi kolaylaştırır. Müzenin öğrenmedeki etkisi ve önemi de buradadır.

► Çocuğunuz 10-11 yaşlarındaysa zihinsel gelişim açısından somut işlemler döneminde. Ancak bu yaşlardaki çocuklar nesnelerin dış görünüm özelliklerinin yanı sıra, iç özelliklerini kavrayacak duruma gelmişlerdir. Nesnenin mekânla ilişkilerini yavaş yavaş yorumlamaya başlarlar. Bir olayı başkasının gözüyle görebilir, gördüklerini çok boyutlu olarak sınıflayabilir, sınıflar arasındaki ilişkileri gözlemleyebilirler. Çocuk yaşının özelliği gereği yaparak, yaşayarak, duyu organlarından gelen duyularla öğrenme duru-

mundadır. Henüz kavramların ardındaki gizli anlamları yakalaması zordur. Bu yaşlardaki çocukların sosyal bilinçleri artmaya başlamış, öğretmeni, arkadaşları ve anne-babalarıyla kurduğu ilişkileri geliştirmiştir. Yetişkinle birlikte olmaktan, ortak bir şeyler paylaşmaktan zevk duyar hâle gelmişlerdir.

► 13 yaş ve üstündeki çocuklar soyut işlemler dönemine geçmişlerdir. Bu yaşlardan itibaren çocuklar, neden-sonuç ilişkisi kurabilir, eleştirel düşünebilir, soyut kavramları anlayabilir ve nesnelerin sahip oldukları anlamı keşfedip yorum yapabilmeye doğru bir gelişim sürecine girerler.

► Çocuğunuz hangi yaş grubundan olursa olsun, müzeleri gezerken drama yönteminden yararlanabilirsiniz. Drama hem hareket yoluyla grup tartışmasına dayanarak belli bir çevrede yaşantılar geçirilmesine hem de konuşarak kendini ifade etmeye yani doğrudan ve aktif katılıma olanak sağlar (Önder, 2000).

► Hepsinden önemlisi, müzelerde sergilenen ve korunan tarihin, müze gezileriyle artık çocuklarımızda belleğinde korunacak duruma gelmesidir. Dolayısıyla müzeler, yalnızca hoşça vakit geçirilen yerler olmanın ötesinde, oralarda sergilenenler hakkında çocukların bilgilendirilmesiyle tarihsel bilinç oluşturmada önemli katkıda bulunurlar. “Müze gezilerinde çocukların ilgisini artırmak için eğlenceli etkinliklerden yararlanalım.” derken, bu gerçeği de gözden kaçırmamamız gerekir.

“Müzeler,
yalnızca hoşça
vakit geçirilen
yerler olmanın
ötesinde,
sergilenenler
hakkında
çocukların
bilgilendirilme-
siyle tarihsel
bilinç oluşturu-
lmasına önemli
katkıda bulunan
yerlerdir.”

1. ARKEOLOJİ MÜZELERİNİ VE ANTİK KENTLERİ GEZERKEN

Arkeoloji Müzesindeyiz. Burada tarih öncesi ve tarih dönemlerine ait insan topluluklarının yaşam biçimini anlatan nesneler, heykeller ve sanat eserleri bulunmaktadır.

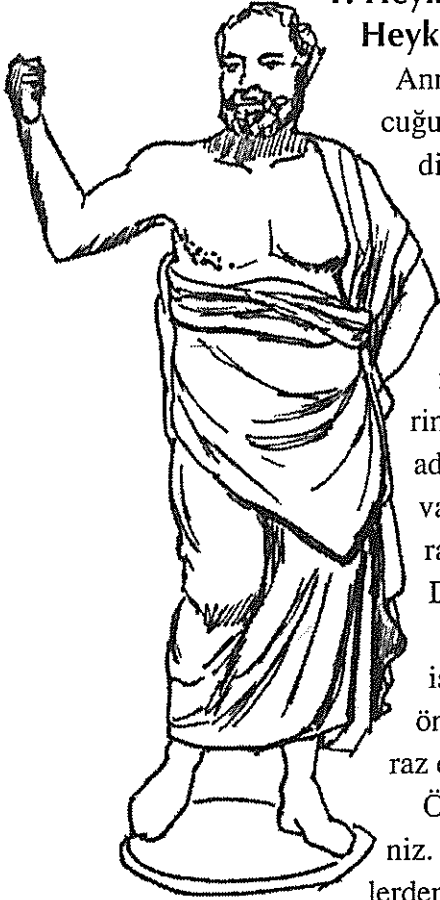
1. Heykeltıraş Olalım, Heykel Yapalım

Anne ya da baba heykeltıraş olur. Çocuğumuz heykeli oluşturacak malzeme-
dir ve biz ondan bir heykel yapaca-
ğız. Heykeltıraş, elleriyle malze-
meyi istediği gibi biçimlendirir.
(Önder,1999)

Örneğin çocuğumuzun kolu-
nun birini yukarıya kaldırırız, diğ-
erini beline dayarız. Ayağının birini
adım atıyor gibi alırız. Diğerini ha-
vaya kaldırmamasını isteriz. Doğal ola-
rak çocuk bu hareketi yapamaz.
Dengesi bozulur.

-Demek ki heykeltıraş olarak her
istediğimi yapamam. Denge çok
önemli. İnsanları ve hareketlerini bi-
raz daha dikkatli incelemeliyiz.

Örneğin bir arkeoloji müzesinde-
siz. Burada gördüğünüz antik heykel-
lerden biri olmayı birlikte deneyelim.

Çocunuzu heykelin duruş biçimini alması için yönlendirin:

- Ağırlığını sol ayağa vermelisin.
- Sağ dizin hafif kıvrık, sol ayağın yere basıyor. Böylece öne doğru hafifçe eğilmiş gibi duruyorsun.
- Sağ kolun, boyun uzunluğunda bir asa tutuyor-
muş gibi yukarı kalkık.
- Sol elini beline yasla. Belki üzerine örtünmek için doladığın örtüyü tutuyorsun.
- Başın hafif sağa dönük. Bakışlarını uzaklara yöneltmelisin.
- Ege Uygarlıklarından tanrısısın. Şimdi kendini onun yerine koy. Neler hissediyorsun? Şimdi sıra sende, sen heykeltıraş ol ve benden bir heykel yap.

2. Geçmiş Yıllardan Günümüze Bakalım

Çocuğunuzla birlikte, bir heykelin ya da heykel grubunun önünde durun. Farz edin ki, sizler de o dö-
nemin insanlarıyla birlikte yaşıyorsunuz ve zamanın
ötesinden içinde yaşadığımız yıllara bakıyorsunuz.
O dönemi hissetmeye çalışın. Örneğin:

- Aranızda neler konuşurdunuz?
- En çok dikkatinizi çeken değişim ne olurdu?
- Günümüzde kullanılan kıyafetler çok farklı de-
ğil mi? Neler değişmiş?
- İnsanlar çanta içinde para, kimlik, anahtar gibi
şeyler taşıyorlar. Siz bunları o yıllarda kullanıyor
muydunuz? Taşıyacak olsanız nasıl taşırdınız?

► Sesleri dinleyin. O dönemde yaşadığınız kentin ve günümüzdeki kentlerin sesleri arasındaki farkları dile getirin.

► Sizi rahatsız eden, huzurunuzu bozan ses hangisi?

► Hangi kokular değişik gelebilir? Havanın tozu, ısınmak için yakılan odunun kokusu, güneş ışınlarının ısıttığı sebzelerin kokusu v.b.

► Sebze ve meyveleri bozulmamaları için nerede saklardınız?

► Hangi oyunları oynardınız?

► O dönemde olmayan meslekler hangileri acaba?

► Aaaa bu insanlar neden bize bakıyorlar? Biz onlardan hangi yönlerden farklıyız?

► Sıkıldım, kendi zamanımıza geri dönelim.

► Şimdi kendi zamanımızdayız. O yıllardan özlediğin günümüzde olmayan ya da değişmiş üç şey ne olabilir?

3. Öykü Oluşturalım

Mermer heykeller birbirinin aynısı gibi görünebilir. Hepsini gördükten sonra ailenin her bireyi birinin önünde dursun ve herkes kendi heykelini ayrıntılı olarak incelesin. Heykele model olan kişiyi tanımaya çalışın.

- Adı ne olabilir? (Heykele bir ad koyun.)

- Mesleği ne olabilir? (Bir meslek uygun görün.)

- Kişiliği hakkında tahminlerde bulunun. (Sakin kararlı, neşeli, tembel, yaşamayı seven vb.)

Şimdi de yaratılan bu kişiliğe bir öykü oluşturun. Sonra, ailenin her bireyi kendi heykelinin öyküsünü birbirlerine anlatsın. Birbirlerinin düşünceleri tartışsın.

Unutmayın, öykünün konusu yine heykelin yapıldığı yıllarda geçmeli.

4. Neleri Bir Araya Getirirdin?

Çocuğunuzla, bir arkeoloji müzesinde, mermer heykellerin, günlük kullanım eşyasının, süs takılarının bulunduğu galerilerde geziyorsunuz.

Ailenin her bireyi ayrı ayrı gördüğü her heykel ve nesneden bir grupta yaparlar. Örneğin, seçilen bir heykelin takısı ve eşyası yazılır. Bunlar hakkında, o dönemin yaşam özelliği unutulmadan fikirler yürütülür. Neden bunların bir araya getirildiği konuşulur. Karşılıklı sorular sorulur (Gartenhaus, 2000).

► Seçimimizde rol oynayan etkenler nelerdir?

► Bunları bir araya getirirken günümüzdeki kullanımlarını mı düşündük?

► Seçimimizde kendi beğenimiz ne kadar rol oynadı?

► O yıllarda yaşamış olsak, gerçekten bu eşyayı kullanmayı tercih eder miydik?

► Bu dönemde yaşayan insanlar ve kullandıklarıyla, bizler ve kullandıklarımız arasında neler değişmiş olabilir?

► Eğer sen de o dönemde yaşasaydın, şimdi kullandığımız nesnelerden hangisini kullanmak isterdin? Neden?

5. Bir Meslek Seçelim

Çocuğunuz ve sizler kendinize, sosyolog, psikolog, mimar, moda tasarımcısı, kuaför gibi birer meslek seçin. Karşısında bulunduğunuz müze nesnesini, -bu bir heykel ya da kullanım eşyası olabilir- seçtiğiniz mesleğe göre değerlendirin. Eğer modacıysanız, günümüzün moda giysileriyle karşınızdaki heykelin kıyafetini karşılaştırabilirsiniz. Bazı değişiklikler önerebilirsiniz. Kuaför olan diğer aile ferdi de, o dönemin saç biçimleri ve günümüzdekiler hakkında görüşlerini söyler.

Bir mimarî elemanın karşısında mimar olarak değerlendirmenizi yapıp önerilerinizi değerlendirmeleri için ailenizin diğer fertlerine sunabilirsiniz.

Bu yolla, hem o dönemin özellikleri hakkında bilgi edinilebilir hem de günümüzün ve müzede sunulan tarihsel dönemin karşılaştırması yapılabilir. Aradan geçen zamanın, yaşamı ne kadar değiştirdiğini çocukların sorgulamaları sağlanır (Gartenhaus, 2000).

6. İki Meslektaş Tartışıyor

Müzeyi gezdikten sonra, çocuğunuzla birlikte bir müze nesnesi ya da bir heykelin önünde durun. Seçtiğiniz nesne ya da heykelin yapıldığı dönem hakkında, müzeyi gezerken genel bir düşünceniz oluşmuştur. Şimdi de kendinizi yalnızca bu nesneye odaklayın ve seçtiğiniz müze nesnesiyle ilgili olabilecek bir meslek sahibi olduğunuzu farz edin. İkiniz de aynı mesleği yapıyorsunuz. Birer mimar, birer tasarımcı, birer ev

hanımı, birer iş adamı, vb. olabilirsiniz. Biriniz nesnenin yapıldığı yıllarda yaşasın, diğeriniz günümüzde. Karşılıklı, birbirinize yaşadığınız yılların olanaklarını da ortaya koyarak tartışın. Seçtiğiniz nesnenin yapıldığı malzemenin özellikleri hakkında konuşun. Örneğin:

► Mermeri sağlam bir malzeme olduğu için kullanıyoruz. Yılların yıpratıcı etkisine karşı daha dayanıklı. Burada olması da zaten bunu kanıtlıyor.

► Artık başka malzemeler de mevcut. Mermer tek seçeneğimiz değil.

► Biz doğal malzemeye, insan gücünü kullanarak şekil veriyoruz. Biraz zahmetli olsa da insanın kendi ürettiği nesneyi kullanıyor olması, o nesnenin gözümüzdeki değerini artırıyor.

► Bizde artık insan gücüne dayalı üretim yok. Artık fabrikalar var. Bütün bunları orada üretebiliyoruz. Hepsi de birbirinin aynı oluyor.

► Bu aynılık bizi rahatsız etmiyor mu?

► Gene de elle üretim yapılan sektörler var tabi ki. Bunlardan tamamen kopmuş değiliz.

Böyle bir tartışma, ister istemez dönemlerin benzerlikleri kadar değişimlerini de ortaya çıkaracaktır.

7. Müze Avı

Kısa bir süre kalacağınız kentte bulunan müzeyi ziyarete gittiğinizde, doğal olarak müzeye bir kez daha gelme olanağınız yoktur. Hem çocuğunuz hem de sizler, müzede bulunan bütün koleksiyonları görmek isteyeceksinizdir.

Çocuğunuzu ve kendinizi bu ziyaret sırasında serbest bırakın. Müze içerisinde bir buluşma yeri ve saati belirleyin. Süre dolana dek doyusya gezin.

Müzeyi gezerken yetişkinler olarak sorumluluğunuzu da unutmayın. Bu gezi sırasında bir nesne belirleyin ve bu nesnenin özelliklerini not defterinize kaydedin. Seçtiğiniz nesnenin hangi galeride bulunabileceği hakkındaki ipuçlarını da not defterinizde mutlaka belirtmelisiniz.

Belirlenen saatte çocuğunuzla buluştuğunuzda not defterinizi ona verin ve özelliklerini belirttiğiniz nesneyi, ipuçlarının yardımıyla bulmasını isteyin. Böylece çocuğunuz, bir kez daha belli kriterlere dikkat edeceği bir müze gezisine çıkacaktır. İster istemez bazı özellikleri unutmayacaktır. (Bu müze avını yalnızca arkeoloji müzelerinde değil, her tür müzede uygulayabilirsiniz.)

8. Neler Yok

Arkeoloji müzelerini gezerken çocuğunuza o zamanın insanların bizlerden farkı olmadığını, onların da bizim gibi aile, kent, okul yaşantıları ol-

duğunu fakat bazı farklılıklar da bulunduğunu anlatın. Birlikte gezerken günlük kullanım eşyasını inceleyin. Her günlük kullanım eşyasının önünde durun. Çocuğunuz o eşyanın günümüzdekinden farklı yanını anlatsın (biçimi, malzemesi, işlevi) siz de çocuğunuza o eşyanın günümüzdene benzer yanını anlatın (Gartenhaus, 2000).

Eğer evinizde bu nesneyi kullanıyor olsaydınız, yaşamınızda ne gibi değişiklikler yapmak zorunda kalırdınız? Bunu da tartışabilirsiniz.

9. Yirmi Dört Saat Yaşayan Müze

Bir müze, ziyarete kapandıktan sonra da yaşama-ya devam eder. Şu anda gezdiğiniz arkeoloji müzesinin ziyaretçiler gittikten sonra, yani müze ziyarete kapatıldıktan, ışıkları söndükten ve kapılar kitlendikten sonra da yaşadığını düşünün (Atik, 1996).

Etrafınıza bakın. Gördüğünüz her antik heykelin, gece birbirleriyle neler konuştuğunu düşlemeye çalışın. Düşünün ki bütün gün hareketsiz duran bu heykeller, gece olunca birbirleriyle konuşup dertleşiyor, hareketsiz durdukları saatlerin acısını, birbirlerinin yanlarına giderek çıkarıyorlar.

Bir gece bir sütunun arkasına gizlendiğinizi ve onların yaşantısını izlediğinizi düşleyin. Aman dikkat, görünüp onları rahatsız etmeyin sakın.

➤ Aralarında sizce ne konuşuyor olabilirler?

➤ Bütün gün kendilerinin izlenmesi onları rahatsız ediyor olabilir mi?

- Kendilerine hayranlıkla bakan ziyaretçiler hoşlarına gitmiş olabilir mi?
- Hangi heykeller birbirleriyle daha samimi?
- Acaba onlar da kendi giyimlerini, ziyaretçilerin giyimleriyle, saç biçimleriyle, makyajlarıyla vb. karşılaştırıp kendilerini değiştirme isteği duyabilirler mi?
- Acaba onlar bizleri nasıl değerlendiriyorlar? Bizim hakkımızda bütün gece ne konuşuyor olabilirler?

2. GÜZEL SANATLAR MÜZESİNİ GEZERKEN

Güzel sanatlar müzelerinde resim, heykel, seramik, çini, ebru, vitray, fresk, gravür fotoğraf sanatına ait eserler bulunur.

Sanat müzelerinin çocukların eğitiminde, onların sanatla tanışmalarında kuşkusuz ki önemleri çok büyüktür. Sanat müzesinin bu anlamda amaçları şunlardır:

- Özgün sanat eserlerini göstererek tanıtmak ve müze kavramını (görev ve sorumluluklarını) anlatmak.
- Sanat eserlerinin niteliğini ve görsel algılama deneyimini yerinde, ilk elden sunmak.
- Sanatı, kültürel kaynakları ve tarihi içerikleriyle ilişkilendirmek.
- Sanatı, hayatın bütünüyle, onun dokusuyla; aşkla, kahramanlıkla, güzellikle, korkuyla ilişkilendirmek.

- Görsel okur yazarlığı, sanatçıların dilinin anlaşılması ve takdir edilmesi gereğini öğretmek.

- Sanat eserlerine bakarak ve yaparak uygulamalı sanatsal deneyimler (yaşantılar) sunmak.

Müzenin mimarî ortamının estetiğinden etkilenmekten

ünlü bir sanat eseriyle birebir karşılaşmaya kadar tüm bu yaşantılar, deneyimler yoluyla öğrencilerde davranış değişiklikleri meydana getirmek bir müze ziyaretıyla mümkün olmaktadır.

Sanat müzesine gittiğinizde ve gittiğiniz müzede o döneme ait bir sanat eseriyle karşılaştığınızda, çocuğunuzu bir sanat eserine nasıl bakılacağı, o eserin hangi özelliklerine göre inceleyeceği konusunda yönlendirmeniz gerekebilir.

1. Çocuğunuzla resim ile heykel arasındaki farkı tartışabilirsiniz.
2. Heykel üç boyutludur. Çocuğunuzla etrafında dolaşın. Arkasına geçin, yanlardan bakın.
3. Resim iki boyutludur. Düz bir yüzeye yapılır. Resmin arkasını çevirip baktığımızda hiçbir şey göremeyiz.

4. Heykelin malzemesi mermer, alçı, ahşap, bronz, polyester olabilir.

5. Resim değişik yüzeylere yapılır. Bunlar kağıt, tuval diye adlandırdığımız çerçeveye gerili astarlanmış kumaş olabilir. Terebentinle inceltilebilen yağlı boya ya da suyla inceltilebilen akrilik boya ve sulu boya resim malzemelerindendir. Resim, kalemler ve fırça ya da pistole aracılığıyla yapılır.

6. Heykelde, değişik duruşlarda figür ya da figür grupları ile soyut tasarımlar konu olarak kullanılabilir.

7. Resmin konusu daha da çeşitlidir. Manzara (peyzaj), ölü doğa (natürmort) oda içi (interior), portre, figür, tarihsel olayların mekân içinde betimlenmesi, günlük yaşamdan sahneler ya da soyut tasarımlar resme konu olabilir.

8. Heykel, genellikle renksiz (yalnızca malzemenin kendi rengi) ya da az renkli olur. Resimde ise renk önemli bir elemandır.

9. Gravür, kağıt üzerine çeşitli baskı teknikleriyle çoğaltılmış resimlerdir. Bunlar da boya resimler gibi iki boyutludur.

10. Vitrayın malzemesi renkli camlardır. Düz cam üzerine boya desen yapılabildiği gibi, renkli kesme camları kurşun şeritlerle bir-

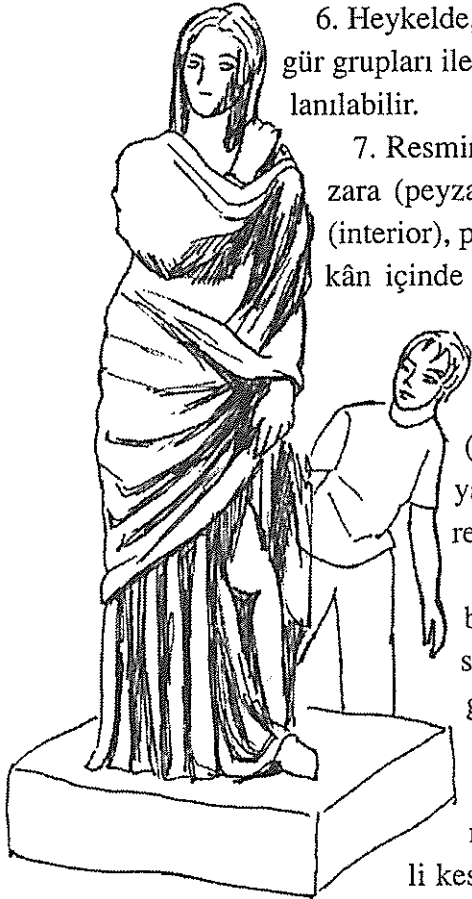
leştirerek de tasarımlar yapılabilir. Müzelerin dışında tarihsel mekânların kapı ve camlarında da vitray görme şansımız vardır.

11. Mozaik ve fresk tekniğiyle yapılmış resimleri, genellikle mimariye bağlı olarak düşünmek gerekir. Mozaik tekniği, ölçüleri 1 cm'den daha küçük olan, küp biçimli renkli taşlar ve renkli cam hamurundan yapılmış tanelerin, ıslak ve yumuşak haldeki duvar yüzüne yapıştırılmasından oluşur. Belirli bir konuya göre önceden hazırlanmış yüzeye gömülen renkli taneler, sonunda istenen renkli kompozisyonu tamamlar. Doğal malzeme kullanıldığından bu resimler uzun süre dayanmaktadır. Mozaik tekniğiyle yapılan resimleri Hatay Mozaik Müzesinde, İstanbul Kariye Müzesinde görmek mümkündür.

12. Fresk resminde boya, duvar üzerindeki sıva henüz yaşken uygulanır. Boya zemin tarafından emilerek dokuya işler. Zamanla sıvayla birlikte kuruyan boyalı resim yüzeyi, oldukça dayanıklı bir zemin hâline gelir. İstanbul Ayasofya Müzesi, Kapadokya'daki kaya kiliselerinin bazılarında fresk tekniğiyle yapılan resim örneklerini görebilirsiniz.

13. Heykelin dışında üç boyutlu olan bir başka eser türü de seramiklerdir. Seramik malzemenin adıdır. Eserler fırınlanmış ve üzeri sırlanmış kilden yapılır. Bunlar vazo, takı gibi süs eşyası ya da panolar olabilir. Güzel sanatlar müze ve galerilerinin dışında, tarih ve arkeoloji müzelerinde de seramik eserlerle karşılaşabilirsiniz.

"İstanbul
Ayasofya
Müzesi,
Kapadokya'daki
kaya
kiliselerinin
bazılarında
fresk tekniğiyle
yapılan resim
örneklerini
görebilirsiniz."

1. Resmin İçine Girelim.

Kendinizi, Londra'da örnek resimde gördüğünüz tablonun bulunduğu galeride hayal edin. Resmin karşısındasınız ve çocuğunuzun resimle ilgilenmesini bekliyorsunuz. Daha sonra diğer resimlere bakıp müze gezinizi sonlandıracaksınız. Gezinin sonunda da, çocuğunuzun belleğinde resimlerle ilgili bazı şeylerin kalacağını umuyorsunuz. Acaba yalnızca resme bakmak onun kaç dakikasını alabilir? Baktığı resmin onun aklında kalabilmesi için, siz yetişkinlerin onun resimlere ilgisini çekecek bazı yöntemler uygulamanız gerekmeyecek mi?, bu soruları ona yöneltirken, onun resmin karşısında değil de doğrudan o resmin içinde olduğunu hissettirmeniz belki de ona daha eğlenceli gelecektir. (bk. s. 137 Resim 1)

Aslında müzedeki tablolara dokunmak kesinlikle yasaktır. Ancak düşüncenizde resme dokunabilir ve hatta bu tablonun içinde olduğunuzu hayal edebilirsiniz. Şimdi resmin çerçevesine tutunup kendimizi resmin içine atalım:

- Neredeyiz şimdi?
- Etrafınızda ağaçlar, bulutlu gökyüzü, minik göl, köy evi ve saman arabası var. Aslında gerçek yaşamda da karşılaşılabileceğimiz bir ortam.
- Suyun kenarındasın. Rahat yürüyebiliyor musun? Yoksa ayaklarına çamur mu bulaştı?
- Karşıda bir ev var. Bizim yaşadığımız eve benziyor mu? Farkı ne?

➤ Eve doğru yürü. Benim burnuma güzel kokular geliyor. Belki pencerenin kenarında yeni pişmiş lezzetli bir elmalı kek bulabiliriz.

➤ Eyvah saman arabasının içindeki insanlar bize sesleniyor. Galiba bu kek onlar için hazırlanmış. Özür dileyip hemen resimden çıkalım (Mayhew, 1993).

Böylece resim konusunu orada kısa bir süre yaşayarak öğrendik. Sanırım çocuğunuz bu resmi unutmayacak ve bir daha görünce de hatırlayacaktır.

2. Resim Hakkında Sorular Soralım (1)

Daha büyük çocuklara, sanat eserini tanımlama, o eseri çözümleme ve yorumlama yaptırmak, eser hakkında kalıcı bilgi vermek gerekir.

New York Modern Sanatlar Müzesinde bulunan, Henri Rousseau'ya ait yağlı boya 129.5 x 200.7 cm boyutundaki resmi ele alalım. Çocuğunuzun resmi anlaması için ona resimle ilgili sorular sorun. Böylece bir anlamda resmi çözümlemeye çalışmasına yardımcı olun. (bk. s. 138 Resim 2)

Resimde neler oluyor?

Sorular:

- Aslanın orada ne yaptığını düşünüyorsun?
- Aslan nasıl bir kişiliğe sahiptir?
- Aslanın yanında uzanmış yatan kadın hakkında neler anlatabilirsin?
- O kadın kim olabilir? Kadın hakkında ne düşünüyorsun?

- Sence kadın ve aslan neredeler?
- Sence gece ya da gündüz mü?
- Ayak izleri yok. Kadının ve aslanın oraya nasıl geldiğini düşünüyorsun?
- Aslan gerçekten kadın uyurken yanına yaklaşmış olabilir mi?
- Yoksa aslan kadının rüyasının bir parçası mı?
- Gerçek yaşamda da bu resimde gördüğümüz gibi mizansenler olabilir mi?
- Neden olabilir ya da neden olamaz?

Aslında Ressam Henri Rousseau çöle, balta girmemiş ormanlara ya da uzak yerlere hiç seyahat etmemiştir. Yalnızca Paris'teki atölyesinde bu resimleri yaparken parklara ve hayvanat bahçesine yürüyüşler yapmıştır. Ressam, imajinasyonundaki hayvanların ve insanların mükemmel uyumunu yaşamdaki gibi düşleyerek resimlerinde kurgulamıştır (Raimondo, 1997).

3. Düşlerimize Yolculuk Yapalım

Belki siz de çocuklarınızla birlikte, gerçek yaşamda olmayan yalnızca düşlerimizdeki yerlere yolculuk yapabilirsiniz. Gözlerinizi kapatarak gerçekte varolmayan yolların, insanların ve hayvanların bulunduğu düşsel mekânlara yolculuk yapın. Burada uçan atlar, konuşan aslan yavruları vb. vardır. Çocuklarınıza bunlarla ilgili resim yaptırırsanız Henri Rousseau'nun resimlerini daha iyi anlamış olursunuz.

4. Resim Hakkında Sorular Soralım (2)

Batıda müzelerin eğitim bölümleri, çocuk ve genç ziyaretçiler için müze gezi kataloğu hazırlarlar. Bu kataloglarda, müzedeki eserler hakkında bazı ipuçları ve onları daha iyi anlamaya yönelik sorular bulunmaktadır. Siz de daha önce gördüğünüz, çok iyi bildiğiniz resimler hakkında, müze ziyaretinden önce çocuklarınız için sorular hazırlayabilirsiniz.

Belçika Güzel Sanatlar Müzesinde bulunan Bruegel'in resmi bizim için güzel bir örnektir. Resimde Roma İmparatoru Auguste, imparatorluğun sınırlarında bulunan bütün insanların isimlendirilmesi için emir verir. Bunun üzerine Marie ve Joseph, kütüğe isimlerini yazdırmak için Beytlehem'e giderler. Burada kendilerini büyük bir kalabalığın arasında bulurlar (bk. s. 139 Resim 3).

Sorular:

- Baktığınızda Marie ve Joseph'i görebiliyor musunuz?
- Onları nasıl tanıyabiliriz?
- Diğer köylüler onlara dikkat ediyorlar mı?
- Burada betimlenen yerleşim merkezi bir köy ya da kent midir?
- Sanatçının (Bruegel) Beytlehem'i daha önce gördüğünü düşünür müsün?
- Tablodaki insanların köylü oldukları sonucuna nasıl vardın?

➤ Sence onlar neden küçük hanın yanında toplanıyorlar?

➤ Köyde anne, babalar çalışırken çocuklar eğleniyor mu?

Resimde betimlenen oyunlar arasında sayacaklarımdan hangileri var?

- Kartopu savaşı
- Kayak
- Saklambaç
- Buz pateni
- Buz üstünde kayma
- Kızak
- Bilye
- Birdirbir

Bruegel bu sahneyi incelediğinde sence nerede duruyordu?

- Ağacın üstünde
- Hanın zemin katında
- Tepede
- Suyun kenarında
- Kalabalığın ortasında

Sence sanatçı (Bruegel) iyi bir gözlemci midir?

Yaptığı resmin en belirgin özelliğini nasıl tanımlarsın?

- Ayrıntıya önem vermiş
- Ayrıntıdan çok insanları silüetler halinde resmetmiş.
- Resimde hareketler öne çıkmış
- Resimdeki insanların yüzleri belirgin

Eğer sen büyük bir kağıt üzerine aynı köyün yaz mevsimindeki halini resmedecek olsan neleri değiştirirsin?

Bruegel'in ne zaman doğduğu kesin olarak bilinmiyor. Ancak 1520'lerde Anvers yakınlarında doğduğu, çalışmalarını bu şehirde yaptığı ve İtalya'ya seyahat ettiği biliniyor (Questions de tableaux, 1989).

5. Resmi Çözümleyelim

Çocukların, bir sanat eserini değerlendirirken bazı kriterlere dikkat etmelerini isteyebiliriz. Bunlar, sanat eserinin malzemesi, tekniği, grafik düzeni, ışık-gölge, renk düzeni, perspektif ve konusudur. Resimde bu özelliklerin var olup olmadığı üzerine yapılan inceleme, o eserin çözülmesidir.

Malzeme ve teknik: Sanat eserini oluşturan malzeme çeşitlidir. Malzemenin sanat eserine katkısı büyüktür, esere anlam ve duyarlılık katar. Malzemenin şeklinin, boyutunun, kullanılan tekniğin yarattığı etki birbirinden farklıdır.

Grafik düzen: Bir sanat eseri renklerden ve ışık-gölgelerden arındırıldıktan sonra, geriye kalan çizgilerin oluşturduğu düzene grafik düzen denir. Bu düzende figürlerin, nesnelerin ve tüm öğelerin yoğunluk merkezlerini ve dağılımını görürüz. Grafik düzen, sanat eserinin akılcı yanıdır.

Işık-gölge: Işık ve gölge birbirine karşıt iki kavramdır. Sanat eserinde nesneyi üç boyutlu göstermeye ve nesneye hacim vermeye yarar. Heykel, seramik

"Çocukların, bir sanat eserini değerlendirirken bazı kriterlere dikkat etmelerini isteyebiliriz."

gibi üç boyutlu formlarda yüzeydeki girintilerin derinliği ve genişliği o formda çeşitli gölgeler oluşturur. Bu da eserin formunu kuvvetlendirir, derinlik duygusu verir, vermek istediği içsel anlamı çeşitlendirir.

Söz konusu eser iki boyutlu, yüzey üzerine (kağıt, tuval gibi) yapılan resim ise, burada biçimler çizgilerle şekillenirler, ışık-gölge yardımıyla hacim kazanır ve düz yüzeyde görsel yanılsama oluştururlar. Biz onları üç boyutluymuş gibi görürüz.

Renk: Nasıl ki grafik düzen eserin akılcı yanıysa, renk düzeni de o eserin duygusal yanısıdır. Eserde verilen duygusalılığı ya da gerilimi, sanatçı seçtiği renklerle kolaylıkla sağlayabilir.

Konu: Her sanat eserinde konu olmayabilir. Eğer varsa eserin ne anlattığı sorusuna yanıt konudur. Konular, portre, figür, natürmort, peyzaj olabileceği gibi, günlük yaşam görüntüleri, tarihsel ve dinsel betimlemeler de olabilir. Konu, eserin görünen kısmıdır.

Örnekte gördüğümüz resmi çözümleyelim. (bk. s.142 Resim 4)

Malzeme ve teknik: Örnekteki resim tuval üzerine yağlı boyayla çalışılmıştır.

Grafik Düzen: Resim yatay olarak üçe bölünürse, altta kalan üçte birlik bölüm tarla ve kırlara, üstte kalan üçte ikilik bölümse gökyüzüne ayrılmıştır. Ufuk çizgisine sıcak tonların kullanıldığı köy evleri dizilerek, resimdeki yatay etki kuvvetlendirilmiştir. Bu yatay etkiye ağaçların yarattığı dikeylerle denge sağlanmaya çalışılmıştır. Perspektifle verilen yol kenarları-

nın ve gökyüzündeki ağaç dallarının oluşturduğu eğri çizgilerle resim kompozisyonu (düzenleme) monotonluktan kurtarılmıştır.

Işık-gölge: Bu resimde ışık ve gölge belirleyici bir rol oynamamaktadır.

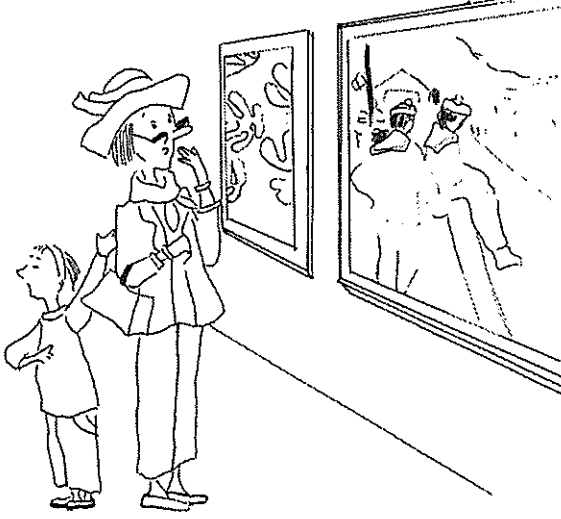
Renk düzeni: Resim soğuk renklerden oluşmuştur. Mavi- yeşil tonları ve gökyüzünde kullanılan beyaz, resmin geneline hâkimdir. Köy evlerinde kullanılan sıcak ton, sıcak-soğuk karşıtlığı yaratmaktadır. Karşıt renklerin dikkati çekme etkisi, genelde kullanılan soğuk renklere oranla daha az kullanılan sıcak renge dikkatimizi yoğunlaştırmamızı sağlamaktadır.

Perspektif: Belki de resimde en belirleyici resimsel eleman perspektiftir. Resmin alt yatay kenarından başlayıp ufuk çizgisinde birleşen, iki kenarı ağaçlı toprak yol, iki boyutlu tuval yüzeyinde güçlü bir derinlik etkisi yaratmaktadır. En öndeki iki ağacın en üst dallarından en arkadaki ağaçların en üst dallarına, gökyüzünden ufuk çizgisine doğru yönelme de bu derinlik etkisini kuvvetlendirmektedir.

Konu: Resim konuludur. Kırsal bölgede, ağaçlıklı köy yolu ve yolda köpeğiyle yürüyen bir köylü, resmin konusudur.

6. Resmi Yorumlayalım

Yorum, sanat eserinde anlatılmak istenen, dış görüntünün ve konunun ardında saklı olan anlam katmanlarıdır. Her izleyici kendi kültürel, eğitimsel ve kişisel farklılığına göre sanat eserindeki anlamı çöz-

meye çalışır. Eserin sakladığı anlam, eseri izleyenin kültür, bilinç düzeyine göre değişir. Dolayısıyla algılama ussal ve duysal bir çaba gerektirir (Kirişoğlu, 2002). Kişinin eserden aldığı titreşim onun deneyimleri, olaylar karşısında sergilediği davranış ve tutumlar, bilgi birikimi v.b. ile yoğrulup, içsel bir değerlendirmeyle yeniden dışa vurumu o kişinin eser hakkındaki yorumudur.

Sanatçının kendi yorumunun dışında, izleyen kişiler de o esere yorumlar getirebilir. Bu durum, sanatçının dışındaki birinin esere kattığı değerdir, yani dışsal bir eleştiridir. Kuşkusuz her birimiz için eserin etkileyici yönü farklıdır. Herkes sanat eserindeki görüntüyü aynı görür. Malzeme, düzenleme (kompozisyon), renkler, eğer varsa konu bellidir. Bunları görebiliriz. Göremediğimiz alt katmanda saklanan anlam ya da anlamlardır.

Bir eserin içeriği yorumda gizlidir. Konu ile içerik farklıdır. Aynı konudaki sanat eserleri farklı içerikler taşıyabilir. Bir anlamda içerik, sanat eserindeki konunun nasıl yorumlandığıdır.

Resim 5'i yorumlayalım (bk. s. 141 Resim 5).

- Bu eser sende nasıl duygular uyandırdı?
- Bu duyguları anlamlandırman gerekse hangi kelimeleri tercih edersin?
- Sence bu eserde ne/neler anlatılmak isteniyor?
- Anlatılmak istenenleri, tarihsel, sosyolojik, insan ve toplum psikolojisi, kültürel farklılıklar gibi bağlantılardan hangisiyle açıklayabilirsin?
- Eserde ima edilen anlam nedir?
- Sanatçı bu eserde bize bir mesaj veriyor olabilir mi? Bu mesaj sence nedir?
- Kendini bu resme yakın hissediyor musun?
- Bu resme bir isim versen ne olabilir?
- Bu resmi odana asmayı ister misin?

7. Ortak ve Farklı Özellikler Bulalım

Sanat müzesini gezerken karşılaştığımız eserler arasında farklı ya da benzer yaklaşımları olanları bulabilir, bunların nedenlerini çocuklarımızla tartışabiliriz. Bu tartışma, sanat eserinin bize verdiği boyut, biçim, yöntem, malzeme, konu gibi öğelerle sınırlı olmalıdır. Ele aldığımız yapıtların kendi içindeki öğelere göre yani sanatçının size verdiği göre bir değerlendirme yapabilirsiniz.

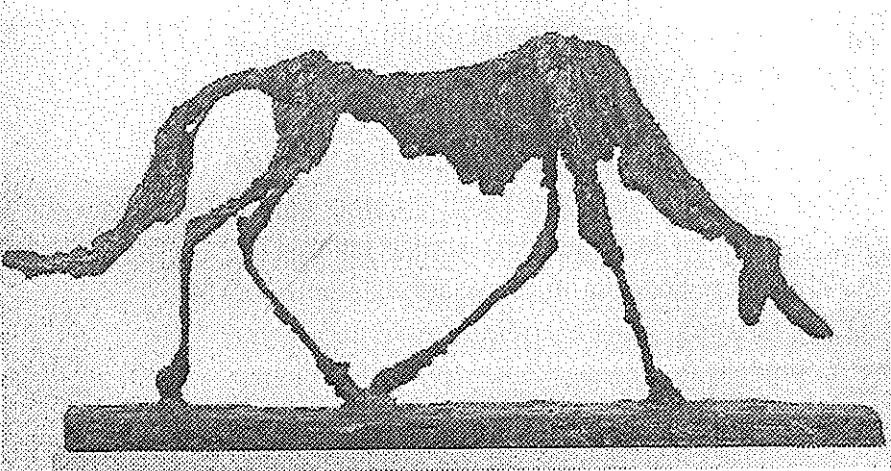
Bunlar;

- Farklı yıllara ait eserlerin farklı ya da benzer yanları,
- Aynı sanatçının eserleri arasındaki farklılık ve benzerlikler,
- Sanatın farklı türleri arasındaki (resim, fotoğraf, heykel, seramik gibi) farklılık ve benzerlikler olabilir.

8. Heykel

Heykel üç boyutludur.

- Heykelin etrafında dolaşabilirsiniz.
- Her yönden ayrı görünüyor.
- Sanatçı da bu hayvan heykelini yaparken o hayvanı bir tek yönden incelememiş.
- Bu hangi hayvan?
- Sence ne yapıyor olabilir?

Alberto Giacometti

DOG

Modern sanatlar Müzesi, New York

➤ Görüldüğü gibi heykelde, resimde olduğu gibi belirli bir mekân yok.

➤ O, senin düşüncende nerededir?

➤ Bu köpeği tanımla. Köpek ne hissediyor olabilir? Ne yapıyor?

➤ Köpeğin vücuduna ve duruşuna bakıp onun ne aradığı hakkında ne anlatabiliriz?

➤ Sokakta bunun gibi bir köpek görsen, onun hakkında ne düşünürsün?

➤ Köpek figürü hangi yöntemlerle abartılmış ya da çarpıtılmıştır?

➤ Sanatçının söylediğine göre, bu heykel onun portresi gibiymiş. Kendisi hakkında bize ne anlatmak istiyor olabilir? (Sanatçı Alberto Giacometti, kendini mutsuz hissettiği bir gün, Paris sokaklarında yağmurda yürürken, üzgün görünen bir köpeği anımsadı ve sokakta onu görür gibi oldu. Kendini onun gibi hissetti. Atölyesine döndüğünde hemen köpeğin heykelini yaptı. Bronza dökene kadar bu heykel sanatçının atölyesinde sekiz yıl bekledi.)

➤ Eğer kendini bir hayvan gibi çizecek olsan, hangi hayvanı seçerdin? O hayvanı hangi biçimde kişileştirirdin? Sıcakkanlı ya da soğuk, korkutucu, vahşi veya ürkek ve insanlardan kaçan bir kişiliği mi var?

➤ Eve dönünce kendini yakın hissettiğin bir hayvanı çizebilir ya da değişik malzemeler kullanarak heykelini yapabilirsin (Raimondo, 1997).

9. Heykel ve Seramik

Heykeller ve seramik eserlerin ortak yanları genellikle üç boyutlu olmalarıdır. Bunun dışında benzer ya da ayrı yönleri nelerdir? Bir galerideki heykel ile seramik eserin karşılaştırmasını çocuğunuzla birlikte yapın.

► Bir sanat eseri anlatımın gereği olarak farklı malzemelerden yapılabilir. Her ikisi de üç boyutlu olmasına rağmen heykelin malzeme seçeneği çok fazladır. Seramik eser, seramik hamurundan yapılır.

► Her ikisinde de soyut ya da somut anlatım kullanılabilir.

► Figüratif ya da işlevsel olabilir.

► Her ikisi de insanoğlunun ilgilendiği en eski sanat dallarındandır.

3. TARİH MÜZELERİNİ GEZERKEN

Aslında ister sanat, ister arkeoloji, ister bilim ve etnografya müzesi olsun her müze bize geçmiş zamanlardaki hayatları, yaşam biçimlerini koleksiyonlarındaki nesneler aracılığıyla aktarmaktadır. Müzelerin bize sundukları, geçmiş zaman, yani tarihtir. Bu nedenle, sosyal tarihi belgeleyen etnografya müzelerini, bilimin ve sanayi nesnelerinin tarihini sunan müzeleri, tarih müzeleri başlığı altında topladım. Buradaki amacımız, çocuklarımızın müze nesneleri aracılığıyla insanlığın, günümüze dek geçirdiği evrelerin ve bu evreleri belgeleyen nesneler arasındaki gelişim ve değişim süreçlerinin farkına varmalarını sağlamaktır.

"Müzelerin bize sundukları, geçmiş zaman, yani tarihtir."

1. Beni Bul

Çocuğunuza müzede bulunduğunuz yeri tarif edin. Örneğin:

"Kapıdan gir." ... "Merdivenlerden yukarı çık." ... "Dümdüz yürü." ... "Sağdaki kapıdan bahçeye çık." ... "Merdiveni çık." ... "Sağdan yürümeye devam et." ... "Koridorun solundaki en son kapıdan içeri gir." ... "Orada beni göreceksin."

Çocuğunuza fark etmesini istediğiniz nesneye ait ipuçları verin. Örneğin:

► Bu nesne, günümüzdeki haline şekil bakımından kısmen benziyor.

► Yapım maddesi bakımından günümüzdekiyle aynı.

► Hâlâ aynı işlevi görmektedir. Sence bu hangi nesnedir?

2. Zaman Tünelinde Yolculuğa Çıkalım

Bir yörenin yaşam biçimini anlatan kullanım nesnelerinin sergilendiği galeride durun. Çocuğunuzdan bu gördüklerini iyice incelemesini isteyin. Ardından böyle bir yerde, o dönemde yaşadığını düşünerek hayal kurmasını isteyin (Gartenhaus, 2000).

- Orada nasıl yaşıyor?
- Günlük alışkanlıkları nelere göre şekilleniyor?
- Şimdiki yaşamından farklı olarak neler yapması gerekiyor?

Bunlara benzer soruları yanıtlamasını isteyin. Çocuklarınızın müze koleksiyonundaki yaşam nesneleriyle günümüzdeki kullanım nesneleri arasındaki değişiklikleri fark etmesini sağlayın.

3. Beyin Fırtınası

Erken çocukluk dönemindeki çocuğumuzla, bir müzenin taşıtlar bölümünü geziyoruz.

Hepimiz gibi, çocuklarımız da taşıtlar hakkında bilgiye sahiptir. Bunların aralarındaki farkı tam olarak algılama ve günümüzdeki taşıtlarla müzede gördükleri taşıtlar hakkında konuşarak onlara beyin fırtınası yaptıрма fırsatını oluşturmak yararlı olacaktır.

Örneğin, müzede taşıtlara bakarken çocuğunuzla aşağıdaki gibi konuşabilirsiniz:

- Buraya hangi taşıtla geldik?
- Otomobille.
- Peki neden bisiklet ya da traktörle değil de, otomobille geldik?

— Çünkü traktör ulaşım aracı değil. Bisiklet de motorlu taşıt değil. Hem ailemizin tümünü bisiklete bindiremeyiz ki.

— Yolda gelirken birçok taşıt gördük. Onlarla şu an gördüklerin aynı mı?

— Bunlar da bisiklet, otomobil ama biçimleri çok farklı.

— Neden müzede gördüğümüz taşıtları günümüzde yollarda göremiyoruz?

— Göremiyoruz çünkü bunlar tarihteki ilk örnekleri. Günümüze gelene kadar birçok değişikliğe uğramışlar.

— Sence artık değişmezler mi?

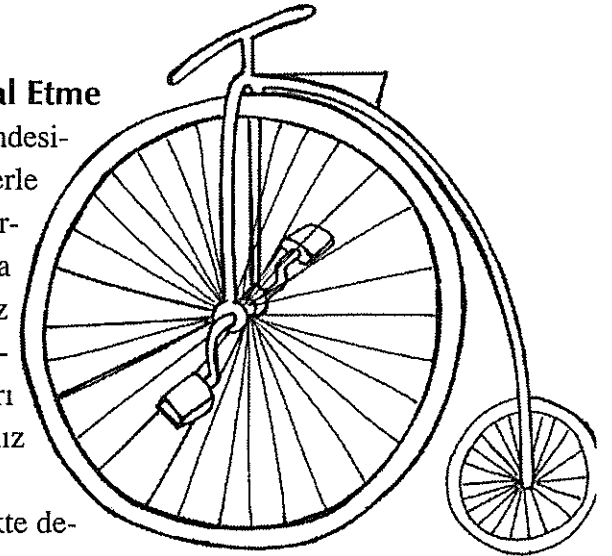
— (...)

— Belki sen daha değişik modelini tasarlarsın? Eve gidince resim kağıtlarına yeni modeller çizmeye ne dersin?

4. Hayal Etme

Gene taşıtların önündesiniz. Günümüzdekilerle müzede taşıtların farkını anladınız. Acaba müzede gördüğünüz ilk örnekler neden değişti? Şimdi bunları kullanıyor olsaydınız neler olurdu?

Bunu tabi ki gerçekte de-

neme olanağımız yok. Ancak çocuğumuzla birlikte hayal kurmamamız için de hiçbir engel yok.

Çocuğunuzdan gözlerini kapayıp karşısında duran bisikleti kullandığını hayal etmesini isteyin.

- Bu bisiklete nasıl binersin?
- Bu bisikletle trafiğe çıksan neler olabilir?
- Sence kullanımı kolay mı?

5. Birlikte Hayal Edelim

Çocuğunuzla herhangi bir tarihsel dönemde yaşadığınızı hayal edin; örneğin elektiriğin olmadığı bir dönemde yaşıyorsunuz. Birlikte düşleyin. Örneğin:

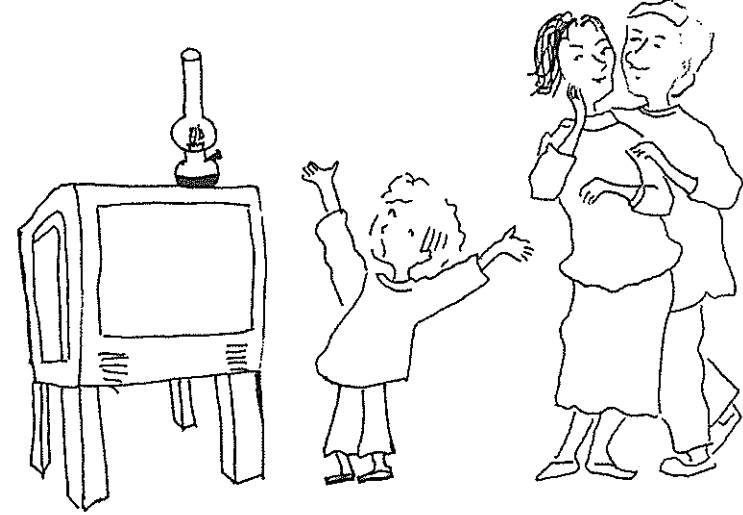
Anne: Benim yemek hazırlamam gerekiyor. Elektirikle çalışan fırın olmayacağına göre, ocağı yakmam gerekir. Ocağın ateşini belki odayı aydınlatmak için de kullanabiliriz.

Baba: Gene de oda tam olarak aydınlanamaz. Birkaç yere gaz lambası yakıp koyalım. Örneğin dersini çalışacağın masanın üzerine koyabiliriz.

Çocuk: Acaba çalışma masam ayrı mı?

Anne: Hayır. Bir tek masamız var. Onu hem yemek yerken ortak kullanacağız hem de sen dersini orada çalışacaksın. İşlerimizi hepimizin ihtiyaçlarına göre düzenlemeliyiz.

Baba: Aslında gün ışığından yararlanmak için hava kararmadan eve gelmemiz, bütün işlerimizi erkenden bitirip uyumamız gerekirdi. Sabah da gün ışı-ışmaz kalkıp güneş ışığının aydınlığından yararlanmamız gerekiyor.

Çocuk: Yoksa şimdiki gibi yaşamamız mümkün değil mi?

Böylece çocuğunuzun, zamanın koşullarına göre yaşamın nasıl yön değiştirdiğini fark etmesini sağlayabilirsiniz.

6. Problem Çözme

Çocuğunuzun, geçmiş zaman içinde karşılaşabilecek sorunlara çözümler üreterek o zamanın özelliklerini tanımasını sağlayabilirsiniz. Örneğin, çocuğunuzdan bir arabayı seçmesini ve o arabada olduğunu hayal etmesini isteyebiliriz.

- Arabadayken dışarıdan gelen sesleri dinle.
- Gözlerini yum. Şimdi bir at arabasında oturuyorsun. At arabasının sürücüsü sensin. At arabası yolda gidiyor ve sallanıyorsun.
- Arabayı durdurmak istedin. Nasıl durdurursun?

- At arabasının sürücüsü olmak hoşuna gitti mi?
- Arabayı sürerken neler hissettin?
- Günümüzde de at arabası kullanıyor olsaydık nasıl sorunlarla karşılaştırdık? Bunların üstesinden hangi yöntemleri kullanarak geldik?

7. Kendimize Sorular Soralım

Birbirimize sorular sorarak herhangi bir tarihsel dönemi keşfetmeye çalışabilir, o dönemin yaşam biçimini kavrayabiliriz.

Tarihte insanlığın çözüm bulması gereken sorunlardan biri, ısınma olmuştur. Kalın giyinme dışında, soğukla baş edebilmek için başvurulabilecek yöntemlerin başında, ateşin sıcaklığından yararlanmak ve ateşi kapalı mekânlarda da yakabilmek gelir. Bunu yaparken de yakılan ateşin dumanının odanın içindekileri etkilememesi gerekmektedir.

Önceleri, odanın ortasında yakılan ateşi barındıran mangalların üstüne havalandırma delikleri açılmış daha sonra ateş yakma yeri duvar kenarına çekilerek şömine gibi bacalı sistemler üretilmiştir.

Bacalı ısınma sistemlerinin içinde en yaygın olarak kullanılanı 'soba' denilen, içinde ateş yakılan, dumanı bacayla dışarı veren ve ısıyı uzun süre çevreye en iyi şekilde yayan kutu biçimindeki nesnedir. Hemen hemen her yetişkin sobayı kullanmıştır. Ancak çocuklarımızın birçoğu için soba oldukça yabancıdır.

Peki şimdiki ısınma araçları nelerdir ve bunların sobadan farkı nedir?

Bu konuda sorular üretebiliriz.

- Bu soba odanın neresindedir?

➤ Ortadadır.

- Soba odada ne kadar yer kaplıyor?

➤ Soba büyük ve odada çok yer kaplıyor ama oda da büyük olduğu için ancak bu büyüklükte bir soba bu odayı ısıtabilir.

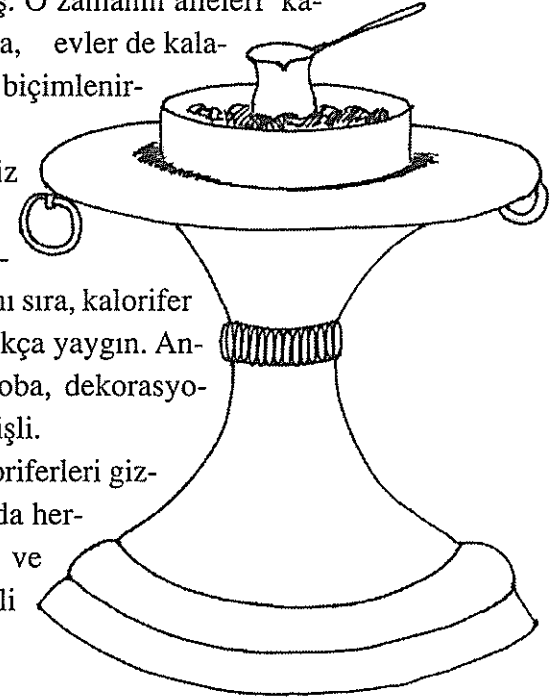
- Oda neden bizim bildiğimiz, şimdi yaşadığımız evlerdeki odalardan büyük?

➤ O zaman bizim çekirdek aile dediğimiz anne-baba ve çocuklar dışında, ailenin diğer üyeleri (büyük anne, büyük baba, amcalar, onların eşleri ve çocukları) hep birlikte otururlarmış. O zamanın aileleri kalabalık olmuştur. Dolayısıyla, evler de kalabalık yaşayan ailelere göre biçimlenmiştir.

- Günümüzde evlerimiz nasıl ısınıyor?

➤ Bazı evlerde hâlen soba kullanılıyor. Sobanın yanı sıra, kalorifer denilen ısıtma araçları oldukça yaygın. Ancak burada gördüğümüz soba, dekorasyonun bir parçası. Çok gösterişli.

Günümüzde evlerde kaloriferleri gizleriz ama burada soba ortada herkesin görebildiği bir yerde ve oda dekorasyonunun önemli parçalarından biri.

Bazı evlerde ısınma amaçlı mangallar da kullanılıyordu.

8. Farkı Bul

Müzedeki bir nesneye bakarken çocuğunuza soru sorun. Örneğin: Bir soba evde ne işe yarar? Bu soruya hep birlikte yanıtlar ararken neden sonuç ilişkisi kurmaya çalışın.

- Isınmaya yarar.
- Üzerinde yemek pişirmeye yarar.
- Çamaşırlarımızı kurutmaya yarar.

Peki sobanın yerine şimdi evlerimizde ne kullanıyoruz?

- Bazı evlerde hâlen soba kullanılıyor.
- Ancak bu sobalar örnekte gördüğümüz gibi, üzeri çinili değil.

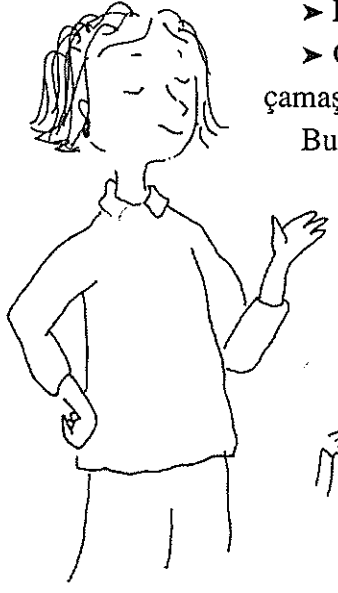
➤ Evlerde kullanılan sobaların kömür ve gazla ısıtılması gibi, farklı olanları da var.

- Halen üzerinde yemek pişirilebiliyor.
- Günümüzde de ısınmanın yanı sıra, oda içinde çamaşır kurutmaya da yarıyor.

Bunlar günümüzle o zaman arasındaki benzerlikler. Peki farklar var mı?

- Artık sobaların yerini kaloriferler aldı.
- Kaloriferlerin yakıtları arasında da farklılıklar var. Önceleri kömür kullanılırken, sonra sıvı yakıt, sonra da doğal gazla geçildi.

Demek ki hiçbir şey aynı kalmıyormuş? Şimdi kendinizi bu odanın içinde düşünün ve sobayı kaldırıp

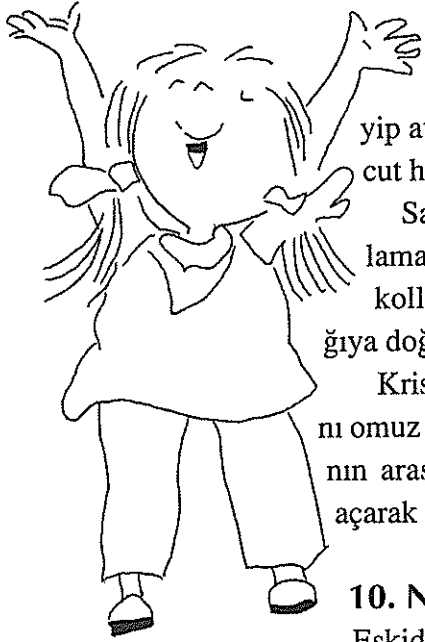
yerine kaloriferi koyun. Acaba bu odada yaşayanların yaşam biçiminde sizce ne gibi değişiklikler olur?

- Odada kalorifer daha az yer kaplıyor.
- Ortadan soba kalkınca oda daha da büyüdü.
- Kaloriferin üzerinde yemek pişiremeyiz. Ancak sorun değil, evin her tarafı aynı derecede ısındığından, yemek mutfakta pişirilir.
- Sobaya değince yanarız. Ama kaloriferin böyle bir tehlikesi yok. Bu odada daha güvenli yaşıyoruz.
- Artık hepimiz aynı odada bulunmak zorunda değiliz.

9. Vücut Dilini Kullanalım

Çocuğunuz erken çocukluk döneminde, henüz oyunla öğrenme çağındaysa, ona vücut hareketlerini kullanarak tarihsel nesneleri tanıtabilirsiniz. Tarihsel bir dönemi canlandıran bir odadaki bazı şeylere onun dikkatini yoğunlaştırmasını istiyorsunuz. Bunlar günümüzde de kullanılmaktadır. Ancak bazılarının işlevi, bazılarının da biçimi değişmiştir. Bunu kendiliğinden fark etmelerini beklememeliyiz. Erken çocukluk dönemindeki bir çocuğun dikkatini oyunla çekmek, en başarılı yöntemlerden birisidir.

Çocuğunuzdan müzede gördüğü bir nesnenin, bir kullanım eşyasının yerine geçmesini isteyin (Önder, 2003). Örneğin, telefonu çocuğunuza tanımlıyacaksınız. Ondan yere çömelmesini ve dizleriyle başını birleştirmesini ve sağ elini başının üstünden aşağı bakacak şekilde uzatmasını isteyebilirsiniz.

Çini sobayı tanıtmak için ayaklarını omzunun genişliği kadar açmasını ve ellerini yukarı kaldırmasını isteyip avuçları birbirine bakacak şekilde vücut hareketi yaptırabilirsiniz.

Sandalyeyi vücut hareketleriyle tanımlamak için ona oturur pozisyona getirip kollarını öne uzatmasını ve ellerini aşağıya doğru bükmesini sağlayabilirsiniz.

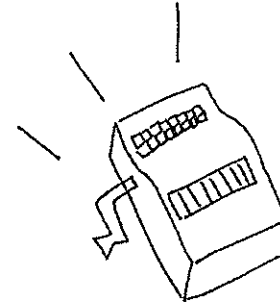
Kristal avizeyi tanımlamak için ayaklarını omuz genişliği kadar açıp başını bacaklarının arasına doğru öne büküp parmaklarının arasına doğru öne büküp parmaklarını açarak aşağı doğru uzatmasını isteyin.

10. Nasıl Değişmiş?

Eskiden kullanılan bazı araçlar günümüzde de kullanılıyor. Ancak işlevleri aynı olsa da günümüz teknolojisinin gerektirdiği yeniliklere göre değişmişler. Çocuğunuzla birlikte, bir not defterine müzede gördüğünüz araçların bazılarını not edin ve bunların karşısına bugünkü durumlarını yazın. Tarih içerisinde bilimin ve insan yaşamının geçirdiği değişimin kanıtlarını bulmaya çalışın (Gartenhaus, 2000). Böylece çocuğunuza o dönemdekiyle şimdiki yaşam biçimini karşılaştırma olanağı vermiş olursunuz.

Kollu hesap makinesi →	Pilli hesap makinesi
Kulaklıklılı radyo →	Walkman
Yapay ufuk →	Teleskop
Sakat arabası →	Tekerlekli sandalye

Abaküs →	Hesap makinesi
Döküm soba →	Kalorifer
Buharlı tren →	Elektrikli tren
Çekme makine modeli →	Traktör

Bu araçları değişime uğramadan günümüzde kullanılıyor olsaydık ne gibi durumlarla karşılaşırıldık? Örneğin kollu hesap makinesini şimdi de kullanıyor olabiliriz.

- Taşınması zor olurdu.
- Büyük sayıları hesaplayabilmek için kolu daha fazla çevirmek zorunda kalırdık.
- Kullanması yorucu olurdu.

Bugün olup da o zamanlar olmayan bir çok alet var. Bunlardan biri de televizyon. O dönemde yaşadığınızı ve birden evinize televizyon geldiğini hayal edin. Ne yapardınız?

- Şaşırırdık.
- Hemen evden atardık.

- Ne olduğunu anlamaya çalıştık.
- Nasıl çalıştığını çözmeye çalıştık
- Düğmelerine basardık.
- Görüntünün nasıl oluştuğunu çözmeye çalıştık.

Şimdi bu verilen yanıtları kullanarak, çocuğunuzun sizin ilk cümlelerini verdiği öykünün devamının oluşturmasını isteyin.

“Eski zamanlarda, büyük bir konakta bir aile yaşamış. Bu ailenin iki küçük çocuğu varmış. Çocuklardan biri çok uslu, kuralların dışına çıkmadan, sessiz sakin yaşarken, diğeri çok meraklıymış. Onun bu merakı, başından ilginç olayların geçmesine neden olurmuş.” (...)

11. Geçmişe Bakarak Geleceği Düşünelim

Dolmabahçe Sarayı Müzesi bir anıt müzedir.

Saray, yapı ve içindeki eşyayla birlikte ziyaretçilere açıktır. Bu odalardan birisi de Atatürk’ün kaldığı odadır.

Çocuğunuzla bu odayı geziyorsunuz. Ona odayla ilgili sorular sorun. Örneğin:

- Bu oda içinde önemli bir değişiklik yapacak olsaydın acaba hangi nesneyi değiştirirdin? Neden?
- Divit. Çünkü Atatürk’ün onu kullanırken çok zaman harcadığını ve yorulduğunu düşünüyorum.
- Peki onun yerine ne koyardın? Neden?
- Bilgisayar. Çünkü bilgisayarda yazı yazmak çok daha kolay ve zaman kazanmamızı sağlıyor. Ha-

ta yapınca da hemen düzeltebiliyorsun. Atatürk’ün odasında bilgisayar olsaydı yazılarını daha çabuk ve yorulmadan bitirebilirdi. Geriye kalan zamanda da farklı şeyler yapabilirdi.

— Kendi odandaki hangi eşyalar Atatürk’ün odasındakilere benziyor?

— Benim odamdaki hiçbir eşya Atatürk’ün odasındakilere benzemiyor. Ufak tefek de olsa farklılıklar var.

— Peki, sence gelecekte insanların çalışma odalarında bir değişiklik olacak mı?

— Mutlaka, bence her şey bilgisayara bağlı ve otomatik olacak. Yazılar bilgisayarda tuşlarla değil, sesle yazılacak. Hayat daha da kolaylaşacak.

12. Eşyaların Dilinden Konuşalım

Bulunduğunuz galerideki bazı nesneleri seçin ve kendinizi o nesnenin yerine koyun.

Örneğin Dolmabahçe Sarayı Müzesi’nde, Atatürk’ün odasındasınız. Sırasıyla çocuğunuz ve kendinizi Atatürk’ün odasındaki eşyaların yerine koyun ve Atatürk’ü o eşyaların diliyle anlatmayı deneyin.

➤ Avize: Atatürk düşünceleriyle olduğu kadar, günlük hayatında da karanlıktan hoşlanmayan bir insandı. Bu yüzden sık sık beni yakar ve aydınlanırdı.

➤ Perde: Atatürk çok erken saatlerde çalışmaya başlardı. Odaya güneş ışığı girsin diye beni hemen açardı. Geceleriye bazen beni kapatmaz, denizin manzarasına dalarak uzun uzun düşünürdü.

► Divit: Atatürk'ün imzaladığı bütün antlaşmalar da ve yaptığı planlarda izim olduğu için mutluyum.

► Duvardaki manzara resmi: Ben onun en çok sevdiği resimdim. Beni seyredip rahatları. Bir de benim temizliğimle kendisinin ilgilenmesi beni çok mutlu ederdi.

► Sandalyeler: Masasında çalışırken ya da sehpa da kahvesini içerken bizi kullanırdı.

► Sehpa: Atatürk bazı misafirlerine benim üzerimde çay ikram ederdi. Ayrıca gün içinde benim üzerimde yemek atıştırdığı çok olmuştur.

► Masa: Atatürk bütün önemli işlerini benim üzerinde yapardı. Bazen o küçük sehpayı kullanınca çok kıskanırdım.

► Saat: Atatürk çok dakikti. Ben ona sadece zamanı hatırlatırdım, o planları.

13. Kendi Müzemizi Yapalım

Çocuklarımız, insanlığın yaşadığı zaman dilimlerinin tarih diye adlandırıldığını öğrenmiş bulunuyorlar. Belli bir toplumun, bir ülkenin, bir kültürün, bir kurumun (okul, şirket vb.), bir ailenin de tarihi olabilir. Kişisel olarak kendimizin de tarihi vardır. Çocuklarımızdan kendi kişisel tarihlerini çıkarıp kendi müzelerini oluşturmasını isteyebilirsiniz.

► Aile fotoğraflarından yola çıkarak hayatlarının önemli anlarının fotoğraflarının sergilendiği (doğum günleri, mezuniyet günü vb.) odalarında bir müze köşesi olabilir. Aile albümleri aslında ailenin tarihidir.

► Kendileri için önemli olan yaşam nesnelerini tarih sıralamasıyla sergiledikleri bir köşe oluşturabilirler.

► Büyürken belli yaşlarda alınmış ses kayıtları ve video görüntülerini düzenleyerek gelişimlerini gösteren ses ve görüntü müzesi oluşturabilirler.

Bunları yaparken onlardan müzedeki eserlerin nasıl ayrıldığı, nelere dikkat edilerek sınıflandırıldığı ve tarihlendirildiği hakkında düşünmelerini ve kendi tercihlerini yansıtma isteyin. Örneğin, kendi müzelerinde kullanacakları belgeleri zamana ya da temaya göre sınıflandırabilirler.

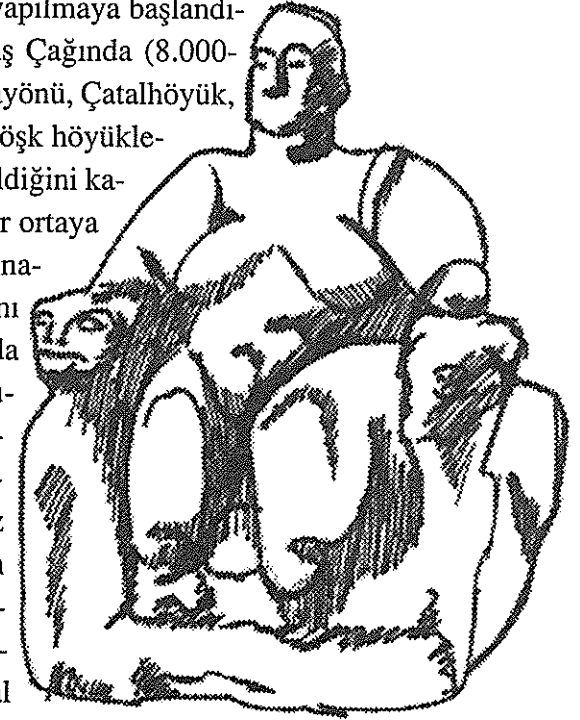

IV. BÖLÜM

ANADOLU UYGARLIKLARI

Tarihçiler, tarih çağlarını yazının bulunuşuyla başlatırlar. Daha önceki dönemlerse Tarih Öncesi Çağlar diye adlandırılır. Yazı M.Ö. 3000 yıllarında Mezopotamya'da ve Mısır'da kullanılmaya başladığından, Tarih Öncesi Çağlara ait bilgileri, o dönemin insanların bıraktıklarıyla öğrenebilmekteyiz. Anadolu'da MÖ. 7000 yıllarından itibaren Tarih Öncesi Çağlara (Taş, Bakır, Tunç ve Demir Dönemleri) ait izlere çokça rastlanmaktadır. Antalya dolaylarındaki Karain, Belbaşı ve Beldibi mağaralarında Eski Taş Çağına (M.Ö. 600.000-10.000) ait yaşam izleri bulunmaktadır. Orta Taş Çağında (10.000-8.000) köpeğin evcilleştirildiği ve taştan alet yapılmaya başlandığı bilinmektedir. Yeni Taş Çağında (8.000-5.500) ise, Anadolu'da Çayönü, Catalhöyük, Hacılar, Norşuntepe ve Köşk höyüklerinde yerleşik hayata geçildiğini kanıtlayan küçük yerleşkeler ortaya çıkarılmıştır. Bu durum Anadolu'da tarımın başladığını göstermektedir. Kazılarda ortaya çıkan aletler de bunu kanıtlamaktadır. Tarıma dayalı yaşam süren insanlar için boğa ve öküz doğanın gücünü, tarımın bereketli geçmesini ve çoğalmayı temsil ettiklerinden bu hayvanlar kutsal

olarak nitelendirilmişlerdir. Bulunan boğa başları ve boynuzlarının yanı sıra kadın heykelcikleri de Anadolu'da uzun yıllar sürecektir ve birçok uygarlık tarafından benimsenen Ana tanrıça kültünün başladığını göstermektedir.

Konya Çatalhöyük yerleşkesinde, evlerin duvarlarını süsleyen renkli resimlerle fresklerde av ve dans betimlemeleri, bolca insan ve hayvan resimleri bulunmaktadır. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenen, tarihteki ilk manzara resminde, muhtemelen Hasandağı'nın lav püskürtmesi konu edilmektedir. Diyarbakır Çayönü'ndeki höyükteki evlerin dikdörtgen tabanlı oldukları ve bir meydan etrafına dizildikleri görülmektedir. Evlerin altı taş, üstü kerpiçten yapılmıştır. Kapıları olmayan, damdaki boşluktan girilen evler birbirine bitişik durumdadır.

Burdur yakınındaki Hacılar yerleşkesinin 5. katında (M.Ö. 5.500) ortaya çıkarılan ilk bakır aletler, taş aletlerin işlenmesinin yanı sıra madenin de işlendiğini, dolayısıyla Anadolu'da Kalkolitik Çağın başladığını göstermektedir.

M. Ö. 4000'in sonlarına doğru kentler kurulmaya başlanmıştır. Erken Tunç Döneminde ise (M.Ö. 3000-2500) Orta Anadolu'nun en önemli gelişmesi olan, öküzlerin çektiği dört tekerlekli araba kullanılmaya başlanmıştır. Orta Tunç Çağında (M.Ö. 2500-2000) teknoloji ilerlemiş, tunç, altın ve gümüşten yapılmış eserler bollanmış, en önemlisi de, çömlekçi çarkı icat edilmiştir. Mezopotamya ve Mısır'da yazı kullanılmaya

maya başlamış olmasına rağmen, Anadolu'da henüz kullanılmamaktaydı. Öte yandan, siyasal anlamda örgütlü toplumlar oluşmaya başlamış, kentler ve beylikler kurulmuştur. Hatti ve Truva kentlerinin Anadolu'nun yerli halkı tarafından bu çağda kurulduğu bilinmektedir.

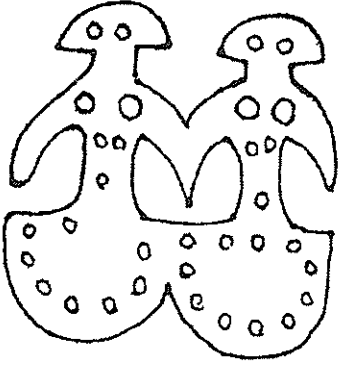
Anadolu'nun ilk yerleşimleriyle ilgili buluntular birçok kentimizdeki arkeoloji müzelerinde sergilenmektedir.

1. Hatti Uygarlığı (İç Anadolu M.Ö. 2500-2000/1700)

Bronz Çağında, Anadolu'da, bilinen ilk örgütlü toplum olan Hattiler yaşamışlardır. Mezopotamya dışında dili ve dini bulunan en eski uygarlık Hatti Uygarlığıdır. Hatti ülkesi küçük beyliklerden oluşmaktaydı. Bu nedenle M. Ö. 2000'lerin başında Hititlerin Anadolu'ya gelmesiyle birlikte, Hatti Beylikleri tek tek egemenliklerini kaybetmişler ve Hititlerin egemenliğine kolayca girmişlerdir. Yine de varlıklarını sürdürmüşler, Hititlerle kaynaşarak Anadolu'da yaşamaya devam etmişlerdir. Hattiler yazı kullanmadıkları için onlara ait bilgiler Hititlerin belgelerinden öğrenilmiştir.

Hattiler, Hint-Avrupa ve Sami dillerinden oldukça farklı, kendilerine özgü bir dile sahipti. Hatti dilinde kelimelerin aldığı ekler, kelimelerin başına geliyordu. Örnek: 'şapu' tanrı, 'wa' ler ekidir. 'waşapu' tanrılar anlamındadır (Akurgal, 2002).

"Hattiler yazı kullanmadıkları için onlara ait bilgiler Hititlerin belgelerinden öğrenilmiştir."

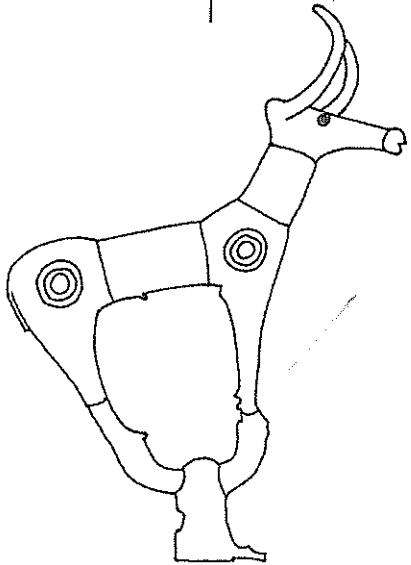

Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'ya yayılmış Hattiler Anadolu'nun yerli halkıydı. Hatti Uygarlığına ait buluntular, Alacahöyük, Mahmatlar ve Horoztepe'de gün ışığına çıkarılmıştır. Bunlar tunç, altın ve gümüş gibi madenlerden yapılmış, üzerlerinde eski Anadolu'ya ait özgün süsleme örnekleri olan süs eşyası, altın kadehler, testiler, vazolarla toprak kaplar, idoller, mühürler ve aletlerdir. Alacahöyük mezarlarında bulunmuş, el ele tutuşan iki kadından oluşan stili-ze ikiz idol, altın dövme tekniğinde değerli bir örnek-tir (Uzunoğlu, Topaloğlu, 1999).

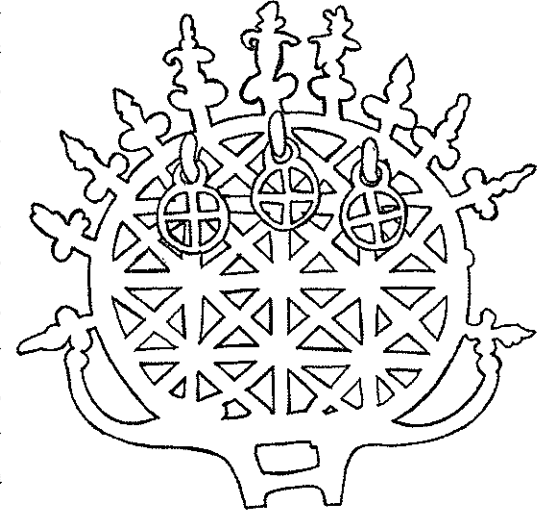
Ne yazık ki buluntuların büyük bir kısmı yurdumuzdan kaçırılmıştır. Diğer örnekler ise Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesinde ve İstanbul'daki Eski Şark Eserleri Müzesinde sergilenmektedir.

Hattilerin yaptığı küçük heykelcikler (Hasanoğlu ve Horoztepe) natüralist tarzda biçimlendirilmiş olup vücut ve baş idol tipindedir.

Hatti mezarlarında bulunan eşyanın çoğu dini törenlere aittir. Horoztepe'de ses çıkaran aletler (bu aletler ortodoks kiliselerinde ve zamanımızda çocuk oyuncaklarında görülmektedir) bulunmuştur. Güneşi sembolize eden

sancaklar, uzun bir sopayla din adamlarının törenlerde kullandıkları asaların uçlarına takılıyordu ve merasim alayının önünde taşınıyordu. Uçlarında Hattilerce kutsal olan geyik ve boğa heykelleri bulunan bu sancaklar, taht biçimindeki mobilyalara takılıyordu (Turani, 1979). Hayvan figürlü güneş kurslarında ve Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenmekte olan, Hattili ustaların elinden çıkan güneş kurslarında, çelenkten oluşan ışınlar güneşi tanımlamakta ve üzerlerinde evrendeki yıldızları betimleyen küçük çemberciklerden oluşan sallantılar bulunmaktadır.

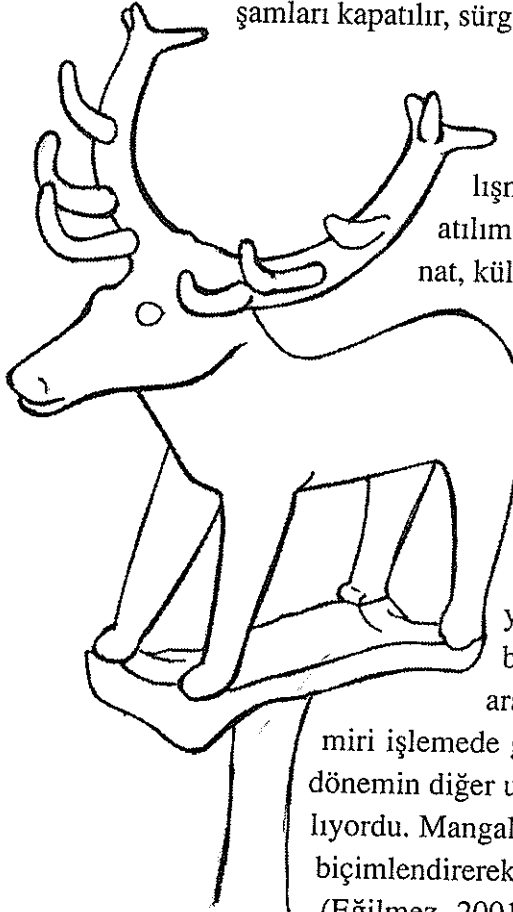

2. Hitit Uygarlığı (İç Anadolu, M.Ö. 2000-1180)

Hititlerin Hint-Avrupa kavimlerinden olduğu tahmin edilmektedir. M.Ö. 2000 yıllarında Güney ve Orta Anadolu'ya yerleştiklerini doğrulayan izler vardır. Hattilerin kurdukları kentler zamanla Hititlerin yönetimine girmiştir. Hititler yerli halk Hattilerin gelenek ve göreneklerine saygı göstermişler, kent, dağ ve nehir adlarını bile değiştirmemişlerdir (Turani, 1979). Kendilerini Nesililer diye adlandıran Hititler, ülkele-

rinin adına Hatti ülkesi demeye devam etmişlerdir. Hititler Hattilerin din, mitoloji ve edebiyatından çok etkilenmişlerdir. Özellikle Hatti tanrıları, adları bile değişmeden onların da tanrıları olmuştur.

Hatti ülkesinin başkenti Hattuşa idi. Hattuşa, ele geçirilmesi zor büyük bir kale kentti. (Şimdiki Çorum'un yakınlarında bulunuyor.) Kentin kapıları akşamları kapatılır, sürgüleri çekilirdi (Eğilmez, 2001).

Hititler ele geçirdikleri yerlerde federatif bir yapı kurmaya ve çok az kan dökmeye çalışmışlardır. Askeri yönden ileri atılımlar yapmalarının yanı sıra, sanat, kültür ve bilim alanlarında da aynı atılımı göstermişlerdir. Altı çubuklu, hafif at arabası, dereden suyu kente ve evlere taşımaya yarayan pişirilmiş topraktan yapılmış künkler, taş bloklarda kapının dönmesi için zıvana delikleri açmaya yarayan taş matkabı, onların bilimdeki ilerleyişinin kanıtları arasındadır. Aynı zamanda demiri işlemede gösterdikleri beceri, Hititleri, dönemin diğer uygarlıklarına göre önemli kılıyordu. Mangal kömüründe erittikleri demiri biçimlendirerek silah ve takı yapabiliyorlardı (Eğilmez, 2001). Hitit sanatının ve kültürel

yapının gelişmesinde en büyük katkı, kuşkusuz ki Asurlu tüccarlar tarafından yapılmıştır. Bu dönemin sanatında, damga ve silindir mühürler, insan ve hayvan heykelcikleri, hayvan biçimindeki içki kapları, Hitit sanatının özelliğini yansıtan örnekler arasındadır. Anadolu geleneğini yansıtan damga mühürler ile Mezopotamya geleneği olan silindir mühürleri birlikte kullanmışlardır.

Hitit uygarlığını tanımak için Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesinin mutlaka görülmesi gerekir.

Hititlerin ekonomisinde tarım ve hayvancılık ağır basıyordu. Ticari faaliyetleri, yabancı tüccarların (özellikle de Asurlu tüccarlar) Hitit kentlerindeki Karum adı verilen ticaret merkezlerine gelerek ticaret yapmalarıyla sınırlıydı. Hititler arpa, buğday gibi tahıllar, üzüm ve nar gibi meyveler yetiştiriyorlardı. Arpayı mayalandırarak bira, üzümünden de şarap üretiyorlardı. Koyun, dana, öküz, domuz gibi hayvanları eti ve sütü için, at ve katırı da taşımacılık ve savaş arabalarında kullanmak için yetiştiriyorlardı.

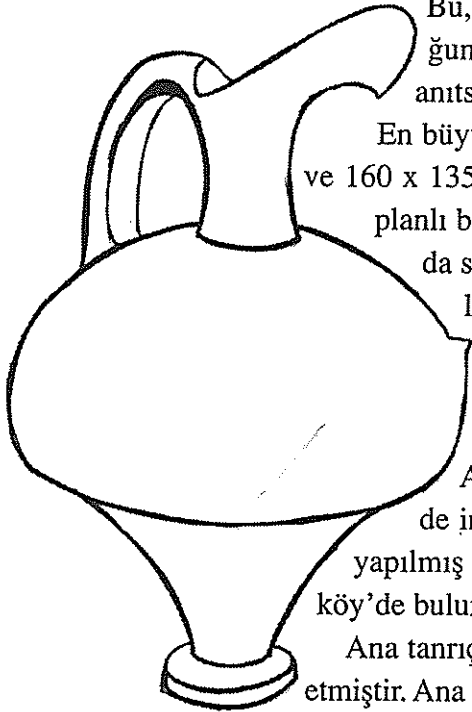
Atı ilk önce Hititler (Hurri bölgesinde) evcilleştirdiler ve savaş arabalarında kullandılar. Atı üzerinde biniciyle ilk defa Hititlerde gören Grekler, ikisini tek bir canlı zannederek yazılarında, gövdesinin üstü insan altı at biçimli yaratıklar olarak betimledikleri Kentaurlardan bahsetmişlerdir. (Ünal, 2001)

Hititlerin para birimi Şekel'di. Şekel aynı zamanda bir ağırlık ölçüsüydü.

"Hitit uygarlığını tanımak için Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesinin mutlaka görülmesi gerekir."

Hitit sanatı, Hatti ve Hint-Avrupa sanatının ilginç bir karışımıdır. İlk dönemlere ait et kırmızısı ve deri kahverengisi denilen tonda, tek renkli, gaga ağızlı testiler ve çanak çömlekler, Hatti etkisindedir. Bu uzun boyunlu, gaga ağızlı testiler kült eşyası olarak dinsel törenlerde kullanılmaktaydı. Günlük eşya olarak kullanılmamışlardır. Hattilerin zamanında tek renkli olan keramik kaplar, Hititlerle birlikte çok renkli olmuştur.

Pişmiş topraktan yapılma, küvet diye isimlendirdiğimiz, içine oturulan banyolar Alishar, Boğazköy, Kültepe ve Malatya'da (Ordüzü Höyük) görülmüştür.

Bu, Hititlerin yıkanma geleneği olduğunu göstermektedir. Boğazköy'de anıtsal beş tapınak açığa çıkarılmıştır.

En büyükleri fırtına tanrısı ve eşine aittir ve 160 x 135 boyutlarında, avlulu, dikdörtgen planlı bir yapıdır. Hititler mimarî yapılar da sütun yerine dört köşe ayaklar kullanmışlardır. Mimarlığa bağlı heykel sanatını geliştirmişlerdir. Bunun önemli örneklerinden biri Alacahöyük'teki sfenksli kapıdır. Ayrıca stratejik önemi olan yerlerde inşa edilen ve bindirme tekniğiyle yapılmış sur altı geçitleri (potern) Boğazköy'de bulunmaktadır.

Ana tanrıçaya tapınma Hititlerde de devam etmiştir. Ana tanrıçanın Hititlerdeki adı Kubaba

(Kuwawa) idi. Bu ad, Anadolu'da Kibele, Kible, Kübele, Kübel olarak da sıkça karşımıza çıkmaktadır. Tanrıça adına birçok tapınaklar kurulmuştur. Aslı, Anadolu'nun bilinen en eski dili olan Luvi dilinde Kuwawa 'Ana Tanrıça Tapınağı' şeklinde Hitit yazılı belgelerine geçmiştir (Ünal, 2001).

Kral IV. Tuthaliya tarafından M.Ö. 1250-1220 tarihlerinde yaptırılan, doğal kayalar üzerine yontulmuş ve sayıları sekseni aşkın kabartma figürleriyle Yazılıkaya, hemen hemen tüm Hitit tanrılarının yazıtlarla temsil edildiği bir tanrılar evi (pantheon)'dir. Kabartmalarda erkek figürlerin küpeli, bazen sakallı ama kesinlikle bıyıksız olduğu; sivri külahların üzerinde kıvrık boynuzlar taktıkları ve uçları kıvrık ayakkabı giydikleri görülmektedir. Yazılı kaynaklardan var olduğu bilindiği halde, ayakta durabilen üç boyutlu, bir heykel ne yazık ki bulunamamıştır. Tarihçilerin yorumu, madenlerin gerektiği zaman eritildiği ve başka amaçlar için kullanıldığıdır.

Bronz Çağı içinde yapılmış olan Hatti (Hitit) güneş kursları gök kubbeyi (belki de güneş tanrıçasını) temsil ediyordu. Güneş kursları Alacahöyük'te yapılan kazılarda kral mezarlarından çıkmıştır (Ünal, 2001).

Mısır Firavunu II. Ramses ile Hitit Kralı III. Hattuşili arasında yapılan ve devrin ilk yazılı antlaşması olan Kadeş Antlaşması zamanın diplomasi dili Asurca yazılmıştır. Aslı Hattuşa'da gümüş bir tablet üzerine yazılmış olup Mısır'a gönderilen antlaşmanın Bo-

"Kabartmalarda erkek figürlerin küpeli, bazen sakallı ama kesinlikle bıyıksız olduğu; sivri külahların üzerinde kıvrık boynuzlar taktıkları ve uçları kıvrık ayakkabı giydikleri görülmektedir."

ğazköy'de bulunmuş ve kil tablet üzerine çivi yazısıyla yazılmış kopyası, İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Eski Şark Eserleri Müzesinde sergilenmektedir. Bu antlaşma tabletinin büyük boyda bakırdan kopyası Türk Hükümeti'nin hediyesi olarak New York'ta Birleşmiş Milletler Binasında sergilenmektedir (Alp, 2003).

1180 yıllarında Boğazköy kentinin yazılı kaynakları aniden susmuşlardır. Asur ve Mısır kaynaklarına göre Doğu Avrupa'dan inen Traklar, Güney Doğu Avrupa'nın ilkel kavimleri ve Adalar halkı, Anadolu'yu istilâ etmişlerdir. Bu büyük göç sırasında Dorlar da Yunanistan'a inmişlerdir. Bu göçler Anadolu'da 400 yıl süren bir sessizliğe neden olmuştur. Hitit Uygarlığı da Orta Anadolu'dan tümüyle silinmiştir. Orta Anadolu'da Friglere kadar bir şehir yerleşmesi görülmemiştir (Sinemoğlu, 1977).

İlkel kavimlerinin saldırısından kaçan Hititler, Kargamış, Sakçagözü ve bugünkü Malatya dolaylarındaki Hitit kent devletlerine sığınarak 500 yıl kadar daha varlıklarını sürdürseler de hiçbir zaman imparatorluk dönemindeki güçlerini bulamamışlardır. Bu döneme Geç Hititler adı verilir.

Malatya'da bulunan Ordüzü Höyük Sulu-meli (kapı Aslanları) kabartmaları Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenmektedir.

Geç Hitit sanatı, Asur, Arami ve Fenike Sanatı ile yakınlaşmış ve birbirlerini etkileyen bir üslup gelişmiştir. Hitit sanatı, o güne dek en büyük özelliği hare-

ketsizlik olarak belirlenen Yakın Doğu sanatlarına, tatlı ve uyumlu bir hareketlilik, ruh ve canlılık ile öykücü bir üslup kazandırmıştır. Yunanlılar ise hareketli, canlı ve iki boyutluluğu aşan Hitit sanatına üç boyutlu ifadeyi katmışlardır. (Sinemoğlu, 1977).

Asur Kralı II. Sargon M.Ö. 700 yıllarında Hititleri tarih sahnesinden tamamen silmiştir.

Anadoludaki birçok Müzede Hitit eserleri vardır. Özellikle Malatya Arkeoloji Müzesi, İstanbul Eski Şark eserleri Müzesi, Afyon Müzesi, Hatay Arkeoloji Müzesi, Konya Arkeoloji Müzesi, Kayseri Arkeoloji Müzesi, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi ve Çorum-Boğazköy Müzesi (Hititlerin başkenti Hattuşaş) mutlaka gezilmelidir.

3. Troia (Truva) Uygarlığı M.Ö. 3000-1275

Çanakkale yakınlarında bulunan, Erken Tunç Dönemine ait Troia I (M.Ö. 3000-2500) yerleşkesinde ve Orta Tunç Dönemine ait Troia II (M.Ö. 2500-2000) yerleşkesinde yapılan kazılarda, kentlerin etrafının surlarla çevrili olduğu ve evlerin, sarayların ve tapınakların megaron (girişi cephenin dar olduğu tarafta yer alan, odaların peş peşe sıralandığı ve büyük odanın ortasında ocak bulunan, ince, uzun, dikdörtgen biçimli yapı) tipinde inşa edildiği ortaya çıkarılmıştır.

Troia'nın ikinci yerleşkesinden (M.Ö. 2500-2000) çıkarılan altın ve gümüş eserlerden oluşan Troia hazineleri Schliemann tarafından kaçırılmıştır. Bu hazine-

"Malatya'da bulunan Ordüzü Höyük Sulu-meli (kapı Aslanları) kabartmaları Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenmektedir."

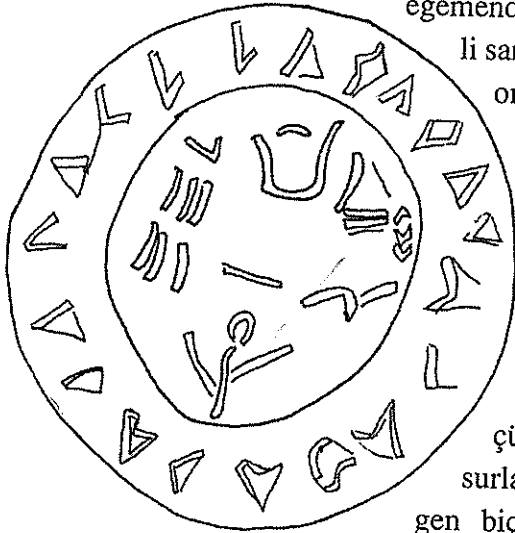
ler şimdi Puşkin müzesinde sergilenmektedir. Ancak küçük bir bölümü İstanbul Arkeoloji Müzelerindedir. Troia'nın ikinci yerleşkesi Orta Anadolu'daki Hattilerin çağdaşdır.

Mısır ve Asur Uygarlıklarında yazı kullanılmaya başladığı dönemlerde, Troia VI halkı (M.Ö. 1800-1200) henüz yazıya geçmemişti. Aynı zaman diliminde yaşamalarına rağmen yazıyı kullanmadıkları için Mısır ve Mezopotamya Uygarlıkları Tarih Dönemlerinde anılmalarına karşın Troia Uygarlığı Tarih Öncesi (Yeni Tunç Çağı) Dönemi içinde yer alır. Tarihçiler, Troia ile ilgili bilgilere büyük ölçüde Hitit yazılı kaynaklarından ulaşmışlardır.

Troialılar madeni işlemede oldukça büyük bir beceriye sahipti. Troia IV Uygarlığı ile aynı dönemde Anadolu'da Hititler, batıdaysa Miken uygarlığı egemendi. Miken, Kıbrıs ve Girit kökenli sanat ürünlerinin Troia kazılarında

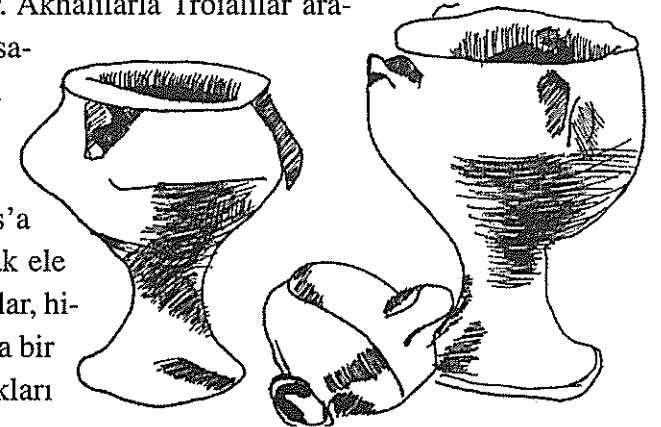
ortaya çıkması, Troia'nın Orta Anadolu'dan çok deniz ticaretiyle batıya bağlı bir süreç yaşadığını göstermektedir.

Troia kenti birçok katmandan oluşmaktadır. Bunlardan Troia I, çevresi tarla taşlarından yapılmış surla çevrili küçük bir şatodur. Şatonun içinde surlara bitişik ince, uzun, dikdörtgen biçiminde evler bulunmaktadır.

Halk tarım, hayvancılık ve balıkçılıkla geçiniyordu. Troia I ve II aynı kültüre sahip Anadolu'nun yerli halkıydı. Yangınla yok olan Troia II'nin halkı kentlerini terk ederek Ege üzerinden Avrupa'ya geçmiştir. Bugünkü İtalyanların ataları oldukları kabul edilir. Troia III ve IV kenti yıkıntılar arasında varlığını sürdürmüş, başka bir planla kurulmuş ve etrafı yeni surlarla çevrilmiştir. Daha sonra yeniden kurulan ve genişletilen Troia V, tunçtan yapılmış kapları ve gelişkin seramikleriyle ilgi çeker. Troia VI bir deprem sonucu yıkılmıştır. Homeros'un İlyada Destanı'na konu olan Troia VII, dönemin ekonomik ilişkileri bakımından önemli olan boğazlar sorununu çözmek için Akhalılar yapılan savaşlar sonucunda tahribata uğramıştır. (Thomson, 1991).

Troia, coğrafi konumuyla Karadeniz ve Güney Doğu Avrupa yolunun başlangıcı üzerinde bulunan kilit kentti. Bu yüzden Troia, İlion Kalesi'ni ele geçirmek isteyen Akhalıların (şimdiki Yunan yarımadası) istilâsına uğramıştır. Akhalılarla Troialılar arasında yapılan bu savaşlar Antik Dönem mitolojisinin önemli öyküleri arasında yer alır. Homeros'a göre, kenti savaşarak ele geçiremeyen Akhalılar, hileye başvurarak tahta bir atın içine sakladıkları

askerlerini İlion Kalesi'ne sokmayı başarılırlar. On yıl kadar süren savaşların sonucunda yenilmeyen Troialılar, tahta atın içindeki askerler tarafından İlion Kalesi'nin bir gecede ele geçirilmesiyle yenilmiş olurlar. Ancak bilimsel çalışmalar, bu öykünün yalnızca şairin hayal gücünün ürünü olduğunu, Troia'nın Balkanlardan gelen ilkel kavim-

lerce M.Ö. 2100 dolaylarında tahrip edildiğini göstermektedir (Akurgal, 2002). Aynı kavimler M.Ö. 1170-1160 tarihlerinde Hattuşa'yı da yıkarak Hitit Uygarlığına son vermişlerdir.

Çocuklar, Troia kentini tanımak için Çanakkale'ye Troia Açık Hava Müzesine mutlaka götürülmelidir.

4. Urartu Uygarlığı (Doğu Anadolu M.Ö. 860-580)

Urartular, Van Gölü çevresinde yaşamışlar ve burada uygarlıklarını kurup geliştirmişlerdir. Özellikle M.Ö. 700'lü yıllarda Geç Hititlerle birlikte ortadoğunun en önemli merkezlerini ellerinde tutarak, Asurluların denize inmelerine engel olmuşlardır. Urartuların başkenti deniz seviyesinden 1700 m. yükseklikteki, günümüzde Van Kalesi olarak bilinen Tuşba idi.

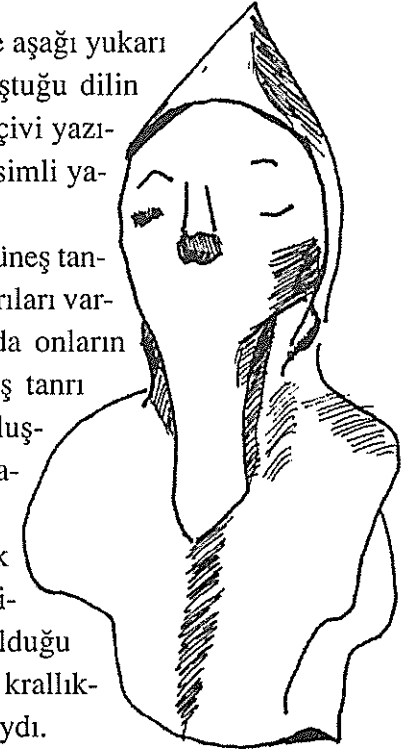
Urartular, savunması kolay olan, yüksek yerlerdeki yerleşimleri, uygarlıkları için en büyük tehlike gördükleri Asurluların istilasından korunmak için seçmişlerdir. Yine de Asurlular, Urartular için belirleyici bir güç olmuşlardır. Öyle ki, kendilerine Biannili demelerine karşın Asurluların adlandırdığı gibi Urartular adıyla tarihe geçmişlerdir (Muslubas, Topaloğlu, 1999).

Urartu sanatına ait eserlerin Yunan ve Etrüsk merkezlerinde bulunmaları, Urartuların bu yıllarda doğunun ticaret yaşantısında da söz sahibi olduğunu gösterir.

Urartular, kendilerinden 500 yıl önce aşağı yukarı aynı bölgede yaşayan Hurrilerin konuştuğu dilin bir lehçesini konuşuyorlardı. Urartular çivi yazısı ve Hitit hiyerogliflerine benzeyen resimli yazı kullanıyorlardı.

Baş tanrı Haldi, gök tanrısı Tebeşa, güneş tanrısı Şivini ve ikincil derecede birçok tanrıları vardı. Tanrıları için yaptıkları tapınaklarda onların heykelleri bulunuyordu. Bunlardan baş tanrı Haldi'ye ait uzun bir dikdörtgenden oluşmuş tapınak, Toprakkale kazılarında ortaya çıkarılmıştır.

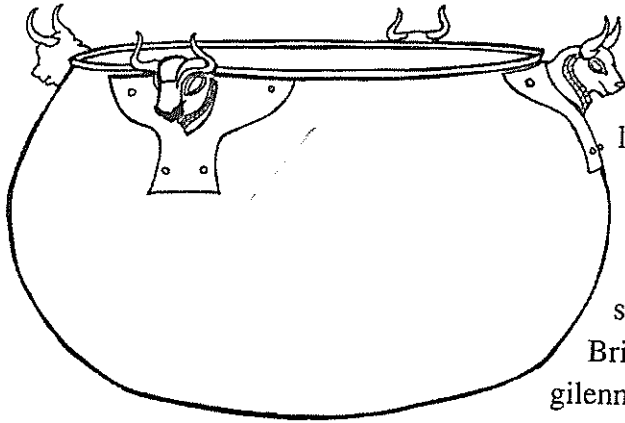
Urartu Devleti'nde, ülke içinde erzak ve malzeme temin etmekle yükümlü valilikler ve sınır bölgelerinde Hititlerde olduğu gibi krala haraç veren fakat yönetimleri krallıktan bağımsız olan beylikler bulunmaktaydı.

Tarım ve hayvancılık geçim kaynaklarını oluşturmaktaydı. Birçok sulama tesisi yapmışlardır. Günümüzde hâlen bulunan Keşiş ve Gökçe göllerinin Urartular tarafından sun'î olarak oluşturdukları kabul edilmektedir. At yetiştirmekteki başarıları Hurrilerden miras kalmıştır. Urartular ayrıca dokumacılıkta ve madencilikte de ileri gitmişlerdir (Akurgal, 2002).

Urartuların sanatı Asur sanatı ile çok yakınlık göstermektedir. Özellikle ensede dikey biçimde toplanan saç topuzları ile betimlenmiş tanrı heykelciklerinde Asur etkisi çok açıktır. Urartular, bronz kazanlarıyla ünlüdürler. İnsan ya da hayvan protomları ile zenginleştirilmiş bu kazanlar Frigya, Yunanistan ve Etrüsklerin ülkesine ihraç edilmiştir (Sinemoğlu, 1977).

Gordion, Kral Midas'ın mezarından çıkan, kulp yerinde insan büstleri bulunan halka stili Urartu kazanı ve Altıntepe (Erzincan) kazılarında çıkarılan ve kulp yerinde dört boğa başı bulunan bronz kazan bugün Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi koleksiyonunda bulunmaktadır.

Ayrıca Toprakkale (Van) kazılarında bulunan, Urartuların son dönemlerine ait kalkanlar, Almanya Berlin Müzesi ve İngiltere'deki British Museum'da sergilenmektedir.

Saygı sunuş sahnesini gösteren altın madalyon da kalkanlarla aynı döneme aittir.

Halka biçimli stilizasyonlar, Urartu sanatının karakteristik özelliğidir. Aslan betimlemelerindeki yellerin yukarı doğru halka biçiminde kıvrılarak kulağı oluşturmaları, kuyruğun bir çember gibi yuvarlak betimlenmesi ve profilden bakıldığında insan gözünün göz kapağı kenarının abartılı şekilde sivri olarak uzaması gibi özellikler, Urartu sanatını tanımamıza yardımcı olur. (Akurgal, 2002). Etrüsk, İon ve Frigya kazılarında çıkan Urartulara ait eserler, o dönem Anadolu'da ticaretin ne kadar yaygın olduğunu göstermektedir.

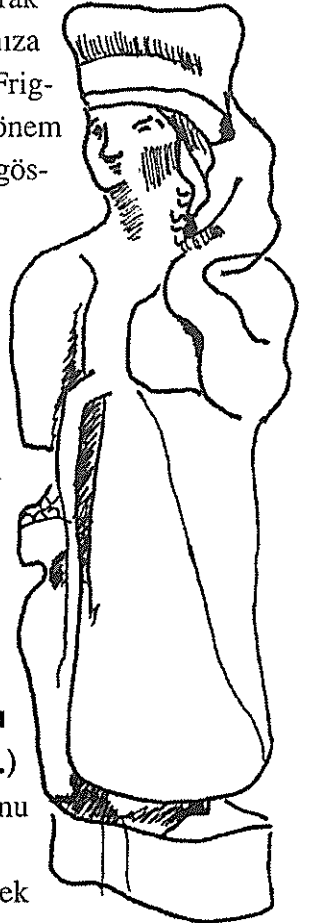
Urartuların M.Ö. 550 yıllarında Medlerin aynı bölgede güçlü bir devlet kurmalarıyla ortadan yok olmalarına rağmen, Urartu geleneği bölgede uzun yıllar güçlü biçimde sürmeye devam etmiştir.

Urartulara ait buluntuları, birçok arkeoloji müzesinde, özellikle Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesinde görmek mümkündür. Ancak Urartuların yaşadıkları bölgeyi tanımak için Van ve çevresine gitmek gerekmektedir.

5. Frigya Uygarlığı (İç Batı Anadolu Platosu M.Ö. 750-300.)

Frigleri biz, kralları Midas'ın mitolojiye konu olan öykülerinden tanıyoruz.

Her tuttuğunun altın olmasını isteyen ve eşek

kulaklarına sahip olan Midas, mitolojik öykülerdeki betimlemelerin aksine, Friglerin güçlü bir krallık olmasını sağlayan ve Frigya'ya döneminin en zengin günlerini yaşatan bir kraldır.

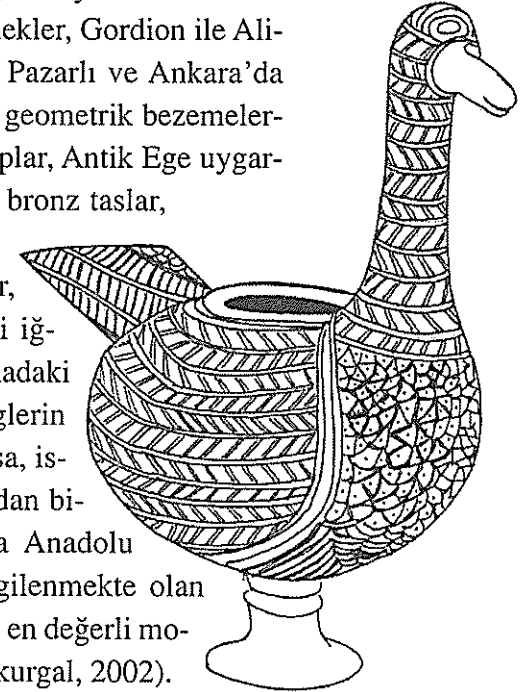
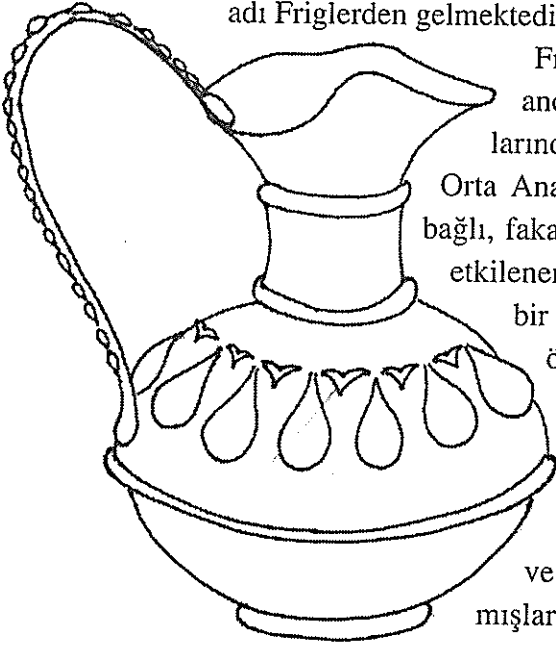
Frigler, Anadolu'ya M.Ö. 1200 yıllarında başlayan, kuzeyden gelen akınlarla birlikte, Hititler yıkıldıktan sonra gelmişler ve Hatti ülkesine yerleşmişlerdir. Frigler Hint-Avrupa soyundan gelen denizci bir kabiledir. Frigler Ankara dolaylarına gelince, çıpayı buraya atmaya (yerleşmeye) karar vermişler ve Anadolu'nun ortasında denizden oldukça uzak bir bölgeye gemi çıpası anlamına gelen Ankyra adını koyarak burayı yerleşim alanı olarak seçmişlerdir. Ankara'nın adı Friglerden gelmektedir (Eğilmez, 2001).

Frigler siyasal birlik olarak ancak sekizinci yüzyılın ortalarında toparlanabilmişler ve Orta Anadolu'da Yunan kültürüne bağlı, fakat Hitit ve Urartulardan da etkilenen kendilerine özgü güçlü bir uygarlık yaratmışlardır. İlk önceleri Orta ve Güneydoğu Anadolu'ya kadar yayılırlar da daha sonraları Asur tehdidinden kaçmak için şehirlerini Eskişehir ve Afyon yöresine kaydırmışlardır. Sakarya Irmağı kenarında bulunan Gordion başkentleri-

dir. Midas'ın babası Gordios tarafından kurulmuştur. Gordion kentinin etrafının surlarla çevrili olduğu, yapılan kazılarda surların küçük bir bölümünün ortaya çıkmasıyla anlaşılmıştır. Surların doğu yönünde büyük bir anıtsal kapı olduğu da bu kazılardan anlaşılmaktadır. Ana tanrıça (Kibele) kültü Frigler tarafından da benimsenmiştir. Friglerdeki adı Ama, Ma, ve Anna'dır. Bu adlar Anadolu'nun en eski dili olan Luvi ve ardılı Pelasg dilinde 'ana' anlamına gelmektedir. Türkçede kullandığımız ana ve anne sözcükleriyle yakınlığı dikkat çekicidir (Ünal, 2001).

Frigler, kuş figürleriyle biçimlendirilmiş seramik kâseleriyle ve yaylı çengelli iğneleriyle tanınırlar.

Frig sanatına ait önemli örnekler, Gordion ile Alişar, Boğazköy, Alaca Höyük, Pazarlı ve Ankara'da bulunmuştur. Siluet figürlü ve geometrik bezemelerle süslü seramik vazolar ve kaplar, Antik Ege uygarlıklarından etkiler taşır. Fakat bronz taslar, ortası göbekli hamam tasına benzeyen içki kapları, tabaklar, kazanlar, kemerler ve çengelli iğneler Friglerin madeni kullanmadaki ustalıklarının kanıtlarıdır. Friglerin ağaç işçiliğindeki başarısı masa, iskemle, paravan gibi kalıntılardan bilinmektedir. Özellikle Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenmekte olan restore edilmiş masa, dünyanın en değerli mobilyaları arasında gösterilir (Akurgal, 2002).

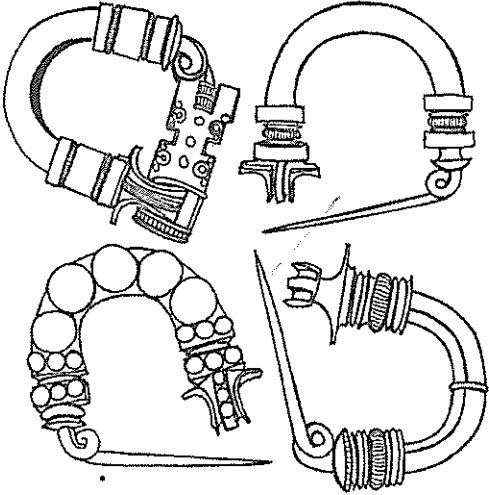
Frig yapılarının tümü Anadolu'da M.Ö. III. binden beri kullanılan megaron plan tipindedir. Bu durum, Frig mimarîsinin Antik Ege uygarlığından etkilendiğini gösterse de, Frigler mimarî planda kendilerine göre bazı değişiklikler yapmaktan da geri kalmamışlardır. Frigler yapılarında, ahşap, taş ve kerpiç kullanmışlardır. Ahşap işçiliğinde çivi yerine geçme tekniğini kullanıyorlardı.

Friglerden günümüze anıtsal kaya mezarları kalmıştır. Bunlar Eskişehir ve Afyon yakınlarındadır. Özellikle Eskişehir yakınlarında, Yazılıkaya'da bulunan Kral Midas'ın Anıt kaya mezarı, içlerinden en önemlisidir. Mezarın üzerinde geometrik süslemeler bulunan cephesi 17 metre yüksekliğindedir.

M.Ö. 700 yıllarında Kafkaslardan gelip kendilerine yurt arayan Kimmerler, dalga dalga gelen akınlarla Anadolu'ya akmaya başlamışlar ve Friglerin sonu-

nu hazırlamışlardır. Frigler, Kimmerlerin akınları sonucu zayıf düşerek Lidya Krallığı'nın etkisi altına girmiştir. Kısa bir süre sonra da Perslerin istilâsıyla tarih sahnesinden tamamen çekilmişlerdir.

Frig Uygarlığına ait buluntular Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi ile Afyon, Kayseri, Konya ve Eskişehir illerinde bulunan müzelerde görülebilir.

6. Lidya (Lydia) Uygarlığı - M.Ö. 680-546

Kimmerlerin saldırıları bölgede yaşayan Friglerin zayıf düşmelerine ve Lidyalıların güçlenmesine neden olmuştur. Lidyalılar altın çağını Kral Kroisos zamanında yaşamışlardır. Bu dönemde, Batı Anadolu'daki İon Devletleri Lidya Krallığı'na bağlanmıştır. M.Ö. 547 yılındaki Pers istilâsına kadar Anadolu, Likya ve Kilikya dışında, tamamen Lidya egemenliğindedir.

Kroisos, Delphi'deki Apollon mabedine birçok altın ve gümüş eser armağan etmiştir. Pek azı gün ışığına çıkarılan bu eserlerden en önemlisi şimdi İstanbul Müzesinde sergilenen, fildişinden yapılmış bir heykelcik başıdır (Akurgal, 2002).

İzmir Arkeoloji Müzesinde örnekleri sergilenen, Lydion adıyla anılan küçük kaplar, Lidyalıların özgün tasarımlarıdır.

Anadolu'dan Amerika'ya kaçırılan Karun Hazine-leri'ni, Doğu-Helen Uygarlığı gibi ilgisiz bir tanımlamayla sergileyen New York Metropolitan Müzesi, Türkiye Kültür Bakanlığı'nın açtığı davanın sonucunu beklemeden eserleri Türkiye'ye iade etmiştir. Bu eserler M.Ö. 6. yy.a aittir ve Uşak merkez Güre beldesinde bulunan Akçatepe ve İkiztepe'de yapılan kazılarda bulunmuştur. (Ünal, 2001).

Lidya Uygarlığına ait diğer eserler gibi Karun Hazine-leri de bugün Uşak Şehir Müzesi'nde sergilenmektedir.

Lidyalılar (M.Ö. 630), tarihe parayı ilk kullanan uygarlık olarak geçmişlerdir. Bir başka görüşe göre de paranın kullanımı İon (Antik Ege) ve Lidya Uygarlıklarının ortak bir başarısıdır (Akurgal, 2002). Bu sonuç, dönemin ticaret yaşantısında Lidyalılardan çok İonların aktif olmalarına ve paralar üzerindeki aslan ve boğa figürlerinin İon üslûbu özellikleri göstermesine göre yorumlanmıştır. İlk sikkelerin ortaya çıkışının asker ücretlerinin ödenmesiyle ilgili olduğu söylenebilir (www.arkeolog.org/arkeoloji/tarihöncesi/lidya/htm).

Mimarî yapılar olarak Lidyalılardan günümüze kalan, yalnızca tümülüsler içindeki mezar odalarıdır. Ancak, Athena Tapınağı'nın sütun başlıklarında Lidya alfabesine ait harflerin bulunması, Lidyalı ustaların mimarlık konusunda da İonlu ustalara örnek olduklarını göstermektedir (Akurgal, 2002). Lidya başkenti Sardes'in (Bintepe) yakınlarında bulunan ve Gordion tümülüsleri türünden olan mezarlık, kral ve devlet ileri gelenlerine aittir.

Ana Tanrıça tapınışı Lidyalılar için de geçerlidir. Ama, Ma ve Marianna adları, ana tanrıça adı olarak kullanılmaktaydı. Homeros Anadolu'nun Lidya bölgesine Maonia der. Bu "Ana Tanrıça Ma'nın Ülkesi" demektir (Ünal, 2001).

Lidya uygarlığı (o dönemde dünyanın en zengin adamı Karun) Kral Kroisos'un M.Ö. 546'da Pers Kralı Kyros'a yenik düşmesiyle sona ermiştir. Bu tarihten sonra Persler Anadolu kıyılarındaki Lidya kent

devletlerini birer birer ele geçirmişlerdir. Tampon ülke durumundaki Lidya'nın yok olması, Ege'deki Antik kent devletlerinin de İran egemenliğine girmesine neden olmuştur.

7. Karya (Karia) Uygarlığı (Güney Batı Anadolu)

Anadolu'nun güneybatı yöresindeki dağlık bölgede Karya Uygarlığı egemendi. Etrafında İonya, Frigya ve Likya komşu uygarlıkları bulunmaktaydı. Karya bir satraplıktı. Satrap, Pers İmparatorluğu'nun eyalet valisi demektir ve Pers dilinde krallığın koruyucusu anlamına gelmektedir.

Karya dili henüz çözülemediğinden, Karyalılar hakkında, bulunan eserlerden ve diğer uygarlıklara ait yazılı kaynaklardan bilgi sahibi olunmaktadır.

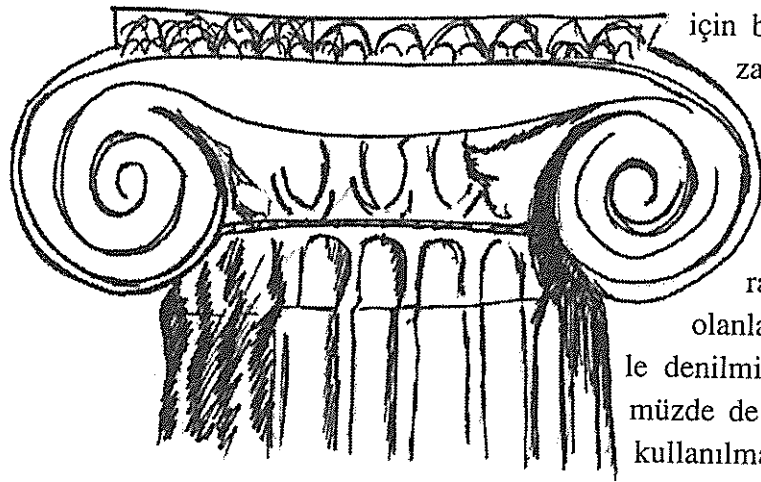
Kızkardeşi Artemis ile evli olan Karya Satrap'ı Maussollos, Karya başkentini Milas'tan Halikarnassos'a taşımıştır. Moussollos, satraplığı sırasında Likya ve İonya'ya seferler düzenlemiş, Atinalılara karşı Rodosluların yanında yer almıştır. Daha sonraki yıllarda Kraliçe Ada Makedonyalı Büyük İskender'in desteğini görmüşse de Karya, Batı Roma İmparatorluğu'nun bir parçası olmaktan (M.Ö.133) kurtulamamıştır.

Karya uygarlığına ait buluntular ve Kraliçe Ada'nın mumya büstü Muğla, Bodrum Müzesinde sergilenmektedir.

Karya sanatı büyük ölçüde İon (Antik Ege) uygarlıklarının etkisi altındadır. Ancak M.Ö. 545 de Pers egemenliğine girince, kültürel yaşam olarak da doğu etkisine girmiş olur. (O zamana kadar Anadolu'da görülmeyen kardeşler arasındaki evlilikler, Pers etkisinden sonra görülmeye başlanmıştır.) Buna rağmen mimarlık, resim ve heykel sanatında İon etkisi devam eder. Karyalılara ait kayalara oyulmuş mezarlar, İon sütunları ve süsleme tarzlarıyla Ege uygarlıkları etkisini kanıtlar.

Su altı buluntularının sergilendiği Bodrum Kalesi içinde bulunan müze ve dünyanın yedi harikasından biri kabul edilen, 49 m. yüksekliğinde olduğu bilinen Mausollos, Bodrum ilçemizedir. Karya Satrap'ı Mousollos ölünce, karısı Kraliçe Artemis II, kocası

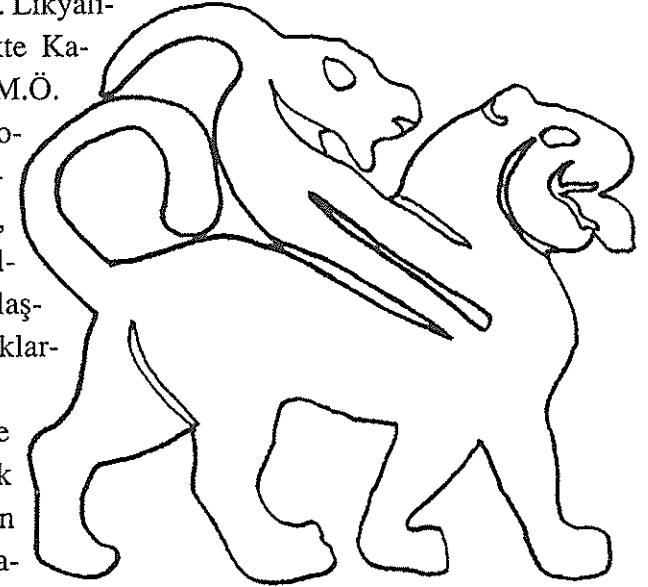
için bir anıt mezar yaptırmıştır. Mausollos'a ait olan bu anıt mezar benzer olanlarına mozaikle denilmiştir. Günümüzde de bu sözcük kullanılmaya devam

etmektedir. Hiç şüphe yok ki Karya'nın en görkemli kenti, Prof. Dr. Nihat Erim'in katkılarıyla gün yüzüne çıkarılan Aphorodisias'tır. Aydın ilimizin Geyre Köyü'nde bulunan Aphorodisias'ta çıkarılan eşsiz eserler Geyre Vakfı'nın gayretleriyle kurulacak olan müzede sergilenecektir.

8. Likya (Lykia) Uygarlığı ve Likya Birliği M.Ö. 600-300

Herodot'a göre Girit'ten gelen Likyalılar, Likya yani "Işık Ülkesi"nde yaşıyorlardı. Ancak Hititlerin yazılı kaynaklarından Likyalıların Anadolu'nun en eski yerli halklarından biri oldukları anlaşılmıştır. Gene Hitit kaynaklarına göre, şimdiki Teke Yarımadası'ndaki ülkenin adı Lukka, burada yaşayanlar da "Lukka Adamları"dır. Likyalıların Hititlerle birlikte Kadeş Savaşı'na (M.Ö. 1295) katıldıkları, Troialılara yardıma gittikleri (M.Ö. 1200), denizcilikte ileri oldukları ve Mısır'a ulaştıkları da aynı kaynaklarda yer almaktadır.

Likya'nın tarihine genel olarak bakarsak özgürlüklerine düşkün olan Likyalıların, ba-

ğımsızlıkları için yıllarca savaşmak zorunda kaldıkları görülür. Perslerin Anadolu'yu işgal etmeleriyle (M.Ö. 546 dolayları) Likya tarihinin en dramatik olayı yaşanmış ve Perslere teslim olmak istemeyen Xanthos kenti halkı toplu intiharı tercih etmiştir. Bundan sonra diğer Likya kent devletleri teker teker Pers egemenliğine girmişlerdir. Aynı toplu intihar girişimi, Cesar'ı öldüren Brutus'un M.Ö.42 yılında Likya'ya hâkim olmak istemesiyle, Xanthos'da ikinci kez yaşanmıştır. Roma ordularının Brutus'un ordularını yenmesiyle, Roma İmparatorluğu tarafından bağımsızlığı onaylanan Likya, Roma İmparatorluğu hâkimiyeti dışında kalan tek Anadolu bölgesi olmuştur (Akşit, 1998).

Likya'nın siyasî tarihinde en önemli olaylardan birisi M.Ö. 167'de 23 kentin katılımıyla Likya Birliği'nin kurulmuş olmasıdır. Likya Birliği'ne bağlı bazı şehirler Tlos, Xanthos, Pınara, Patara, Myra ve Olimpos'tur. Bu birliğin senatosu her sonbaharda toplanıp savaş, barış, ordunun düzenlenmesi ve birlik hazinesinde toplanan paraların harcanması gibi konularda karar alıyordu.

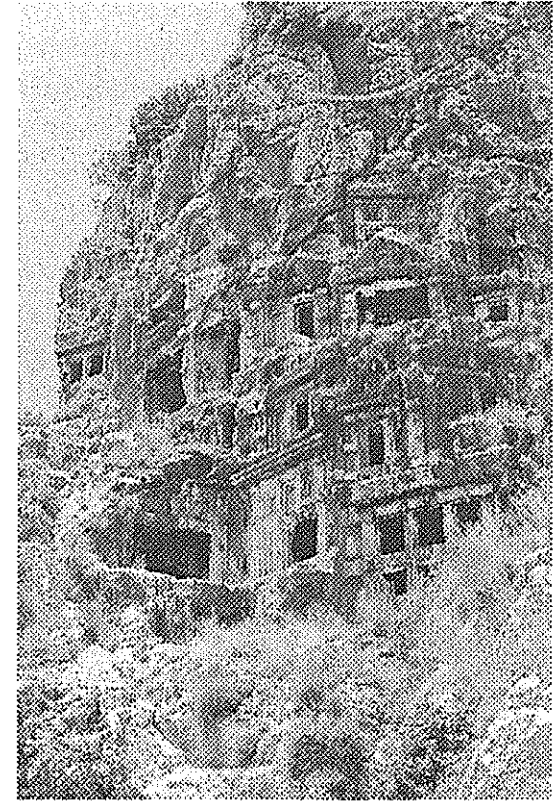
Mezar yapılarının Likya mimarisinde özel bir yeri vardır. Anadolu'da M.Ö. III.binin ikinci yarısından Roma İmparatorluk Devrinin sonlarına dek süren, ölüye eve benzer bir

mezara gömme geleneği, Likya uygarlığında yaygın olarak görülen ev tipi mezar yapılarını ortaya çıkarmıştır.

Fethiye, Tlos, Kyaenai'de örneklerini gördüğümüz, cephesi bir tapınağın cephesi gibi iki sütun ve alınlıktan oluşan tapınak tipi mezarların malzemesi kaya ve taşlardır. Bir diğer örnek ev tipi kaya mezarlarıdır.

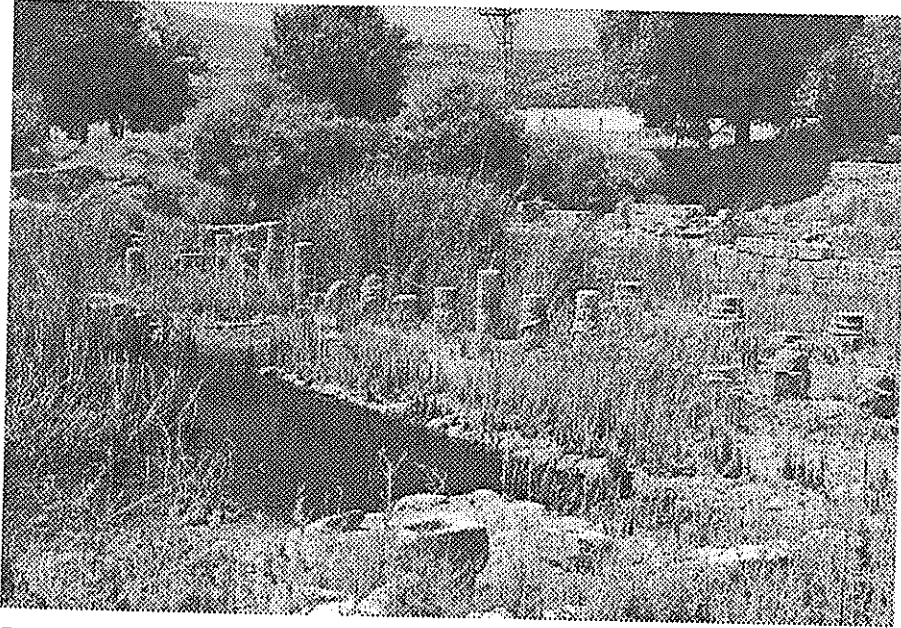
Bu tip mezarlar âdetta kayalara oyulmuş apartmanları andırır. Pınara, Tlos, Telmessos, Myra, Limra gibi Likya antik kentlerinde yoğun olarak görülürler.

Xsantos kentindeki gibi, bir paye üzerinde yükselen dörtgen sütun üzerinde mezar odası bulunan örnekler de payeli mezarlar denir. Ancak en yaygın görülen mezar örnekleri lâhitlerdir. İstanbul Arkeoloji Müzesinde bulunan Sidon Likya Lâhdi görkemli örneklerden birisidir (Akşit, 1998).

*Ev tipi kaya mezarları, Myra
Fotoğraf: Oya Abacı*

Likyalılar da çok tanrılı dine inanıyorlardı. İlk çağlarda yaklaşık yirmi dilin kullanıldığı Anadolu'da, ana tanrıça tek ortak kültür sembolüydü. Bütün bu dillerde ana tanrıça farklı adlandırıldığı halde aynı şekilde ululanırdı. Ana tanrıçanın Likya ülkesindeki adı Lada-Leda ve Leto'dur. Bu adlar Likya dilinde kadın, eş, hanımefendi anlamına gelir. Mitolojide Leto ile Olimpos baş tanrısı Zeus'un birleşmesinden Apollon ve Artemis doğarlar. Leto aynı zamanda geceyi, gecelerin görkemli gökyüzünü temsil eder. Leto'dan yani geceden doğan Apollon ışık ve güneş tanrısı olur. Kız kardeşi Artemis de ay tanrıçası olarak mitolojideki yerini alır. Homeros da Apollon'a Lykegenes (Lik-

Patara, Letoon Tapınağı

Fotoğraf: Oya Abacı

ya'da doğan Likyalı) der (Ünal, 2001). Patara'da bulunan Letoon tapınağı Ana Tanrıça Leto için yapılmıştır.

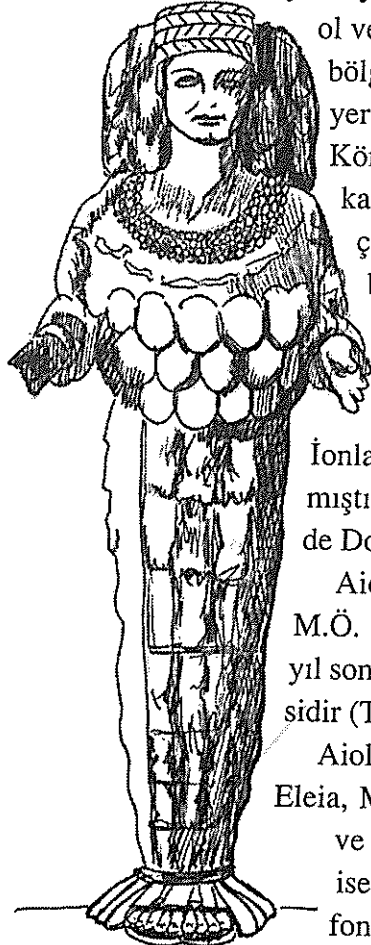
9. Batı Anadolu'da (Aiol ve İon) Ege Uygarlıkları

Ege Uygarlıkları, Türkiye'nin Ege kıyılarında (İonya), Yunanistan Yarımadası'nda (Hellas) ve Ege adalarında ortaya çıkmış bir uygarlıktır. Bu uygarlığın hüküm sürdüğü dönem Antik Çağ diye adlandırılır. Antik Çağda aynı kültürü ve aynı dili paylaşan fakat yönetimleri birbirinden bağımsız kent devletleri vardı. Bu çağ insanları, başlangıçta Anadolu Uygarlıklarından, Mısır ve Mezopotamya Uygarlığından oldukça etkilenmiş, M.Ö. 5. yy.da kendilerinden önceki uygarlıkların zengin birikimlerine kendi deneyimlerini de katarak özellikle bilim, sanat ve felsefe alanında atılım yapmışlardır. Demokrasiyi ilk hayata geçiren uygarlık olarak, çağdaş dünyayı düşünce ve sanat, özellikle de demokrasi alanında etkilemiştir.

Batı Anadolu kıyılarında, denize uzanan sıradağların arasındaki verimli vadilerde kurulan kentler, İç bölgelerdeki denize ulaşmak isteyen güçlü kentlerin tehdidi altında kalmışlardır. Bu nedenle, kıyıdaki vadilerde yaşayan halk M.Ö. 3000'lerden itibaren Yunan (Hellas) Yarımadası'na ve Ege adalarına göç etmiştir. Homeros'un Troia kentini anlattığı İlyada Destanı'ndaki Akhalar, Batı Anadolu'dan göç edenlerle yerel halkın kaynaşmasıyla ortaya çıkmışlardır.

Hitit kaynaklarına göre, Troia Savaşı ile Anadolu'ya gelen Akhalar, geniş bir alana yayılmışlar ve buralar da bir çok yerleşim merkezi kurmuşlardır.

Kuzeyden gelen akınlarla Hitit Krallığı'nın tamamen ortadan kaldırılmasıyla, Anadolu'nun etnik ve siyasal yapısı değişmiştir. Akha Ülkesi'nden Ai-

Efes Artemisi

ol ve İonlar Anadolu'nun batı ve güney batı bölgelerine göçü sıklaştırmışlardır. Bölgeye yerleşmek için gelenlerle birlikte, Edremit Körfezi'nin güneyinden İzmir Körfezi'ne kadar uzanan bölge Aiolya (Kaidos-Bakırçay ve Hermos-Gediz vadileri ile Lesbos- Midilli adasını içine alan bölge); İzmir Körfezi'nden Mandalya Körfezi'ne kadar uzanan ve Khidos-Sakız ve Samos-Sisam adalarını da kapsayan İonların yaşadığı bölge de İonya adını almıştır. Milet ile Fethiye arasındaki bölgeye de Dorlar yerleşmiştir.

Aiol'lerin göçünün başlangıç tarihi olan M.Ö. 1124, Troia kentinin düşüşünün altmış yıl sonrası, İonların göçünün seksen yıl öncsidir (Thompson, 1991).

Aiolya'nın başlıca kentleri, Lesbos, Pitane, Eleia, Mirina, Aigai, Kime, Temnnos, Larisa ve Smirna'dır. İonya'nın başlıca kentleri ise Miletos, Miyus, Priene, Efesos, Kolo-fon, Teos, Lebedos, Eritrai, Klazomenai, Fokaia, Samos ve Khios'dur.

Şehir-devlet kavramı Anadolu'da bu uygarlıklarla birlikte ortaya çıkmıştır. Kralların idare ettiği kent devletleri, aristokrat sınıf ve orta sınıf halktan oluşuyordu. Başlangıçta (M.Ö.1500-700) tarım, hayvancılık ve balıkçılıktan geçimlerini sağlayan ve Hitit ile Mezopotamya kültürünün etkisinde kalan iki halktan İonlar, özellikle M.Ö. 700-650 yıllarında deniz ticaretiyle Doğu ve Batı Akdeniz'e açılarak refah düzeylerini yükseltmiş ve Aiolların önüne geçmişlerdir. Bu durum İonların kültürel alanda dünya çapında lider olmalarını sağlamıştır. Aiollerden çok sonra Anadolu'ya gelmelerine karşın, üstünlüğü ellerine geçiren İonlar zamanında birçok sanatçı ve bilim adamı, filozof Anadolu topraklarında yetişmiştir.

Antik Teos Kenti kalıntıları

Fotoğraf: Oya Abacı

Antik Uygarlığın temelinde yatan en önemli unsurlardan biri, ölümsüz olan ancak insanlar gibi yaşayan tanrılar ailesidir. Olimpos Dağı'nda oturan Zeus, baştanrıdır. Kadınlığı ve anneliği temsil eden Hera, Zeus'un karısıdır. Diğer tanrı ve tanrıçalar da çeşitli doğa olaylarından, iş ve mesleklerden sorumlu kişiler olarak, Antik Çağ insanının yaşamını yönlendirirler.

Antik uygarlık M.Ö. 700-650 yıllarında yükselişe geçmiş; refah düzeyinin artması, sosyal yaşamda farklılaşma oluşturmuştur. Bunun sonucu olarak, sosyal ihtiyaçların belirlediği banyolu çok odalı evler, parke yollar, görkemli tapınaklar, stadyumlar, büyük gymnasiumlar gibi yapılarla yeni kent düzeni oluşmaya başlamıştır. Müzik, şiir ve düz yazı alanında sanatçılar yetişirken demokrasinin ilk adımları da bu dönemde Anadolu topraklarında atılmaya başlamıştır.

Pers işgali, Anadolu'da (M.Ö. 546-334) Ege kentleri için parlak yaşamın sonu olmuştur. Bu döneme, Perslerin Doğu ve Batı arasındaki ticareti kolaylaştırmak için Anadolu'da yaptırdıkları "Kral Yolu" damgasını vurmuştur.

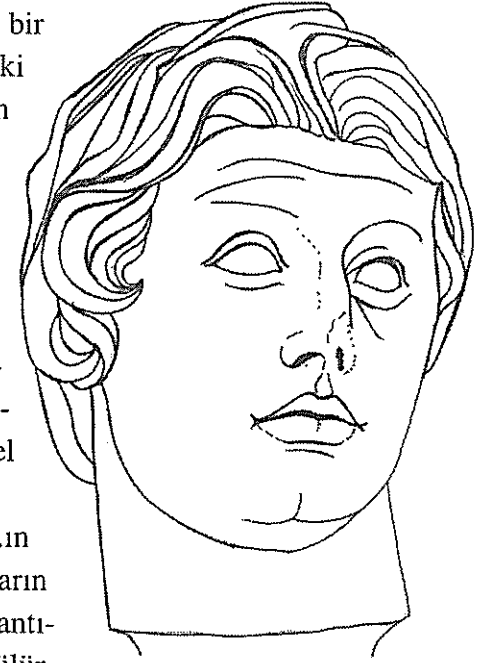
Anadolu'da Altın Çağ, Büyük İskender'le birlikte ve Antik kültürün bir kez daha ön plana çıktığı M.Ö. 339-30 yılları arasında yaşandı. İskender'in kültür politikasıyla antik uygarlık ile doğu uygarlığı kaynaşmış, dış görünüş olarak antik, ancak özünde doğulu bir dünya görüşü ortaya çıkmıştır. Kökeni ayrı iki dünyanın, düşüncenin bağdaşması, Hristiyanlığın Avrupa'ya yayılmasına neden olmuştur (Akurgal, 2002).

Ege Uygarlıkları çağında Bergama, heykel sanatında önemli bir merkezdir. Ne yazık ki buradaki örnekleri görebilmemiz için Berlin Pergamon Müzesine gitmemiz gerekmektedir. Efes'te bulunan Artemis Tapınağı, Didyma'daki Apollon Tapınağı, Priene'deki Athena Tapınağı, Teos'daki Dionysos Tapınağı ve Bergama'daki Athena Tapınağı bu dönemin önemli dinsel yapılarıdır.

Ancak özellikle M.Ö. 2. yy.ın başından itibaren dinsel yapıların önemini yitirdiği ve sosyal yaşantının sivil mimariye kaydığı görülür. Bu yapılar Anadolu'da Batı Roma Kültürünün öncüleri olmuşlardır.

Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da M. Ö. 1. binden M. S. 395'e dek hüküm süren Batı Roma İmparatorluğu uygarlık ve sanatı Anadolu'da da etkin olarak görülür.

Antik Ege uygarlıklarına ve Batı Roma uygarlığına ait kent buluntularını Anadolu'daki tüm müzelerde görmek mümkündür. Ayrıca dönemin kent devletlerinin kalıntıları da Efes, Didim, Bergama, İzmir, Antalya gibi il ve ilçelerdeki açık hava müzelerinde ziyaret edilebilir.

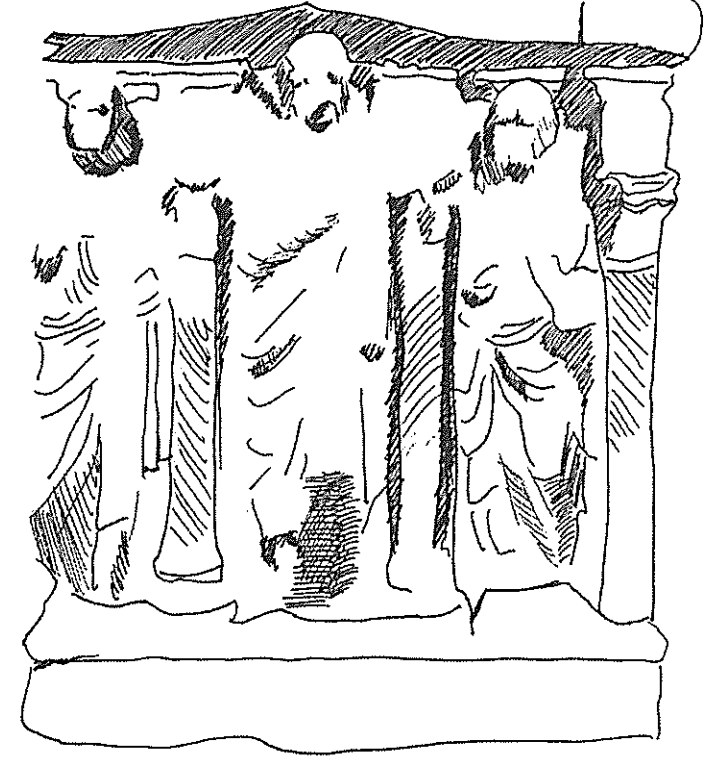
Bergama'da bulunan İskender büstü

10. Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) M.S. 395-1453

Roma İmparatoru Konstantin, Roma'dan uzak yeni bir başkent kurma isteğiyle, Asya ve Avrupa arasındaki ticaret yolu üzerinde bulunan Bizantium (günümüzde İstanbul) şehrini onarmayı ve burayı imparatorluğun yeni başkenti yapmayı tasarlamıştır. M.S. 325 ile 335 yılları arasında onarılan bu şehre, "Konstanti'nin şehri" anlamına gelen Konstantinapolis denmiştir. İmparatorluğun M.S. 395 yılında Batı Roma ve Doğu Roma olarak ikiye bölünmesiyle, bu şehir modern tarihin Bizans İmparatorluğu adını verdiği Doğu Roma İmparatorluğunun başkenti olmuştur.

Hristiyan inancının İmparator Konstantin tarafından benimsenip ardından da oğlu Theodosius tarafından Roma İmparatorluğu'nun resmî dini olarak ilân edilmesi sonucu, tek tanrılı dini kabul eden tarihteki ilk devlet Doğu Roma olmuştur.

Bizans, bugün sahibi olduğumuz topraklarda yaşamış, gelişmiş bir uygarlık olmuş; günümüze kadar gelmiş, yurdumuzun her köşesinde rastlayacağımız birçok tarihi eser bırakmıştır. Mimar matematikçi Anthemius ve Mimar İsidorus tarafından 532-537 yılları arasında yapılan ve temsil ettiği tipin en güçlü örneği olan Ayasofya, bu eserlerin en önemlilerindendir. Ayasofya, Bizans mimari örneklerinden olan kubbeli bazilika tipinde inşa edilmiştir. (bk. s. 144 Resim 6)

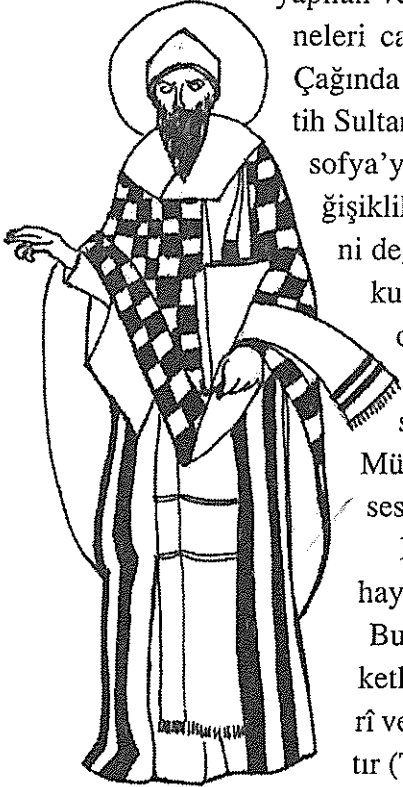
Ayasofya'nın mimarîsinin yanı sıra mozaiklerinin de büyük önem taşıdığı bilinen bir gerçektir. Bir tür resim sanatı olan mozaik tekniği, küçük renkli taş ve cam parçacıklarının belirli bir harç içerisine yan yana gömülmesiyle uygulanır. Ancak M.Ö. 6. yy.a ait, son derece zengin bir bezemeye sahip olan, insan figürlü mozaikler, M.S. 726-846 yıllarındaki ikonaklazm hareketiyle tahrip edildiğinden günümüze ulaşmamıştır. Yalnız figürsüz mozaikler tahrip olmaksızın kurtulabilmiştir. 9. yy.ın ikinci yarısı ve 12. yy.da

yapılan ve İsa'nın hayatını, İncil'den alınmış sahneleri canlandıran figürlü mozaiklerin Osmanlı Çağında üzerleri ince bir sıvayla kapatılmıştır. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u aldıktan sonra Ayasofya'yı, minareler ekleyerek ve içinde bazı değişiklikler yaparak camiye çevirmiş ancak ismini değiştirmemiştir. Günümüzde müze olarak kullanılan Ayasofya'da mozaikler yeniden ortaya çıkarılmıştır (Yücel, 1986).

Bizans Döneminin en görkemli resim koleksiyonunu bugün Kariye Camii Müzesi olarak bilinen Khora Manastırı Kilisesi'nde görebiliriz.

Kariye mozaiklerinde İsa ve Meryem'in hayatı ile İsa'nın mucizeleri betimlenmiştir.

Bu mozaikler ifade açısından canlı ve hareketli tablolarıdır. Sahnelerin hepsinde mimarî ve Helenistik peyzaj motifleri kullanılmıştır (Tunay, 1999).

Bizans'tan kalan, günümüzde camiye çevrilmiş bulunan dinî yapılardan bazıları, İmrahor İlyas Bey Camii, Küçük Ayasofya Camii (eski Sergios ve Bakkhos Kilisesi), Laleli'de bulunan Bodrum Camii, Fenari İsa Camii, Molla Güranî Camii, Zeyrek Kilise Camii'dir. Ayrıca dinî mimarînin yanı sıra Bozdoğan Kemer, Yerebatan Sarnıcı, Binbirdirek Sarnıcı, Hipodrom Meydanı'ndaki Yılanlı Sütun, Gülhane Parkı'ndaki Gotlar Sütunu, Beyazıt Meydanı'ndaki Theodosius Zafer Takı, Cerrahpaşa semtindeki Arkadius Anıtı, Fatih semtindeki Kız Taşı ve Edirnekapı'dan Haliç'e kadar uzanan surlar Bizans uygarlığını ve sanatını günümüze taşıyan yapılardır.

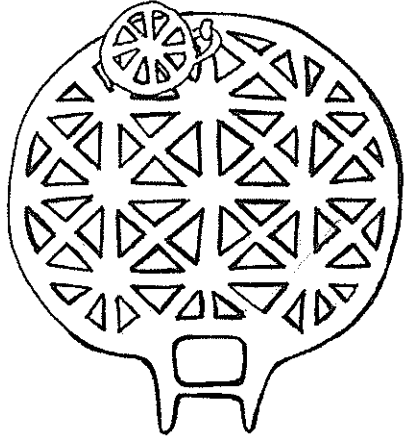
Bizans sanatı, Doğu Akdeniz ülkelerinde, Antik kültür üzerine Hristiyanlık inancıyla kurulmuş, Roma İmparatorluğu'nun devamı olan bir imparatorluğun sanatıdır (Sinemoğlu, 1977).

11. Anadolu'da Selçuklu Uygarlığı (1077-1243)

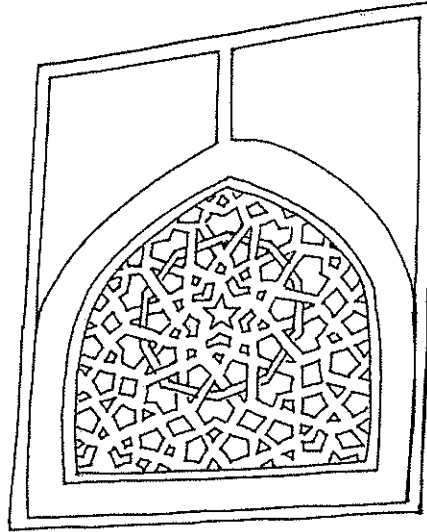
Anadolu'da Doğu Roma İmparatorluğu egemenken, Büyük Selçuklu Hükümdarı Alparslan Anadolu'ya akın düzenlemeye başlamıştı. Bu akınların sonucunda Büyük Selçuklular 1071 yılında Malazgirt'de Doğu Roma ordularını yenince, Selçuklu ailesinden Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Anadolu'ya gönderilmiştir. Kutalmışoğlu Süleyman Şah Doğu Roma İmparatorluğu'nun elinden İznik ve çevresini alarak burada Anadolu Selçuklu Devletini (1077) kurmuştur.

Anadolu'nun yerleşik halkı olan Hititler, Frigler, Lidya, Likyalılar ve birbiri ardına Anadolu'ya gelen Asurlular, Yunanlılar, Persler ve Romalıların (Bizans) oluşturduğu sanat geleneğinin izlerini bulan Selçuklular da İslâm kültürünü Anadolu'ya taşımışlardır. Büyük filozof Mevlâna Celaleddin Rumî'nin de yaşadığı ve Mevlevîliğin ilk filizlerinin yeşerdiği Konya, zamanın İslâm kültürü merkezi olmuştur (Arseven, s. 54).

Konya'yı başkent yapan Anadolu Selçukluları için, Kayseri ve Sivas önemli merkezler olmuştur. Büyük Selçukluların zayıflamalarıyla bağımsızlığını ilân eden Anadolu Selçuklu Devleti, Anadolu'da askerlik esasına dayalı, halkın vergi verdiği bir devlet düzeni

Hitit Güneş Kursu

Konya'daki Sahip Ata Türbesi'nin etrafı çinilerle süslü üst penceresi

kurmuştur. İslâm dinine bağlı olmakla birlikte, Konya'da Mevlâna'nın yaymaya başladığı Mevlevîlik Anadolu'da bu dönemde gelişmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti 1243 yılında Moğol egemenliğine girmiş ve 1308'de de tamamen ortadan kalkmıştır.

Anadolu Selçukluları toplumsal ihtiyaçlarını cami, medrese, türbe, kervansaray gibi yapılarla, bir üslûp bütünlüğü içinde karşılamışlardır. Anadolu Selçuklu mimarîsinde, o zamana kadar hiç bir kültürde rastlanmayan silindirik biçimli yüksek minareler ortaya çıkmıştır. Kesme taş malzeme, taş oymacılığı, dışa açık geniş pencere düzeni, cephede çok görkemli ve süslü taç kapılar (cümle kapısı) Anadolu Selçuklu mimarîsinin önemli özellikleridir.

Anadolu Selçuklu camilerinde büyük avlular yoktur; mihrap Emevî ve Abbasî camilerindeki gibi, kible duvarı içinde oyulmuştur. Kayseri Ulu Camii, Konya Alâeddin Camii, Niğde Alâeddin Camii ve bitişğinde Dârüşşifa denilen hastane bulunan Divriği Ulu Camii en önemli örnekler arasında yer alır.

Anadolu Selçuklu Medreseleri avlulu ve kubbeli olarak ikiye ayrılır. Sivas Gök Medrese ve Erzurum Çifte Minareli Medrese gibi avlulu medreselerde eyvanın iki yanında dersane ve oda yer alır. Avlunun girişine paralel olan kenarındaysa öğrenci odaları bulunur. Konya Karatay Medresesi ve Konya İnce Minareli Medrese, kubbeli medreselere örnektir. Bunlarda orta avlunun üzeri kubbeyle örtülüdür ve avlunun ortasında havuz bulunur.

"Anadolu Selçuklu mimarîsinde, o zamana kadar hiç bir kültürde rastlanmayan silindirik biçimli yüksek minareler ortaya çıkmıştır."

Anadolu Selçuklularının türbelerine daha çok Erzurum, Kayseri, Ahlat, Tokat, Sivas, Konya ve Niğde'de rastlıyoruz. Türbeler kule mezar şeklindeki anıtlardır. Bunlara kümbet adı verilir. Müstakil olanların dışında, türbelerin bazıları medreselere bazıları da camilere bitişik inşa edilmiştir. Bu kümbetlere Selçukluların hüküm sürdüğü bütün topraklarda rastlanır.

Kayseri'deki Döner Kümbet, Ahlat'taki çokgen planlı Ulu Kümbet, Konya'daki Gümaç Hatun Türbesi, Erzurum'daki Saltuklu Türbesi, Tercan'daki Mahatun Türbesi önemli Anadolu Selçuklu türbeleri arasında yer alır.

Kervan sahibi tüccarların konaklama gereksinimleri için kervan yollarında kervansaraylar yaptırarak Anadolu'da ticareti kontrol altına almış ve devlet gelirlerini yükseltmişlerdir. Cami ve medrese mimarîsine göre simetrik bir düzeni olan kervansaraylar, genellikle ortada bir avlu ve kenarlarda önü revaklı odalardan oluşur.

Ankara- Konya karayolu üzerindeki Zazadin Hanı, Kayseri-Sivas yolu üzerindeki Sultan Hanı, Konya-Aksaray yolu üzerindeki Sultan Hanı, Sivas-Amasya yolu üzerindeki Çiftlik Hanı, Antalya-Korkuteli yolu üzerindeki Evdir Hanı önemli kervansaraylardır (Turani, 1979).

Selçuklular döneminde çini, maden ve dokuma sanatları da büyük gelişme göstermiştir. İznik, Anadolu Selçuklular döneminde çiniciliğin merkezi ko-

numuna gelmiştir. Kordon şeritler, örgüler, bükülmüş zırhlar, elbise düğmelerini andıran yuvarlaklar, Selçuklu sanatının karakteristik motifleridir. Selçukluların anıtlarını süslemekte kullandıkları sırma işlerini andıran motifler, halı ve dokumalarda da görülür.

Ayrıca Hititlerden beri Anadolu halklarında rastlanan çifte kartal, Selçuklular tarafından da kullanılmıştır.

12. Beylikler Dönemi Türk Uygarlığı (14.yy.)

Anadolu Selçukluları, Anadolu'nun fethi ve Anadolu'nun Türkleşmesi yolunda büyük yararları olan Türkmen boylarını toprak açma siyasetiyle Kuzey, Batı ve Güney Anadolu'da çeşitli sahil bölgelerine yerleştirmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin 1243 yılında Köseadağ Savaşı'nda Moğollara yenilip eski güçlerini yitirmesiyle, Anadolu'daki Türkmen Beylikleri bağımsızlıklarını kazanarak 14. yy.da Anadolu'da Beylikler Dönemini başlatmışlardır (Yetkin, 1999).

Beylikler Döneminde geniş bir mekân yaratma kaygısıyla camilerde çok kubbeli düzene geçilmiştir. Ayrıca kare prizma ve üzerine yerleştirilen kubbe ve kalın duvarlar, dönemin mimarîsinde önemli özelliklerdir. Bu durum tek bir kubbe altına bütün mekânı yerleştirme kaygısı taşır. Beylikler Dönemi türbeleriye Selçuklu türbelerinin kare, yuvarlak ve çok kenarlı tiplerini devam ettirirler (Turani, 1979).

"İznik, Anadolu Selçuklular döneminde çiniciliğin merkezi konumuna gelmiştir."

"Anadolu Selçukluları ve Osmanlı mimarîsi arasında bir köprü olan Beylikler Dönemi mimarîsi, Türk sanat tarihinde önemli bir yer tutar."

Anadolu Selçukluları ve Osmanlı mimarîsi arasında bir köprü olan Beylikler Dönemi mimarîsi, Türk sanat tarihinde önemli bir yer tutar.

Karamanoğullarının yaptırdığı, Ermanak Ulu Camii, Karaman Arapzade Camii, Aksaray Ulu Camii, Ermanak'taki Tol Medrese, Karaman'daki Hatuniye Medresesi, Niğde'deki Ak Mederese;

Germiyanlı Beyliği'nin Kütahya'daki Kurşunlu Camii, İshak Fakih Camii, Hisarbey Camii, Vacidiye Medresesi;

İlhanlıların Kırşehir'deki Aşık Paşa Türbesi;

Ertanoğulları tarafından yaptırılan Köşk Medrese;

Hamidoğulları tarafından yaptırılan Eğirdir'deki Taş Medrese, Korkuteli'ndeki Sinaneddin Medresesi, Antalya'da Hamitoğullarının Tekeliler adını alan kolu tarafından yaptırılan Antalya Yivli Minareli Camii;

Candaroğullarının Kastamonu'daki İbn-i Neccar camii ve İsmail Bey Külliyesi;

Aydınoğulları tarafından yaptırılan Selçuk'taki İsa Bey Camii;

Saruhanlı Beyliği tarafından yaptırılan Manisa Ulu Camii ve Külliyesi;

Menteşoğulları tarafından yaptırılan Milas'taki Hacı İlyas Camii, Milas Ulu Camii, Firuzbey Camii;

Dulkadiroğullarının yaptırdığı Elbistan Ulu Camii, Maraş Ulu Camii, Maraş Taş Medrese, Kayseri'deki Hatuniye Medresesi;

Ramazanoğulları tarafından yaptırılan Adana'daki Ulu Camii;

Akkoyunlular tarafından yaptırılan Diyarbakır'daki İparlı Camii, Ayni Minare, Şeyh Matar Camii, Mardin'deki Sultan Kasım Medresesi, Ahlat'taki Emin Bayındır Kümbeti;

Karakoyunluların yaptırdığı Van'daki Van Ulu Camii, Gevaş'daki Halime Hatun Kümbeti, Kadem Paşa Hatun Kümbeti ve Patnos yolundaki Anonim Kümbet;

Beylikler Dönemi mimarilerine örnektir (Yetkin, 1999).

13. Osmanlı Dönemi (1299-1923)

Orta Asya'dan gelen Kayı boyu önce Ankara'nın batısındaki Karacadağ yöresine, sonra da Bilecik yakınlarındaki Söğüt ve Domaniç yöresine yerleşmiştir. Aynı yıllarda Anadolu'nun başka bölgelerinde Anadolu Beylikleri son dönemlerini yaşamaktalardı. Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) Balkanlara doğru çekilmişti. Kayı boyunun başı Osman Bey 1299 yılında babadan oğula geçecek ve uzun yıllar sürecek olan bir imparatorluğun temellerini bu koşullarda atmıştır.

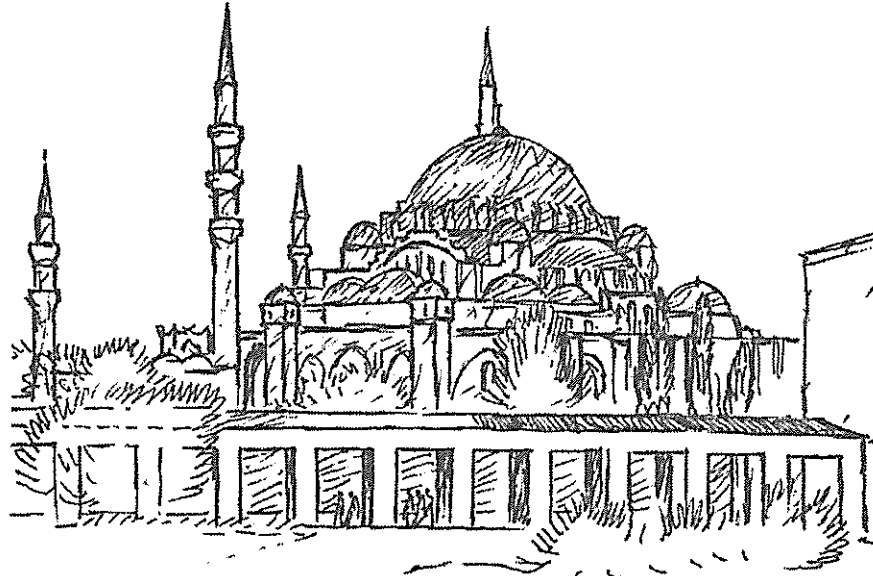
Osmanlılardan dönemlerinin tarihsel ve kültürel birikimini yansıtan birçok eser günümüze kalmıştır. Özellikle dönemin yaşam biçimine göre şekillenen dinî mimarîleri (cami, mescit, namazgâh ve türbeler) ile sivil mimarî örnekleri (hanlar, kervansaraylar, medreseler, kütüphaneler, bendler, sarnıçlar, çeşmeler, hamamlar, çarşılar, köprüler, konutlar, saraylar ve kasırlar) Osmanlı Dönemini günümüzde yaşatırlar.

Özellikle camii, saray ve kasırlar birer anıt müze olarak ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir.

Bunlardan Yeşil Cami (İznik), Ulu Cami, Yeşil Cami, (Bursa), Firuzağa Camii, Beyazıt Camii, Süleymaniye Camii, Şehzade Camii, Sultanahmet Camii, Yeni Camii (İstanbul), Selimiye Camii (Edirne) Osmanlı Dönemi camilerine örnek olarak verilebilir.

► *Bursa Ulu Camii*: Yıldırım Beyazıt zamanında tamamlanan caminin, yirmi kubbeyle örtülü ve güzel renkli camlarla süslü pencereleri vardır.

► *Süleymaniye Camii*: Mimar Sinan tarafından 1557 yılında yapılmıştır. Cami, şadırvanlı avlusu ve

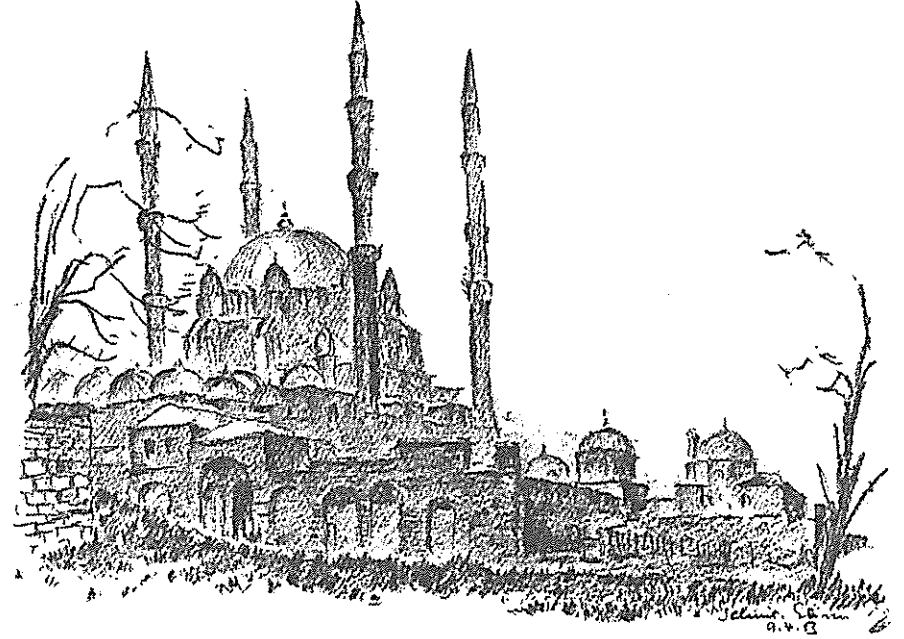

Prof. Muhlis Türkmen

Süleymaniye Cami

dört minaresiyle, Kanunî Sultan Süleyman'ın, İstanbul'un fethinden sonra dördüncü padişah oluşunu sembolize eder. Osmanlılarda cami mabet olmanın yanı sıra halkın toplanarak görüşmelerde bulunacağı bir yer, sosyal önemi olan bir binaydı. Bu nedenle, çevresinde hamam, şadırvan, okul, imaret, hastane ve çarşı gibi binalar da bulunurdu (Arseven, s. 84).

► *Selimiye Camii*: Mimar Sinan tarafından Edirne'de inşa edilen Selimiye Camii Osmanlı mimarisinin bir şahaseridir. Mimar Sinan'ın "ustalık eseri"dir. Kat kat kubbeleri ve dört zarif minaresiyle uyumlu bir silueti vardır (Arseven, s. 169).

Prof. Graubner' in Selimiye Camii Krokisi

İTÜ. Mimarlık Fakültesi yayını

► *Sultan Ahmet Camii*: Mimar Mehmet Ağa tarafından 1609-1616 yılları arasında, İstanbul'da yapılan cami, Avrupa'daki Rönesans hareketi yerine Mimar Sinan'ın klasikleşmiş cami planlarından izler taşır. Abartılı süslemeleri, o güne kadar hiçbir camide görülmemiş, büyük ve sayısız pencereleriyle camiden çok sarayı andıran yapı, Mimar Mehmet Ağa'nın kendi tarzının da bir yansımasıdır (Arseven, s. 173).

Sultan Ahmet Camii, Topkapı Sarayı'ndan sonra en zengin çini hazinesine sahiptir. Genellikle mavi ve yeşil renklerin kullanıldığı, yetmiş aşkın türde 20.143 parça çini vardır. Çinilerinden dolayı 'Mavi Cami' diye de adlandırılır (bk. s. 145, Resim 7).

Sivil mimarî örnekleri içinde günümüze kalan Topkapı, Dolmabahçe, Yıldız, Beylerbeyi saraylarını, Göksu Kasrı ve İhlamur Kasrı'nı örnek olarak verebiliriz.

► *Topkapı Sarayı Müzesi*: Osmanlı hanedanının yaşam yeri ve Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun yıllar idare edildiği merkez olan saray İstanbul, Sarayburnu'ndadır. Fatih Sultan Mehmet tarafından 1475-1478 yılında yaptırılmış, daha sonraki sultanların yaptırdığı ilâvelerle birlikte, oldukça büyük bir araziye yayılmıştır. Zamanında 'Yeni Saray' olarak adlandırılan sarayın Sultanahmet Meydanı'na açılan Bab-ı Hümayun ve Topkapı adlarını taşıyan iki kapısı vardır. Saray günümüzdeki adını "Topkapı" kapısından almıştır.

Dört salonu bulunan 'Hazine Dairesi'nde, Osmanlı Sarayı'na ait maddî değeri olan eserler sergilenmektedir. İki tahta kaşık karşılığında saraya alınan ünlü "Kaşıkçı Elması" da burada sergilenmektedir.

Müzenin 'Arz Odası' bölümü, Osmanlı sultanlarının devlet büyüklerini ve yabancı konukları kabul ettikleri bölümdür.

Hız. Muhammed'in hırkasının da bulunduğu Hırka-i Saadet Dairesinde (Has Oda), kutsal emanetler sergilenmektedir. Türk çini sanatının güzel örneklerini Revan Köşkü, Bağdat Köşkü ve Mecidiye Köşkünde görmek mümkündür. El yazması kitaplar, III. Ahmed Kütüphanesi'nde korunmaktadır.

Mutfak günümüzde 'Çin Porselenleri Dairesi' olarak müzeye hizmet vermektedir. Koğuşların bulunduğu kısımlarda padişahların elbiseleri ve diğer eşyası (Seferli Koğuşu), Türk minyatür sanatının önemli örnekleri (Minyatür Galerisi) ve yabancı ressamlar tarafından yapılmış padişah tabloları (Hazine Koğuşu) sergilenmektedir.

► *Dolmabahçe Sarayı Müzesi*: 1856 yılında tamamlanan ve Sultan Abdülmecid, Abdülaziz, V. Murat, II. Abdülhamit ve V. Mehmet tarafından kullanılan saray, 1924'te Atatürk'ün emriyle çıkarılan yasayla, Osmanlı hanedanlığından alınmıştır.

Boğaz kenarında, yüksek duvarlarla çevrili Dolmabahçe Sarayı, sonradan doldurularak hazırlanan bir zemin üzerine inşa edildiğinden bu ismi almıştır. Ana yapı ve buna bağlı idarî ve yaşam gereksinimle-

"İki tahta kaşık karşılığında saraya alınan ünlü "Kaşıkçı Elması" da Topkapı Sarayı'nda sergilenmektedir."

rini karşılayan ek yapılardan oluşur. Ana yapıda Mabeyn-i Hümayun ve Harem-i Hümayun bulunur. Osmanlı mimarî geleneği ve yaşam biçimi göz önüne alınarak hazırlanan sarayın planında, Celal Esat Arseven'e göre, hiç bir üslûbu olmayan zevksiz bir barok mimarisi kullanılmıştır.

Saray bahçesinden geniş merdivenlerle 'Selâmlık' bölümüne, oradan da 'Hünkâr Dairesi'ne ve 'Harem' bölümüne geçilir. Ayrıca, Atatürk'ün kullandığı ve hayata gözlerini kapadığı oda aynen korunmuştur.

Osmanlı Döneminin diğer sivil mimarî örnekleri arasında, çeşmeleri saymadan geçemeyiz. Çeşmeler Lâle Devrinin (1707-1730) en karakteristik yapılarının başında gelir.

Lâle Devrinde dönemin ruhuna uygun güzel bahçeli köşkler ve İstanbul'un çeşitli semtlerinde bahçeler, mesire ve eğlence yerleri yapılmıştır. Bunlardan Ayasofya ve Topkapı Sarayı yakınında 1729'da yaptırılan Sultan III. Ahmed Çeşmesi (bk. s. 144, Resim 8), Galata'da I. Mahmud'un annesi tavarından yaptırılan Azapkapı Çeşmesi (1733), Sultan I. Mahmud zamanında yaptırılan Üsküdar ve Tophane çeşmeleri (1732) ve Galata'daki Bereketzade Çeşmesi (1732), anılmaya değer anıt yapılar arasındadır.

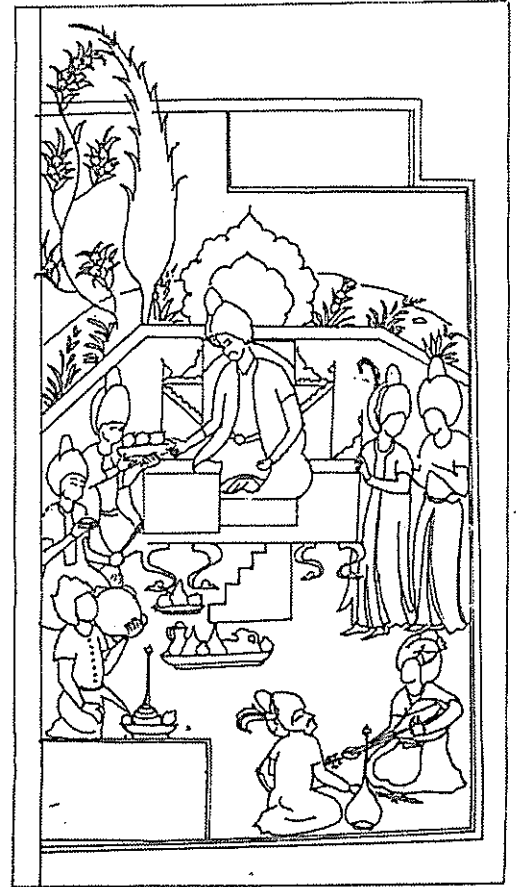
Osmanlılarda Batı sanatından farklı olarak, minyatür, hat, tezhip, ebru ve çini sanatı gelişmiştir. Minyatür, hem Avrupa hem de İslâm sanatında görülen kitap süsleme sanatıdır. Kağıt, parşömen, fildişi vb. malzemeler üzerine boya ve yaldızla; ışık, gölge ve

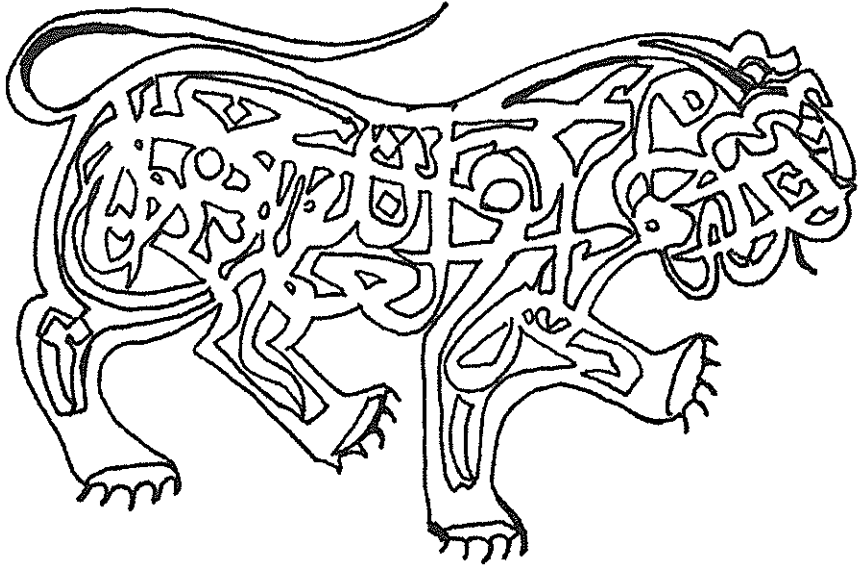
hacim duygusu yansıtmadan, çok küçük boyutlu resim yapma sanatıdır. Osmanlı minyatür sanatının en değerli yazmalarını resimleyen nakkaşlar arasında Matrakçı Nasuh, Nakkaş Osman, Levnî ve Abdullah Buharî sayılabilir (Gürtuna, 2003).

Topkapı Sarayı Müzesi Minyatür Galerisinde tanınmış nakkaşların minyatürlerinden örnekler sergilenmektedir.

Tezhip, yaldız ve boya kullanılarak kağıt üzerine yapılan her tür bezeme işidir. Tezhip yapan sanatçılara müzehhip adı verilir. Tezhip yazmaların sayfalarına, hat levhalarına, tuğraların üst taraflarına, murakkalara yapılır (Gürtuna, 2003).

Hat, Arap harflerinin belli kurallara uyularak, süslü ve zarif biçimde düzenlenmesine dayanan yazı sanatıdır (Gürtuna, 2003). Türkler bu yazıya kendi hayvan şekilli süs motiflerinin karakterini verdiler ve bunu bir süsleme unsuru olarak kullandılar. Böylelikle, hat âdeti kutsal bir sanat haline geldi; Osmanlı devrinde de en yüksek noktasına vardı (Arseven, s. 232).

Ebru, kitre gibi yapışkan maddelerle yoğunlaştırılmış suyun üzerine, neft yağıyla sulandırılmış yağlı boya serpilerek oluşturulan çeşitli renklerdeki şekillerin, suyun üzerine kapatılan kağıda geçirilmesiyle oluşan hâreli bezemelerdir (Gürtuna, 2003). Günümüzde de pek çok sanatçı geleneksel sanatlarımızı yaşatmaktadır.

Mimarîye bağlı olarak gelişen çini sanatı, Selçuklularla Anadolu'ya girmiştir. Osmanlı Döneminde yeni atılımlarla daha da zenginleşmiştir. Çininin malzemesi olan kil, yabancı maddelerden arındırılmak için uzun işlemlerden geçirilir. Boza kıvamına gelen hamur, kalıp atölyelerinde şekillendirilir ve 900-1000 derecede ısıtılan fırınlarda pişirilir. Desenlendirildik-

ten sonra ikinci kez fırınlama işlemine tâbi tutulur (Öney, 1976). Osmanlı kültürünü yansıtan mimarîde çini sanatının örneklerini görmek mümkündür.

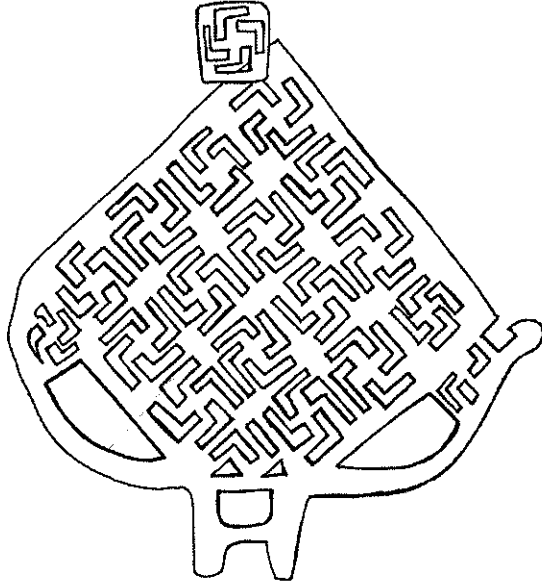
14. Türkiye Cumhuriyeti 1923...

Anadolu'da uygarlıklar birbirini etkilemiş, birinin geliştirdiği kültüre, ardından gelen uygarlığın kendi kültürünü de eklemesiyle sürekli değişen ve gelişen bir uygarlıklar zinciri oluşmuştur. Günümüz Cumhuriyet Türkiye'si'nin temelinde oldukça zengin bir uygarlık geçmişi vardır.

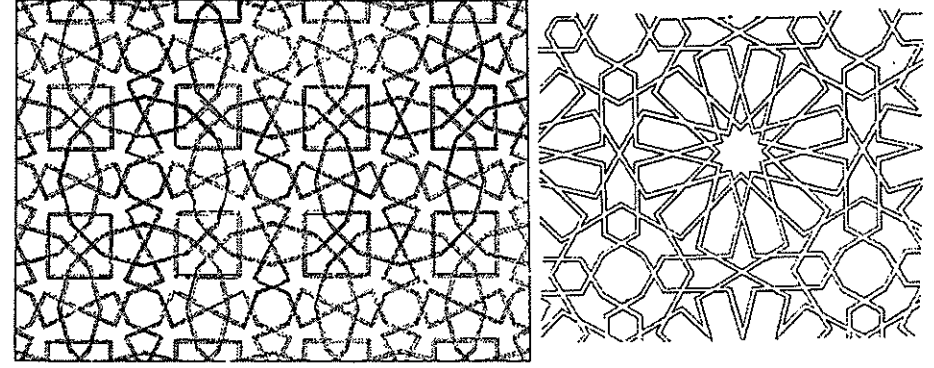
"Osmanlı
kültürünü
yansıtan
mimarîde çini
sanatının
örneklerini
görmek
mümkündür."

SON SÖZ

Anadolunun zengin tarihinin ve geleneklerinin pek çok uzantısı günümüzde görülmektedir. Türkler Anadolu'ya geldiklerinde, yerli Anadolu halklarını yok etmemişler, Orta Asya'dan getirdikleri kültürleriyle Anadolu uygarlıklarından bir sentez oluşturmuşlardır (Alp, 2003). Örneğin Alp'e göre (2003), Hititlerin birçok geleneği günümüzde yaşamaktadır. Hititlerde görülen sözlenme, nişan, kız isteme ve başlık parası âdetleri bugün de varlıklarını sürdürmektedir. Hitit metinlerinde Adana'nın bulunduğu bölge Adaniia, Zile'nin Anzilia ve Sakarya Irmağı'nın Sehiria adıyla geçmesi, halk ozanlarının saz tutuş ve asış bi-

Türk işlemeciliğinde çok sık kullanılan bir motif olan gamalı haçlı Hatti- Hitit güneş kursu.

Birbirine geçme figürlerden oluşturulmuş süs motifleri

çiminin Hitit vazolarındaki kabartmalarla örtüşmesi Türklerin Hitit Uygarlığının vârisi olduklarının kanıtıdır.

Osmanlılarda en yüksek seviyesine ulaşan hat sanatının ilk örnekleri incelenirse, bu yazının, karakteristik şekilleriyle Sümer ve Hitit yazısına sıkı sıkıya bağlı olan İbranî yazısına çok benzediği görülür (Arseven, s. 231). Yine Arseven'e göre, Anadolu halılarında ve nakışlarında görülen geleneksel motiflerin kaynağının da Sümerler ve Hititler tarafından kullanılan sembolik şekil ve yazı işaretleri olduğu yapılan incelemelerle anlaşılmıştır.

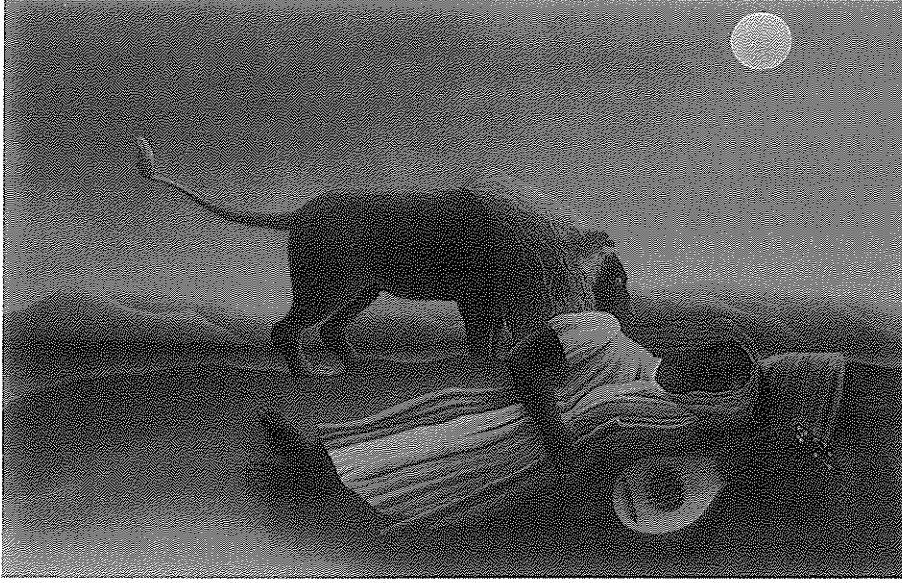
Yine Osmanlı Döneminde gelişen süsleme sanatında görülen, birbirine geçme geometrik figürlerden oluşma arabesk süslemeler ve diğer geometrik motifli süslemelerin kökeni, Anadolu'nun ilk uygarlıklarından Hatti-Hitit'lerin eserlerindeki güneş kurslarına dayanmaktadır.

Bu örnekler daha da çoğaltılabilir. Gerçek olan Anadolu'da yaşamış bütün uygarlıkların geleneklerinin kuşaktan kuşağa geçerek günümüze kadar gelmiş olduğudur. Bu uygarlıkların tümü bize aittir ve onları korumanın, yaşatmanın onur verici yükümlülüğünü yerine getirmek için bu uygarlıkları tanımamız gerekmektedir. Bazı gelenekler günlük yaşantımız içinde bizimle yaşarken Anadolu'da var olmuş uygarlıkların tanıkları olan nesneler Türkiye'nin bütün müzelerinde sergilenmektedir. Kültürel varlıklarımızı yalnız müzelerde koruyamayız. Onları sahiplenecek ve benimseyecek beyinler yetiştirmemiz, düşünce ve belleklerimizde koruyacak duruma gelmemiz gerekir. Bu nedenle her sorumlu anne baba gibi çocuklarımıza kültürel değerlerimizi tanıtalım, müzeleri gezelim.

Resim 1.

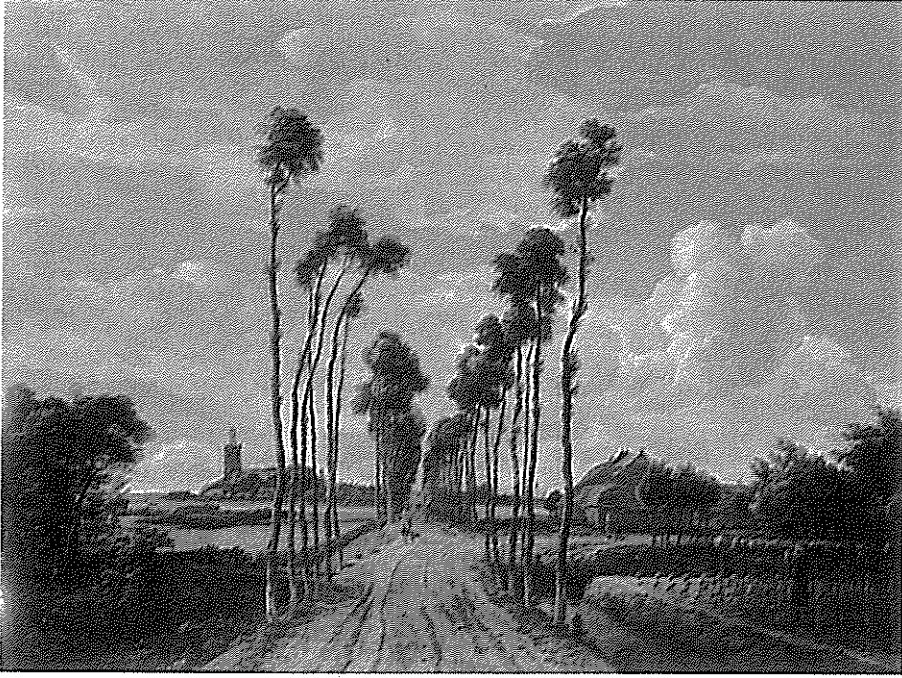
Joan Constable'ın "Saman Arabası" adlı tuval üzerine yağlı boya eseri. National Gallery, Londra

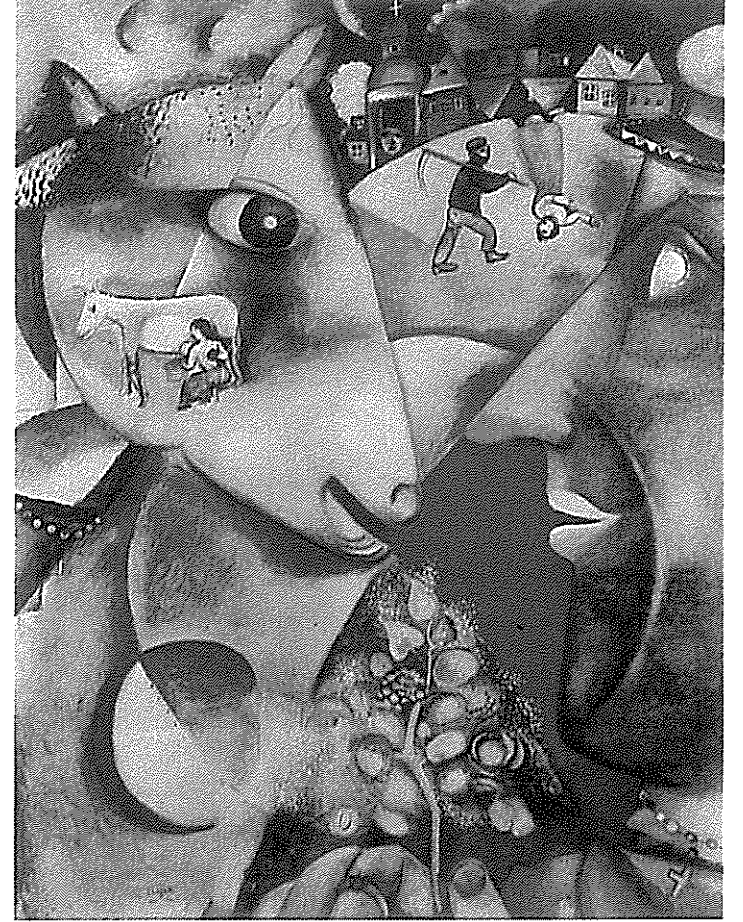
Resim 2.
Henri Rousseau'nun "Uyuyan Gypsy" adlı yapıtı.
New York Modern Sanatlar Müzesi.

Resim 3.
Pierre Bruegel'in "Beytlehem'in Sayımı" adlı yağlı
boya yapıtı

Resim 4.
Meindert Hobbema, National Galeri, Londra

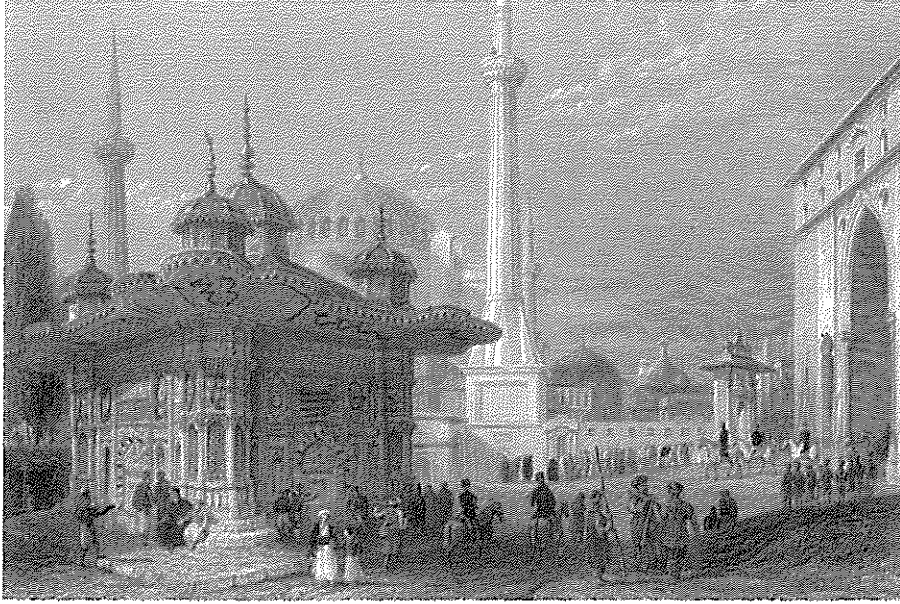
Resim 5.
Marc Chagall, New York Modern Sanatlar Müzesi

Resim 6.
Ayasofya Müzesi, İstanbul

Resim 7.
Sultan Ahmet Cami

Resim 8.
Sultan Üçüncü Ahmed Çeşmesi

KAYNAKLAR

- Abacı, Oya; **Müze Eğitimi, Sanatta Yeterlilik Tezi**, MÜ. İstanbul, 1986.
- Abacı, Oya; 'Toplumsal Belleği: Müzeler', **0-6 yaş Anne-Baba ve Çocuk Rehberi**, Beyaz Gemi Yayınları, İstanbul, 1998.
- Abacı, Oya; 'Müzelerin Çocuk Gelişimine Katkıları', **I. Ulusal Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi**, Hacettepe Üniversitesi Yayını, Ankara, 1997.
- Adıgüzel, Ömer; 'Müze Pedagojisi ve Müzelerde Yaratıcı Drama ile Öğrenme Ortamları Oluşturma', **Drama ve Müze Pedagojisi**, Editör: Naci Aslan, Oluşum Tiyatrosu ve Drama Atölyesi Yayınları, Ankara, 2002.
- Ana Britanica; **Genel Kültür Ansiklopedisi**, 1986-87.
- Akurgal, Ekrem; **Anadolu Kültür Tarihi**, Tübitak yayınları, İstanbul, 2002.
- Akşit, İlhan; **Işık Ülkesi Likya**, Akşit Kültür Turizm Sanat Ajansı Ltd. Şti. yayını, İstanbul, 1998.
- Alp, Sedat; **Hitit Güneşi**, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, İstanbul, 2003.
- Arseven, Celal Esad; **Türk Sanatı**, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Atagök, Tomur; **Çağdaş Müzecilik Kavramı Doğrultusunda Türk Sanat Müzelerinin Kültürel Etkinliklerinin Saptanması**, Yeterlilik Tezi, MSÜ. İstanbul, 1985.

- Atik, Şeniz; **Müzelerin Tanıtımında Görsel-İşitsel Yöntemlerin Kullanımı ve İstanbul Arkeoloji Müzesinde Gerçekleşme**, YTÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzecilik ABD. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996.
- Eğilmez, Mahfi; **Anitta'nın Laneti**, Om Yayınevi, İstanbul, 2001.
- Gartenhaus, R. Alan; **Yaratıcı Düşünme ve Müzeler**, Çeviri: Ruhiser Mergenci, Bekir Onur, Hazırlayan: Bekir Onur, AÜ Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No: 7 Ankara, 2000.
- Glaser, Hubert; 'Entwicklung und Föderung des Historischen Verstandnisses', Grundshule, 1986.
- Gürtuna, Sevgi; **Çocuk ve Sanat Eğitimi**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.
- Kavcar, Cahit; 'Türkçe öğretiminde Dramatizasyon Yöntemi' **Yaratıcı Drama**, Editör: H. Ömer Adıgüzel, Naturel Kitap Yayıncılık, Ankara, 2002.
- Kirişoğlu, Olcay; **Sanatta Eğitim**, Pagem Yayıncılık, Ankara, 2002.
- Madran, Burçak. 'Müze Türleri' **Yeniden Müzeciliği Düşünmek**, Derleyen Prof. Tomur Atagök, YTÜ Basım-Yayın Merkezi, İstanbul, 1999.
- Mayhew, James; **Katie's Picture Show**, Orchard Books, Belgium, 1993.
- Muslubaş, I. Topaloğlu, G; İlk demir çağı ve geç hitit, **Güzel Sanatlar Ders Notları**, İ.Ü. Rektörlüğü Güzel Sanatlar Bölümü Başkanlığı, Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti. İstanbul, 1999.

- Raimondo, Joyce; **Art Safari**, Published by The Museum of Modern Art, New York, 1997.
- Thompson, George; **Tarih Öncesi Ege**, Çeviri: Celal Üster, Payel Yayınevi, İstanbul, 1991.
- Turani, Adnan; **Dünya Sanat Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1979.
- Türkmen, Muhlis; **Desenlerle Mimar Sinan**, M.S.Ü. Mim. Fak. Mim. Böl. Yayını No. 6, İstanbul, 1984.
- Önder, Alev; **Yaşayarak Öğrenme İçin Eğitici Drama**, 1. Baskı, Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- Önder, Alev; **Okul Öncesi Çocukları İçin Eğitici Drama Uygulamaları**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.
- Önder, Mehmet; **Türkiye Müzeleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992.
- Öney, Gönül; **Türk Çini Sanatı**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1976.
- Özsoy, Vedat; **Sanat (Resim)Eğitiminde Müze ve Okul İşbirliği ve Müzeye Dayalı Bazı Öğretim Yöntemleri**, Milli Eğitim Dergisi, sayı 153-154 Ankara 2002.
- Ünal, Mehmet Yaşar; **Anadolu Anatanrıçası Kibele**, Öteki Yayınevi, Ankara, 2001.
- Yenigün, Nilüfer; **Çağdaş Müzecilik Modeli Çerçevesinde Türkiye İçin Çocukluk Müzesi Önermesi**, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzecilik ABD. İstanbul, 2002.
- Yetkin, Şerare; **Beylikler dönemi mimarisi, Güzel Sanatlar Ders Notları**, İ.Ü. Rektörlüğü Güzel

Sanatlar Bölümü Başkanlığı, Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti. İstanbul, 1999.

Yücel, Erdem; **Ayasofya Müzesi**, Ak Yayınları Sanat Kitapları Serisi: 9, İstanbul, 1986.

____ Questions de tableaux, Musees royaux des Beaux-Arts de Belgique, Bruxelles, 1989.

____ MÜ. AEF. İlköğretim Bölümü, Sınıf Öğretmenliği ABD. 2002-03 öğretim yılı, 'Müze Eğitimi ve Uygulamaları' seçmeli dersinde oluşturulan yayınlanmamış projeler.

Oya Abacı

İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (MSÜ) Yüksek Resim Bölümünü bitiren yazar, 1996 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden 'Müze Eğitimi' konulu teziyle doktora yeterliliğini almıştır.

2001 yılında yardımcı doçent ünvanını alan yazar halen MÜ Atatürk Eğitim Fakültesinde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İlköğretim Bölümünde Resim Teknikleri, Uygarlık ve Sanat Tarihi, Müze Eğitimi ve Uygulamaları dersleri veren yazarın sanat eğitimi ve müze eğitimi konularında çok sayıda yayınlanmış bilimsel makaleleri ve Morpa Kültür Yayınları'ndan çıkan 'Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Görsel Sanat Eğitimi' (2000) adında bir kitabı bulunmaktadır.

7-14 Yaş Çocuk Gelişimi ve Eğitimi

DİZİDE BULUNAN KİTAPLAR

- ❑ BİLİNÇLİ ANNE BABA VE BAŞARILI ÇOCUK; Özden Ekmekci
 - ❑ ANNE BABALAR İÇİN EĞİTİM REHBERİ; Harun Ünlü
 - ❑ OKUL ÇAĞINDA ÇOCUK SAĞLIĞI; Füsun Kitapçı Uysal
 - ❑ OKUL AİLE İŞ BİRLİĞİ; F. Nevsun Duman
 - ❑ BAŞARIYA GİDEN YOLU ANLAMAK; F. Nevsun Duman
 - ❑ ÇOCUK VE MÜZE; Oya Abacı
 - ❑ OKUL ÇAĞINDA SPOR; Mehmet İnan
 - ❑ MÜZİĞE BAŞLARKEN; Ayşen Arslan
 - ❑ EVLİLİK ÇATIŞMASI VE ÇOCUK; Gül Şendil, Özgün Kızıldağ
 - ❑ ANNE BABA OLMAK; Gül Şendil, İdil Kaya Balkan
 - ❑ OKUL ÇAĞINDA ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ; Nilay Dereobalı
 - ❑ OKUL ÇAĞINDA BESLENME; Nevin Şanlıer, Nurcan Yabancı
 - ❑ OKUL ÇAĞI ÇOCUĞU İLE İLETİŞİM; Alev Önder
 - ❑ OKUL ÇAĞINDA DİL ETKİNLİKLERİ; Murat Aşıcı
 - ❑ KENDİNE GÜVEN VE BAŞARI; Müzeyyen Sevinç
 - ❑ ERGENLİK HAKKINDA; Sebahat Söylemez
 - ❑ DİNİ VE AHLÂKİ GELİŞİM; Yurdağül Mehmedoğlu
 - ❑ ÇOCUKLARDA SİGARA, ALKOL VE MADDE BAĞIMLILIĞI;
Kültekin Ögel, Bilge Erol
 - ❑ DAVRANIŞ BOZUKLUĞU GÖSTEREN ÇOCUKLARI
TANIMA VE ANLAMA; Necla Tuzcuoğlu, Semai Tuzcuoğlu
 - ❑ SORUNLU ÇOCUKLARI TANIMA VE MÜDAHALE;
Ceyda Yılmazçetin Eke, Sevil Taner
-